

**1980 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ
SOSYO-POLİTİK VE EKONOMİK
DEĞİŞİMLERİN 2000'Lİ YILLARA**

YANSIMALARI

Samet SÖNMEZ

Yüksek lisans Tezi

Danışman: Doç.Dr. Mehmet KARAKAŞ

Eylül, 2008

Afyonkarahisar

**T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**1980 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ SOSYO-POLİTİK VE
EKONOMİK DEĞİŞİMLERİN 2000'Lİ YILLARA
YANSIMALARI**

**Hazırlayan
Samet SÖNMEZ**

**Danışman
Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ**

AFYONKARAHİSAR 2008

YEMİN METNİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum“**1980 Sonrası Türkiye’deki Sosyo-Politik ve Ekonomik Değişimlerin 2000’li Yıllara Yansımaları**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

05/09/2008
Samet SÖNMEZ

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

<u>Tez Danışmanı:</u>	Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
<u>Jüri Üyeleri:</u>	Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM
	Yrd.Doç. Dr. Fehmi AKIN

Sosyoloji anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Samet SÖNMEZ'in “**1980 Sonrası Türkiye’deki Sosyo-Politik ve Ekonomik Değişimlerin 2000’li Yıllara Yansımaları**” başlıklı tezi değerlendirmek üzere 05.09.2008 günü saat 15:00’da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

1980 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ SOSYO-POLİTİK VE EKONOMİK DEĞİŞİMLERİN 2000'Lİ YILLARA YANSIMALARI

Samet SÖNMEZ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Eylül 2008

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Değişim, her toplumun yaşadığı bir süreçtir. Toplumsal değişim ise, toplumun sahip olduğu temel yapılarda (siyasi, ekonomik ve kültürel) meydana gelen değişimleri içermektedir. Bu bağlamda Türkiye'de yaşanan değişimler, temel yapıların birbiriyle olan ilişkisini yoğun bir biçimde yansıtmaktadır.

1980 sonrası Türkiye'de yaşanan değişimin 2000'li yıllara yansımalarının incelenmesi bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. İşlenen konular ise toplumda meydana gelen göç, gecekondulaşma, kentleşme, kültürel boşluk ve arabesk kültür, teknolojik gelişmeler, tüketim toplumu ve yeni yoksullukların toplumda meydana gelen değişimlere etkisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Değişim, sosyo-kültürel değişim, arabesk kültürü, tüketim toplumu, yeni yoksulluk.

ABSTRACT

REFLECTION OF SOCIAL-POLITICAL AND ECONOMIC CHANGES IN TURKEY AFTER TO THE YEARS OF 2000S

Samet SÖNMEZ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT of SOCIOLOGY**

September 2008

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Change is a process that every society experiences. Social change includes the changes taking place at the underlying structures (political, economical and cultural) of the society. In this sense, changes experienced in Turkey reflect intensely the inter-relations between the underlying structures.

Analysing the reflection of the change experienced in Turkey after 1980 to 2000's constitutes the basic subject of this study. Subjects discussed here are the immigration, squatting, urbanization, lack of culture, arabesque culture, technological development, consumer society ,new poverty and their effects to the change in the society.

Key words: Change, socio-cultural change, arabesque culture, consumer society, new poverty.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1980 ÖNCESİ DÖNEMİN GENEL YAPISAL ÖZELLİKLERİ

1.DÜNYA'DA YAŞANAN GELİŞMELER.....	4
2.TÜRKİYE'NİN SOSYO-POLİTİK VE EKONOMİK YAPISI.....	9
2.1. Türkiye'de 1980 Öncesi Dönemin Genel Özellikleri.....	10
2.2. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi	17
2.3. 12 Eylül Askeri Darbesi Öncesinde Ekonomik Durum	18
2.4. 12 Eylül Askeri Darbesi Öncesinde Sosyo-Politik Durum	19
2.5. 12 Eylül 1980 Darbesi ve Sonrasında Yaşananlar	21
2.6. Türkiye'nin Genel Sosyo-Kültürel Yapısı	39

İKİNCİ BÖLÜM

1980 SONRASINDA YAŞANAN YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER

1. SİYASAL YAPIDA GERÇEKLEŞEN DEĞİŞİM.....	43
1.1. 1980 Sonrasında Türkiye'de Liberalizm, Merkez Sağ ve Popülist Politikalar.....	44
1.2. 1980 Sonrasında Türkiye'de Sol Hareketler ve Sol partiler.....	50
2. EKONOMİK YAPIDA GERÇEKLEŞEN DEĞİŞİM.....	53
2.1. 24 Ocak Kararları	53
2.2. Ekonomide Planlı Kalkınma Dönemleri	58
2.2.1. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	58
2.2.2. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	60
2.2.3. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1995-2000)	63
2.3. 1990'lı Yıllarda Türkiye Ekonomisi ve Krizler	67
2.3.1. 5 Mart 1994 Krizi ve 5 Nisan Ekonomi Kararları	67
2.4. 2000'li Yıllarda Türkiye Ekonomisi ve Yaşanan Krizler	67
3. SOSYO-KÜLTÜREL YAPIDA GERÇEKLEŞEN DEĞİŞİM.....	69
3. 1. Göç	70
3. 2. Kent, Kentleşme ve Gecekondulaşma.....	74
3. 3. Kültürel Boşluk ve Arabesk Müzik.....	79
3.3.1. Şiddet, Suç ve Mafya.....	80
3. 4. Teknolojik Gelişmeler ve Sosyo-Kültürel Sonuçları	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
1980'DEN GÜNÜMÜZE YANSIMALAR	
1. 1980'LERDEN 2000'Lİ YILLARA SOSYO-POLİTİK DEĞİŞİMİN İZDÜŞÜMLERİ	84
1.1. Politik Alanda Yaşanan Değişimlerin 2000'li Yıllara Yansımaları	85
1.1.1. Türkiye'de Merkez-Kenar İlişkisi	86
1.1.2. Siyasette Yükselen RP Çizgisi ve Merkez-Kenar İlişki	90
1.1.3. Milli Görüş Hareketi ve AKP	91
1.1.4. Avrupa Birliği	94
1.1.5. Gümrük Birliği	95
1.1.6. AKP, Dış Politika ve AB'ye Üyelik Müzakereleri	98
1.2. EKONOMİK ALANDA YAŞANAN DEĞİŞİMLERİN 2000'Lİ YILLARA YANSIMALARI	99
1.2.1. Ekonomide Özelleştirme Politikaları	100
1.2.2. Kalkınma Planları	102
1.2.2.1. Sekizinci Kalkınma Planı(2001-2005).....	102
1.2.2.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı(2007-2013).....	103
1.3. TOPLUMSAL ALANINDA YAŞANAN DEĞİŞİMLERİN 2000'Lİ YILLARA YANSIMALARI	104
1.3.1. Tüketim Arzusu ve Gösteriş Modası	106
1.3.2. İnternetin Yaygınlaşması, Reklam ve Tüketim İlişkisi	110
1.3.3. Gelişen Teknoloji ve Kaybolan Dil	113
1.3.4. Tüketim Kültürü ve Yeni Yoksulluk	114
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	120

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Güçlerin Savunma Harcamaları (1948-1970).....	9
Tablo 2. 1961,1965,1969,1973 ve 1977 Genel Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oy Oranları ve Kazandığı Milletvekilleri Sayısı.....	17
Tablo 3. Büyüme Hızları (Yıllık Ortalamalar).....	19
Tablo 4. 1950-1980 Yılları Arasında Nüfus Artış Hızı.....	20
Tablo 5. Yıllara Göre Anarşik Olaylarda Ölenler (1969-1980).....	23
Tablo 6. Seçilmiş Kimi Yıllarda Kamunun ve Özel Kuruluşların Yatırım Yüzdeleri (Cari fiyatlarlı) (1948-1994).....	29
Tablo 7. 1983 Genel Seçimleri Oy Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	31
Tablo 8. 1987 Genel Seçimleri Oy Oranları ve Milletvekili Sayıları.....	32
Tablo 9. 1991, 1995 ve 1999 Genel Seçimlerinin Karşılaştırmalı Sonuçları.....	34
Tablo 10. 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları.....	36
Tablo 11. 22 Temmuz 2007 Genel Seçim Sonuçları.....	38
Tablo 12. 1983 Genel Seçimlerinin Sağ ve Sol Partilere Göre Dağılımı.....	45
Tablo 13. 1987 Genel Seçimlerinin Sağ ve Sol Partilere Göre Dağılımı.....	48
Tablo 14. 1991 Genel Seçimlerinin Sağ ve Sol Partilere Göre Dağılımı.....	49
Tablo 15. Mali Piyasaları Etkileyen Bazı Finansal Göstergeler.....	56
Tablo 16. Ekonominin Genel Dengesi (1983 Fiyatlarıyla, GSMH içindeki Paylar).59	
Tablo 17. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sonunda Ekonomik Durum.....	60
Tablo 18. Ekonominin Genel Dengesi (1988 Fiyatlarıyla, Milyar TL).....	62
Tablo 19. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Ekonomik Durum (Milyar \$).....	63
Tablo 20. Ekonominin Genel Dengesi (GSMH Büyümesi = % 7.1) (1994 Fiyatlarıyla, Trilyon TL.).....	64
Tablo 21. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Ekonomik Durum.....	65
Tablo 22. Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000 Arası).....	71
Tablo 23. Türkiye’de Göçlerle Birlikte Üç Sektörde Meydana Gelen Değişmeler (1969-1996).....	73
Tablo 24. Kentlerde Geçekondu Nüfusu (1955-2000).....	78
Tablo 25. 1967-2006 Yılları Arası Türkiye’nin Dış Ticareti ve AB’nin Payı (milyon Dolar).....	97
Tablo 26. Temel Ekonomik Göstergeler (2000-2002).....	100
Tablo 27. 1986-2008 Yılları Arasında Yapılan Özelleştirmeler ve Sağlanan Gelirler.....	103
Tablo 28. Ürün Gruplarına Göre Mağaza İsimlerinin Dağılımı.....	115

KISALTMALAR DİZİNİ

- AB: Avrupa Birliği
Bkz : Bakınız
Vb: Ve benzeri
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
DP: Demokrat Parti
AP: Adalet Partisi
MNP: Milli Nizam Partisi
MSP: Milli Selamet Partisi
RP: Refah Partisi
FP: Fazilet Partisi
SP: Saadet Partisi
ANAP: Anavatan Partisi
DYP: Doğru Yol Partisi
DSP: Demokratik Sol Parti
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
DTP: Demokratik Toplum Partisi
BBP: Büyük Birlik Partisi
SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi
GB: Gümrük Birliği
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV: Katma Değer Vergisi
DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
TV: Televizyon

GİRİŞ

Türkiye’de çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte yaşanması öngörülen demokratikleşme süreci 1960-1980 yılları arasında üç kez kesintiye uğramıştır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin doğrudan sivil yönetime müdahalede bulunması ve ülke yönetimine el koyması şeklinde ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde, askeri kesimin ülke yönetimi üzerindeki doğrudan ya da dolaylı etkisi, farklı tarih ve koşullarda kendini göstermiştir. Kurtuluş Savaşı sonrasında asker kökenli bir kadro liderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde, 1946 yılına kadar, tek partili bir sistemin varlığı hüküm sürmüştür, 1950’li yıllar ise Türkiye’de çok partili parlamenter rejime geçiş yılları olmuştur.

Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu 1950’li yılların son dönemlerinde gelişen olaylar, ülkenin daha sonrasını da etkileyecek bir konjonktürün içine girmesine neden olmuştur. Sonunda Türk Silahlı Kuvvetleri açık bir biçimde sivil yönetime müdahale etme yoluna gitmiş ve Türkiye, 27 Mayıs 1960 tarihinde ilk askeri darbesini yaşamıştır. Böylece Türkiye’de darbeler dönemi olarak adlandırılan ve 1960-1980 yıllarını kapsayan süreç de başlamıştır.

27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle birlikte ülke yönetimine el koyan Türk Silahlı Kuvvetleri, bir süre sonra yönetimi tekrar sivil iktidara teslim etmiş, fakat bu kez 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle Türkiye'nin demokrasi süreci yeniden kesintiye uğramıştır. Ardından bir 10 yıl kadar sivil iktidarlara bırakılan ülke yönetimi, daha sonra 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan ve ülke için oldukça ağır biçimde sonuçlanan bir başka askeri müdahaleyle sarsılmıştır. Hiç kuşkusuz yaşanan bu üç askeri müdahalenin de gerek toplumsal ve siyasal, gerekse ekonomik açıdan çok önemli sonuçları olmuştur.

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonrasında yaşanan değişim süreci, diğer iki müdahale sonrasındaki sürece göre hızlı bir şekilde yaşanmıştır. Ekonomide ve siyasette oluşturulan liberal anlayış ve toplumun hemen her kesimine karşı geliştirilen ılımlı yaklaşımlar da bu sürecin hızlanmasında etkili olmuştur.

1980 sonrasında politik hayatta oluşturulmaya çalışılan yumuşama süreci beraberinde farklı kimlik ve görüşlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Önceleri

askeri müdahalenin de etkisiyle toplum siyasetten soğutulmuş olsa da özellikle 1990'lı yıllardan sonra giderek sivil oluşumlarda kendini daha net bir biçimde göstermiştir.

1980 sonrasında -1950'den itibaren yükselen bir ivme ile- Türk siyaset alanında merkez sağ siyasetin etkinliğinin artmaya başladığı görülmüştür. Özellikle Özal ile başlayan sağın yükselişi 1990'lı yıllarda merkezi kaybetse de sürecin içinde olmaya devam etmiş ve 2000'li yıllardan sonra farklı aktörler tarafından devam ettirilmiştir. Sol ise bu süreçte küreselleşen dünyada kendi kimliğini ifade edebilecek ve toplumsal mutabakatı sağlayacak bir politika üretememiştir.

Türkiye'de siyasal alanda yaşanan sağ-sol kutuplaşması, toplumsal alanda yaşanan birçok oluşumun da temelini teşkil etmiştir. Özellikle 1970'li yıllarda tartışılmaya başlanılan ve son AKP hükümetleri sürecinde daha net ortaya çıkan bu ayrım, 21. yüzyılda Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısına ilişkin yeni bir çözümlemesinin yapılması gerektiğini göstermiştir. Cumhuriyet'le birlikte asker-bürokrat yöneticilerin devletin yönetiminde bulunması ve bununla birlikte yenilikleri gerçekleştiren olması, ülkede modernleşmenin öncüleri olarak merkezi kabul ettirmiştir. Bu yüzden değişimle ilgili politikaların sürekli olarak devlet - merkez- tarafından geliştirildiği ve uygulandığı bir yapı meydana gelmiştir. Bu yapıda, kenar da sürekli geliştirilen değişim politikalarına uyum sağlamak zorunda bırakılmıştır.

1980 sonrasında toplumsal yaşamda getirilen serbestlikler, kenarın önünü açmış, böylece kenar merkezin alanına nüfuz etmeye -bir bakıma merkezin işini yapmaya- başlamıştır. Bu durum var olan gizli çatışmanın -merkez-kenar çatışmasının- açığa çıkmasına neden olmuştur.

Burada üzerinde durulması gereken önemli nokta, yaşanan askeri müdahalede iç ve dış koşulların bir bütün halinde incelenmesi hususu olmuştur. Yaşanan bir toplumsal olayın meydana geldiği dönemin iç ve dış koşullarından bağımsız olarak incelenemeyeceği açıktır. Benzer şekilde bu koşullardan yalnızca birine ağırlık vermek de çalışmanın eksik kalmasına neden olacaktır. Bu çalışmada özellikle 1980 askeri müdahalesi incelenirken, söz konusu döneme ilişkin tüm iç ve dış koşullar (siyasal, ekonomik, sosyo-politik değişimlerle; küreselleşme, liberalleşme vb. süreçler) göz önünde tutulmaya çalışılmıştır. Böylece yaşanan askeri müdahalenin

nasıl bir yapı içerisinde meydana gelmiş olduğu ortaya konulmuş, bu süreçlerin toplumsal yapı üzerindeki yansımaları incelenmiştir.

Bu bağlamda ortaya konulan çalışma, üç bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde, 1980 öncesinde dünyada yaşanan değişimlerin ve soğuk savaş sürecinde ortaya çıkan gelişmelerin etkileri üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda, Türkiye'nin dünyada yaşanan değişimlere ilişkin olarak geliştirdiği politikalar ve iki kutuplu ya da çok kutuplu yapılarda kendine yer edinmek için geliştirdiği politikalar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise, 12 Eylül darbesinin yapılarda (siyasi, ekonomik ve sosyo-politik) meydana getirdiği değişimler değerlendirilmiştir. Özellikle darbe sonrasında ekonomik ve siyaset alanında benimsenen liberal politikaların, sosyo-politik yapılara olan etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde, ortaya çıkan siyasal ve ekonomik tablo sonucunda oluşan sosyo-politik yapıya, bu yapının Avrupa'da ve dünyada meydana gelen değişimlerle birlikte nasıl bir gelişme gösterdiğine ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. 1980 sonrasında hızlandırılan modernleşme sürecinde tek hedef olarak kabul edilen Avrupa kültürünün Türk toplumunda meydana getirdiği olumlu/olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur. Etkilerinin giderek yayıldığı küreselleşme süreciyle birlikte Türkiye'de meydana gelen göç, kentleşme, gecekondulaşma, tüketim arzusu, teknolojik değişimler vb gibi süreçlerin nasıl geliştiği ve toplumun sosyo-politik yapısına ne şekilde etki ettiği ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada, 1980 sonrası süreçte yaşanan ve günümüz Türk toplum yapısı üzerinde ciddi yansımaları bulunan büyük ölçekli değişimlere ilişkin gerekli bilgilere ve değerlendirmelere ulaşılması amaçlanmıştır.

Konuya ilişkin literatür araştırmasında belli zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle, döneme ilişkin çabaların belli önyargıları içermesinden dolayı, doğru bilgilere ulaşmada ve onların ayıklanmasında yaşanan zorluklar zikredilmesi gereken hususların başında gelmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1980 ÖNCESİ DÖNEMİN GENEL SİYASAL YAPISI

1.DÜNYA'NIN GENEL SİYASAL YAPISI

Yirminci yüzyıl, dünyada yaşanan siyasi ve ekonomik olayların etkin bir şekilde görüldüğü ve süreç olarak hızlı bir şekilde yaşandığı bir dönem olmuştur. Sanayi inkılabı ile ekonomik alanda üstünlüklerini ilan eden ABD, SSCB ve Avrupalı devletler, güçlerinin etki alanını genişletmek istemiş ve dünya üzerinde yegane söz sahibi olmayı amaçlamışlardır. Yaşanan sosyal oluşumların ve değişimlerin büyük ölçüde belirlenmesinde etkili olan siyasi ve ekonomik unsurlar, iki dünya savaşının da temel nedenlerinden olarak kabul edilmektedir. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki büyük savaş, sonrasında ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve sosyal yapıların oluşumunda da etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünya sonraki sürecin oluşmasını belirlemiştir. Armaoğlu sürece ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: Savaş sonrasında ABD ile SSCB'nin iki büyük kuvvet olarak ortaya çıkmalarında, milletlerarası politika arenasında meydana gelmiş olan boşluklar şüphesiz en büyük rolü oynamıştır. Savaştan önce milletlerarası kuvvetler dengesinin temel unsurlarını teşkil eden devletler, 1945'in dünyasında artık bulunamamışlardır. Bunlardan Almanya, Japonya ve İtalya yenilmiş devletlerdir. Savaşın galipleri olarak görülen Fransa ve İngiltere ekonomilerindeki büyük tahribat sonucunda milletler arasındaki eski konumlarından uzaklaşmışlardır (1996: 423).

Soğuk Savaş dönemi, iki kutuplu dünyada oluşturulan belli siyasetler çerçevesinde yaşanmış bir dönem olarak dikkati çekmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte büyük devletler, görünürde bir silahsızlanma politikasını benimsemişlerdir. Ancak aynı zamanda bu dönem iki süper gücün üçüncü dünya ülkelerine yardım adı altında silah ticareti yaptıkları bir süreç olarak bilinmektedir. Böylece bu iki güçten SSCB, Sovyet komünizmini yaymayı; ABD ise, bir yandan liberal ekonomi anlayışının genişlemesini sağlamış, diğer yandan da SSCB'nin sahip olduğu yayılma politikasını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Neticede ABD, gelecekte olası bir SSCB üstünlüğü tehlikesinden endişelenirken; Moskova,

Dünya'nın Kızıl Ordu'nun işgalinde olmayan bütün bölümlerinde fiili ABD hegemonyasının yayılmasından endişelenmiştir. Bir bakıma her iki güç de dünyada tek söz sahibi olmayı amaçlamışlar ve dış politikalarını da bu yönde belirlemişlerdir. Hobsbawm, Oluşan soğuk savaş sürecine ilişkin olarak: atom bombasının kullanılmasından SSCB'nin sona erişine kadar geçen kırk beş yıl, dünya tarihi içinde tek bir homojen dönem oluşturmamıştır. Bununla birlikte, bütün dönemin tarihi, SSCB'nin dağılmasına kadar bu tarihe hakim olan alışılmamış bir uluslararası durum nedeniyle, tek bir model içinde kaynaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan iki gücün "Soğuk Savaş" denilen bir mücadele içinde sürekli karşı karşıya gelmesi durumu ortaya çıkmıştır. Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki sürecin iki önemli gücün dünya siyasetinde oluşturdukları politikalarla belirginleşmiş olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur değerlendirmesini yapmıştır (1994: 277).

Ancak dönemin iki kutuplu yapısına ilişkin olarak Kürkçüoğlu vd. 1989'dan sonra dünyanın yeni bir döneme girmiş olmasından, "Yeni Dünya Düzeni"nden söz edilmektedir. 1989'da sona eren düzen, büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı'nın neticesinde ortaya çıkmıştır. Söz konusu 50 yılın içinde birtakım değişiklikler olmuş bazı yeni güç merkezleri de ortaya çıkmıştır. Hatta, iki kutupluluk yerine çok-kutupluluktan söz edilebildiği dönemler de olmuştur. Ancak, 50 yılın sonunda bile, ABD ve SSCB en çok sözü geçen iki devlet olarak döneme iki kutuplu dönem dedirtebilmiştir değerlendirmesini yaparak döneme ilişkin farklı bir bakış açısını ortaya koymuşlardır (1998: 3).

Soğuk Savaş dönemi aynı zamanda iki güç arasında yaşanan çatışmanın ötesinde ülkeler arasında anlaşma kuralları yaratılmasına ve ilişkilerin bir düzen içinde gücün sınırlanarak yürütülmesine olanak sağlayacak temel yöntem olan diplomasinin, iki blok arasında hemen hemen ortadan kalktığı bir dönem olmuştur. Kuralları oluşturacak ve işletecek diplomasi, yarini güç ilişkilerine bırakmıştır (Sander, 2004: 224-225).

1945-1989 ve sonrasındaki durum, başta bu iki süper güç olmak üzere, diğer Avrupa devletlerinin temel amacının ideoloji veya din olmadığı, aslında dünyanın tek sahibi olmak; diğer devletleri, ekonomik ve kültürel anlamda hegemonya altına almak olduğunu göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki soğuk savaş süreci sırasında, dünyanın iki kutuplu yapısının dışında, diğer bölgelerde de dengeleme politikaları geliştirilmiştir. Avrupa devletleri ekonomik anlamda büyük buhranlar yaşarken; özellikle İkinci Dünya Savaşı bu devletlerin ekonomilerini büyük ölçüde olumsuz etkilemiştir. Bu durum Avrupa'yı, ekonomi öncelikli olmak üzere ortak bir Avrupa siyaseti ve politikası geliştirmeye itmiştir.

Geliştirilen politikaların en önemli sonucu kurulan Avrupa Birliği olmuştur. Bu şartlar içinde, İngiltere ve Fransa ile Benelux grubu denen Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında, 4 Mart 1948'de Brüksel'de başlayan toplantı, 17 Mart 1948'de Batı Avrupa Birliği'ni kuran bir antlaşmanın imzalanmasıyla sona ermiştir. Batı Avrupa Birliği Avrupa'daki Sovyet tehdidi ve yayılmasına karşı alınmış ilk askeri tedbir olmuştur. Fakat Amerika'nın bu ittifak içinde olmayışı, Batı Avrupa Birliği'ni Sovyetler karşısında bir denge unsuru olmaktan yoksun bırakmıştır. 1948 yılının gelişmeleri, Batılıları ve Amerika'yı, daha geniş bir ittifak sistemi kurmaya sevk etmiş ve NATO ortaya çıkmıştır (Armaoğlu, 1995: 445-446).

Savunma öncelikli olarak oluşturulan bu birlik, Avrupa devletlerinin birlikteliklerini sağlayacak önemli bir gelişme olmuştur. 21. yüzyıla birlikte kabul edilen ortak para birimi, ortak anayasa, vize serbestlikleri, bu politikaları doğrular nitelikte olmuştur. Ancak dönem içindeki gelişmeler değerlendirildiğinde mevcut durumun dengelenmesine yönelik bir girişim olduğu görülmektedir.

Avrupa devletleri bir yandan kendi çevrelerinde siyasal ve ekonomik olarak bir birliktelik sağlamaya çalışırken; diğer yandan da sahip oldukları ürünleri ve sermayeyi kullanabilecekleri ülkelerin arayışı içine girmişlerdir. Ancak batılı devletler aynı zamanda iki büyük güçten birisinin yanında gözüken bir siyaset anlayışı belirlemişler ve bunu oluştururken daha çok ABD'nin yanında bir görüntü çizmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki iki kutuplu süreç, SSCB'nin dağılmasına kadar devam etmiştir. Ancak aynı süreçte Avrupa'nın kendi gücünü oluşturmaya -en azından ABD veya SSCB'ye alternatif bir güç olarak- yönelik çabaları önemli bir sonuç vermemiştir. Tüm beklentiler ABD veya -en azından dağılana kadar- SSCB'nin alternatifi üçüncü bir gücün gelişimi doğrultusunda olmuştur. Avrupalı devletler, ABD'nin etkisi altında politikalar geliştirmişlerdir. Sonuçta SSCB'nin de dağılmasıyla ABD, dünyanın tek hakimi olmayı amaçlayan bir dış politika geliştirmiş ve böylece dünyanın yeni yüzyıldaki siyasetine çok fazla müdahale etmeye başlamıştır.

Avrupa temelde kendi ideolojisini kabul ettirmek istemiş; ancak bunun yanında da iki büyük savaş sonrasında ortaya çıkan olumsuz ekonomik ve siyasal tabloyu değiştirmeyi amaçlamıştır. Bunun için de öncelikle iki büyük güçten birinin yanında olduğunu göstermekle birlikte, ekonomik ve siyasal birlikteliklerini tamamlayamamış ülkelerin iç politikalarına müdahale etmeye başlamıştır. Batılı devletler, genel olarak dönem içindeki politikalarını bu çerçevede belirlemişlerdir. Bulunduğu bölge itibariyle çatışmaların yoğun bir şekilde görüldüğü Orta Doğu'da devam eden istikrarsızlıklar da yaşanan iki kutuplu süreçten etkilenmiştir. Sürekli olarak büyük güçlerin ilgisini çeken bölge ülkeleri, yaşamış oldukları ülke içi siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle çatışmaların yaşanmasına zemin oluşturmuşlardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Fransa, Orta Doğu'daki varlıklarını sürdürmenin daha da güçleştiğini görmüşlerdir. Esasen, sömürgeciliğin tasfiyesi (decolonization) sürecine uygun olarak, bu iki ülke Orta Doğu'da kendilerinin "vesayet" (mandat) yönetimi altındaki topraklara bağımsızlık yolunu açmak zorunda kalmışlardır. Güçleri daha da azalmış bulunan İngiltere ve Fransa, hızlanan bu süreç karşısında bölgedeki varlıklarını korumakta iyice zorlanmışlardır (Kürkçüoğlu vd., 1998: 10). Ortadoğu'da SSCB'nin de dağılmasıyla birlikte bir otorite boşluğu meydana gelmiştir. Çünkü, SSCB bölgede büyük bir güç unsuru oluşturmuştur. Ancak SSCB dağıldıktan sonra oluşan bu boşluk, Avrupa'nın ve ABD'nin bölgeye olan ilgisini arttırmıştır.

İsrail devletinin kurulması bir bakıma tüm bölge ülkeleri için de olumsuz pek çok durumu barındırmıştır. İsrail devletinin halen de devam eden Filistin'le olan mücadelesi, bölgedeki Arap ve müslüman ülkelerini (Suriye, İran, Irak vb.) rahatsız etmiştir. Özellikle Müslüman ülkeler, kurulan bu devletin bölgede huzuru bozacağına inanmış ve İsrail'le ilişkilerinde daima mesafeli olmaya çalışmışlardır (Armaoğlu, 1995: 483).

Bu karmaşık durum Ortadoğu'da halen devam etmektedir. Bölgenin sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları ve konumu; bölgedeki otorite boşluğu, ülkelerin kendi içinde yönetilememesi gibi pek çok unsur aslında bu karışık durumun nedenlerini ortaya koymaktadır.

Ortadoğu dışındaki batı-dışı ülkelerde de durum çok farklı gelişmemiştir. Daha çok iki büyük gücün güdümündeki liderlerin yönettiği; belli noktalarda zengin yeraltı kaynaklarının sömürüldüğü bir durum ortaya çıkmıştır. Yakın tarihe kadar sürekli darbelerle başa geçen liderler devletleri yönetmektedir. Aynı şekilde darbe ile

başa geçen liderler, güdümündeki güçlere diyet ödeyerek birçok batı-dışı ülkenin yoksulluk, bağımsızlık ve iç savaş sorunlarıyla uğraşmasına neden olmaktadır. Önceleri ABD, SSCB ve kısmen Avrupa'nın hegemonyasında olan dünya, SSCB'nin dağılmasından sonra ABD ve güdümündeki batılı devletlerin hegemonyasında olan bir düzene doğru kaymıştır. Bu durum da yoksul ya da gelişmeyen devletleri daha da geriletirken; zengin ve dünya siyasetine yön verenleri daha da zengin hale getirmektedir.

Soğuk Savaş'ın çözülmesiyle ilgili gelişmeleri hem etkileyen hem de etkilenen temel bir olgu da, "Üçüncü Dünya"nın ortaya çıkmasıdır. Geri kalmış, yoksulluk ve açlıkla boğuşan devletlerin genel olarak adlandırıldığı kavram, sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinin 1945'ten sonra hızlanmasının sonucu olarak sayıları artış halinde bulunan yeni bağımsız ülkelerin genel olarak özelliklerini yansıtır. 1950'lerin ortalarına gelindiğinde, bir yandan bu ülkelerin sayılarının artmış olması, öte yandan Nasır, Nehru ve Tito'nun yönetimindeki Mısır, Hindistan ve Yugoslavya'nın önderlik konumuna ulaşması iki blok dışında tarafsızlığı savunan üçüncü bir bloğun (Üçüncü Dünya) doğmasını sağlamıştır. 1955'te Bandung'da yapılan Asya-Afrika ülkeleri konferansı, bu yöndeki ilk büyük adım olmuştur. 1960'tan sonra bu süreç daha da hızlanmış ve 1963'te Afrika Birliği Teşkilatı'nın kurulması yeni bir gelişme olarak dikkati çekmiştir (Kürkçüoğlu vd., 1998: 15). Böylece belge üzerinde hiçbir zaman olmayan bir süreç başlamış, sanayi devrimiyle oluşan büyük güçlerin ham madde ve pazar arayışları anlayışı, yöntem değiştirmiştir. Büyük güçler, özellikle 1950'ler ve 1960'lardan sonra, Batı-dışı ülkelerde politikalarını istedikleri gibi gerçekleştirmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki genel yapı değerlendirildiğinde; ilk olarak iki büyük güç (ABD ve SSCB) dünya siyasetinde birbirlerine bir üstünlük kurmaya çalışmışlardır. Diğeri ise; Batılı devletler kendi içlerinde siyasal ve ekonomik bir birliktelikle bu iki büyük güce alternatif oluşturmaya çalışmışlar, ancak bunu yaparken görünürde tarafsız olsa da olayın arka alanında, zaman zaman, ABD'yi, zaman zaman da SSCB'yi, yanlarına almışlardır. Böylelikle İkinci Dünya Savaşı ile bozulan güçler dengesi ve savaştan sonra ortaya çıkan güçler boşluğu, 1945 yılından itibaren meydana gelen gelişmelerle, iki kutuplu ve iki bloklu bir denge sistemiyle doldurulmuş ve uluslararası denge yeniden kurulmuştur. 1950'li yılların sonlarında

“Üçüncü Blok”un dünya siyasetinde ağırlığını hissettirmeye başlamasıyla da, diğer etkenlerle birlikte, sistem yeni boyutlar kazanmıştır (Uçarol, 2000: 682). Bu dönem görünürde silahsızlanmanın olduğu bir dönem olsa da özellikle ekonomik anlamda birlikteliğini sağlayan devletler büyük silahlanmalara gitmişlerdir. Tablo 1’de 1948-1970 yılları arasında bazı devletlerin silahlanmaya yaptığı yatırımlar görülmektedir.

Tablo 1: Güçlerin Savunma Harcamaları (1948-1970)
(Milyar Dolar)

TARİH	A.B.D.	SSCB	BATI ALMANYA	FRANSA	İNGİLTERE	İTALYA	JAPONYA	ÇİN
1948	10,9	13,1		0,9	3,4	0,4		
1949	13,5	13,4		1,2	3,1	0,5		2
1950	14,5	15,5		1,4	2,3	0,5		2,5
1951	33,3	20,1		2,1	3,2	0,7		3
1952	47,8	21,9		3	4,3	0,8		2,7
1953	49,6	25,5		3,4	4,5	0,7	0,3	2,5
1954	42,7	28		3,6	4,4	0,8	0,4	2,5
1955	40,5	29,5	1,7	2,9	4,3	0,8	0,4	2,5
1956	41,7	26,7	1,7	3,6	4,5	0,9	0,4	5,5
1957	44,5	27,6	2,1	3,6	4,3	0,9	0,4	6,2
1958	45,5	30,2	1,2	3,6	4,4	1	0,4	5,8
1959	46,6	34,4	2,6	3,6	4,4	1	0,4	6,6
1960	45,3	36,9	2,9	3,8	4,6	1,1	0,4	6,7
1961	47,8	43,6	3,1	4,1	4,7	1,2	0,4	7,9
1962	52,3	49,9	4,3	4,5	5	1,3	0,5	9,3
1963	52,2	54,7	4,9	4,6	5,2	1,6	0,4	10,6
1964	51,2	48,7	4,9	4,7	5,5	1,7	0,6	12,8
1965	51,8	62,3	5	5,1	5,8	1,9	0,8	13,7
1966	67,5	69,7	5	5,4	6	2,1	0,9	15,9
1967	75,4	80,9	5,3	5,8	6,3	2,2	1	16,3
1968	80,7	85,4	4,8	5,8	5,6	2,2	1,1	17,8
1969	81,4	89,8	5,3	5,7	5,4	2,2	1,3	20,2
1970	77,8	72	6,1	5,9	5,8	2,4	1,3	23,7

Kaynak: Kennedy, 2002; 456

2.TÜRKİYE’NİN GENEL SİYASAL YAPISI

Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. yüzyılın sonlarından itibaren batılılaşma hareketleri devleti kurtarma amaçlı yapılmıştır. Belirlenen politikalar doğrultusunda ülkenin ekonomik bunalımlarının ve siyasal yalnızlığının giderilmesi hedeflenmiştir. Ancak bir imparatorluğun yıkılmasına engel olamayan batılılaşma çabaları, aynı topraklarda kurulan Türkiye’nin modernizasyonu için de yegane hedef olarak belirlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyada iki kutuplu bir yapı meydana gelmiştir. Bu dönemde Türkiye’nin bu yapı içinde kendine bir taraf bulmaya çalıştığı görülmüştür. Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte, kurulan yeni devletin yöneticileri modernizasyon için batının medeniyetini hedef olarak belirlemişlerdir. Ancak gerek

değişim çabalarının tepeden inmece bir anlayışla uygulanmaya çalışılması ve gerekse toplumun bu tür değişim ve dönüşümlere henüz hazır olmaması sonucunda ülkede, siyasi ve ekonomik alanlarda sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun neticesinde sık sık askeri müdahaleler görülmüş ve gelişimini batı tarzı uygulamalarla tamamlamaya çalışan Türkiye, Avrupa ile ilişkilerinde sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır.

2.1. Türkiye’de 1980 Öncesi Dönemin Genel Özellikleri

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte, başta da belirtildiği gibi, dünya iki kutuplu bir görünüm kazanmıştır. Bu görünümde iki süper gücün birbirine çeşitli bölgelerde sağlamaya çalıştıkları üstünlükler dikkat çekmiştir. Her ikisi de hem ekonomik üstünlüğünü diğerine kaptırmak istememiştir; hem de siyasi ve toplumsal alanda kendi politikalarını ve hegemonyalarını tüm dünyaya kabul ettirmek istemişlerdir. Böylece dünyanın tek hakimi olmayı amaçlamışlardır.

Bu dönemde, modernizasyon sürecini yaşamakta olan Türkiye, büyük bir imparatorluğun yıkıntıları üzerinde dirilmeye çalışan bir ülke görünümündedir. Bu dirilişi organize ederken iki kutuplu yapıdan birinin yanında yer almak -her gelişmekte olan ülkenin yapmak zorunda olduğu gibi- zorunda kalmıştır. Ülke, kendi sahip olduğu ekonomik kaynaklarla, gerek iç politikasında ve gerekse dış politikasında etkin bir konuma sahip olamamıştır. Ancak Ortadoğu’da sahip olduğu stratejik konumundan dolayı başta iki süper güç olmak üzere, pek çok devletin ilgisini çekmiştir. Böylece ülkede özellikle 1950’li yıllar ve sonrasında yoğun bir şekilde dış devletlerin müdahalesi görülmüştür. Bunlar zaman zaman karşılıklı, zaman zaman da gizli yapılan antlaşmalarla ülkenin dış politikasını belirleyen temel değişkenler olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye, çok partili hayata geçerek demokrasinin sağlanmasında en önemli adımlardan birisini atmıştır.

Türkiye, demokrasinin gereği olarak çok partili hayata geçmiştir. Bu gelişmenin hemen ardından ülkede cumhuriyetin kuruluşundan beri iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yapılan genel seçimlerin ardından iktidardan uzaklaşmıştır. CHP özellikle tek partili dönemin sonlarında uyguladığı yanlış iç politikalarla ve uygula(ya)madığı dış politikalar yüzünden iktidarı kaybetmiştir. İktidarı CHP’nin elinden alan Demokrat Parti (DP) ise, CHP’nin aksine uygulamayı amaçladığı ekonomik kalkınma politikaları ile dikkat çekmiştir. Devletin özellikle

ekonomik alanlarda yatırımlarını arttırması, tarıma destek olunması, -özellikle bu dönemde tarımsal hayatta kullanılan traktör Türk tarımı için bir devrim niteliği taşıyan ekonomide devletçiliğin yanında liberal politikaların hedeflenmesi gibi DP'nin kısa dönemde ciddi politikaları olarak dikkati çekmiştir (Kongar 2002: 150).

DP, modern Türk siyasal tarihinde çok partili hayata geçildikten sonra iktidara gelen ilk parti olarak dikkati çekmiştir. Atatürk'ün partisi olarak Türk siyaset tarihindeki yerini koruyan CHP'nin yaklaşık 27 yıllık iktidar serüvenini noktalamıştır. DP'nin bu durumu, oluşturulan popülist söylemlerin ve liberal ekonomi politikalarının temelini oluşturmasının yanında siyasal alanda da yeni açılımlara neden olmuştur. Turan 1950 seçimlerinin DP'nin üstün bir çoğunluk elde etmesiyle, Türkiye'de rekabetçi sistem tam bir işlerlik kazanmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ilk defa iktidar seçimler sonucunda ve barışçıl bir yöntemle değişmiştir. Buna karşılık, politik rekabetin nasıl yürütüleceğine, muhalefet iktidar ilişkilerinin nasıl düzenleneceğine, muhalefete karşı iktidarın nasıl davranacağına ilişkin ortak anlayışların belirlenmediğini, böylece Türkiye'de sürecin nasıl işleyeceğinin belirgin olmaması sonucunda, demokrasinin siyasal hayattaki yerini almasında büyük sıkıntılar yaşandığını ifade etmiştir (2000: 370). 1950 sonrasında askerinin darbeler yoluyla yönetime sık sık müdahale etmesi bunun en somut göstergelerinden olmuştur.

Türk siyaset tarihine DP'nin söylem ve seçim programı olarak yenilikler kazandırdığı söylenebilir. Özellikle DP geleneğinden gelerek sonraki süreçte bu geleneği sürdürdüğü kabul edilen Adalet Partisi, Doğru Yol Partisi, Anavatan Partisi ve son olarak Adalet ve Kalkınma Partisi, siyasette aynı yöntemi kullanarak Türkiye'nin son 58 yıllık siyaset tarihinde sürekli bulunmayı başarmışlardır. Toplumun duymak istediklerinin söylenmesi, dini kavramlara sahip çıkılması, daha birçok popülist olgu ve söylem hala geçerliliğini korumaktadır. Dinin kullanılmasına ilişkin olarak Toprak, 1946 yılında çok partili rejime geçişle beraber dinin politik iktidar üzerindeki denetiminin daha etkili olduğu görülmüştür. 1950'de DP'nin iktidara gelişinde ve 1950-1960 döneminde iktidarda kalmayı başarabilmesinde din faktörünün rolü hala daha Türk aydınları tarafından tartışılmakta olduğunu ve DP iktidarının, yaptıkları ve yapmadıkları ile Türk siyaset tarihinde önemli bir yer edinmiş olduğunu belirtmiştir (2000: 314).

Gerçekleştirmeyi hedeflediği ya da gerçekleştiremediği politikalarla Demokrat Parti, Adnan Menderes yönetiminde 1950-1960 yılları arasında iktidarda kalmıştır. DP, 1957 seçimlerini kazanmıştır. Meclis'teki sandalyelerin çoğunluğunu elde etmesine karşın, aldığı oy oranı, yüzde ellinin altına düştüğü için bu sonuç DP üyeleri tarafından yenilgi olarak değerlendirilmiştir” (Ağaoğlu, 1967: 132).

1957 seçimlerinden sonra ülkede politik atmosfer gerilmeye başlamıştır. Çok partili hayata geçildikten sonra demokratikleşme hareketlerinin kesintiye uğradığı ilk olay yaşanmıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi Bildirisinde Türk silahlı kuvvetlerinin kardeş kavgasına meydan vermemek, demokrasiyi içine düştüğü buhrandan kurtarmak maksadıyla ülke yönetimine el konulduğu belirtilmiştir (Zürcher, 2002: 351). Darbe sonrasında sıkı yönetim ilan edilmiş iktidar partisinin milletvekilleri tutuklanmıştır. Dışişleri Eski Bakanı Fatin Rüştü Zorlu (1915-1961) ile eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan (1915-1961), 16 Eylül 1961’de asılmışlardır. Eski Başbakan Adnan Menderes de 17 Eylül’de idam edilmiştir (Kongar, 2002: 157).

Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devleti ordusu, 1957 seçimlerinde %50’ye yakın oyla meclise giren bir iktidar partisini demokrasilerde hiçbir zaman kabullenilemeyecek bir yöntemle tasfiye etmiştir. Aynı zamanda hem parti başkanı hem de başbakan olan Menderes’i ve iki bakanını asarak kötü gidişata çok kesin bir çözüm bulmuştur. Ülkenin gidişatına, iktidar partisinin bazı tutumlarına bakılacak olursa durum, dönem içinde olumlu karşılanabilir mi? Bu hala bilinmemektedir. Ancak, ülkenin başbakanını ve iki bakanını asmanın ne kadar doğru olduğu da hala tartışılmaktadır. Özellikle ülkenin yeniden modernizasyonunda gelişme ve ilerlemede Avrupalı devletlerin örnek alınması, ekonomik gelişmemişlik ve tam anlamıyla bir iç politika oluşturamayan Türkiye’de bu tür askeri müdahaleler her zaman beklenmekteydi. Bu durumun oluşmasında içerdeki muhaliflerin yanı sıra başta ABD olmak üzere dış devletlerin de etkisi olduğu iddia edilmiştir.

Darbenin yapıldığı dönem değerlendirildiğinde iki kutuplu dünyada kendine yer edinmek isteyen Türkiye’nin iki büyük gücün menfaat çatışması arasında kalmış olduğu görülmüştür. Böylece iktidar partisinin önceki süreçte ABD politikaları doğrultusunda hareket etmesi fakat, daha sonra SSCB’nin de yanında olmak istemesi bölgede güç dengesi oluşturmaya çalışan ABD’nin çıkarlarına ters düşmüştür. Bu

yüzden 1971 ve 1980 darbelerinde olacağı gibi, 27 Mayıs 1960 darbesinde de ABD'nin Türkiye ve bölge üzerinde çıkarları etkili olmuştur.

Türk siyasetinde DP'nin kapatılması ve yöneticilerinin tasfiye edilmesi sonucunda, Adalet Partisi (AP) ile siyasi hayata başlayan Süleyman Demirel, ülkenin sonraki 30 yıllık sürecine damgasını vurmuştur. Demirel'in AP Genel Başkanı olarak siyasete girmesi, Türk siyaset tarihi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Yaklaşık 30 yıllık aktif siyaset hayatı ve ardından ülkenin 9. Cumhurbaşkanı olacak bir siyaset adamının sahneye çıktığı önemli bir dönem olarak kabul edilmiştir. Yaptıkları ve yapmadıkları sürekli olarak eleştirilen ama aynı zamanda 2000'li yıllara kadar siyasetin içinde kalmayı başaran Demirel, söylemleri ile de Türk siyaset tarihinin renkli ve önemli isimlerinden olmayı başarmıştır. DP'nin seçmen kitlesiyle girdiği bu siyaset yolculuğu, AP ile başlamış ardından 12 Eylül ihtilalinden sonra siyasi hayata merkez sağ olarak devam eden Demirel sonunda Cumhurbaşkanı olarak bu yolculuğunu noktalamıştır.

1965 Genel Seçimlerinden sonra iktidara gelen Demirel ve AP Hükümeti, çalışmalarını sürdürürken, pek çok sıkıntıyla karşılaşmıştır. Özellikle oluşturulan yeni anayasada bazı bürokrat ve memurların görevlerini değiştirememiş, bu yüzden de uygulayacağı siyaseti tam anlamıyla yerine getirememiştir. Çünkü, her ne kadar meclis oluşturulmuş, yeni bir anayasa kabul edilmiş, demokratik bir yaşam oluşturulmuş gibi gözükse de ordu, oluşturduğu yapıyla hala iktidar ve devlet üzerinde etkin bir konuma sahip olmuştur.

1969 Genel Seçimleri 12 Ekim'de yapılmıştır. AP, oyların yarısından azını almış, fakat meclisteki sandalyelerin çoğunluğunu kazanmıştır. Partinin seçim uğraşı sırasındaki temel yaklaşımı Anayasa değişikliklerinin yapabilecek bir çoğunluğun elde edilmesi görüşüne dayanmıştır (Kongar, 2002: 168).

Ancak bu arada çeşitli alanlarda huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Öğrenci olayları, derslerin boykot edilmesi, üniversiteli işsizler vb. ayrıca sağ ve sol grupların boykotları bunu yaparken de zaman zaman şiddete başvurmaları gibi pek çok olay yaşanmaya başlamıştır. Bu durum ülkede yeniden kaos ve iç karışıklıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Demirel başkanlığındaki AP İktidarı, bunları önlemekte yetersiz kalmıştır.

12 Mart 1971 Muhtırası ile birlikte ÷lkede yeniden sıkıyönetim ilan edilmiştir. Artık, seçimle işbaşına gelen ancak huzur ve güvenliği sağlayamayan AP Hükümeti, bir şey yapamaz duruma gelmiştir. Bu yüzden Türk Silahlı Kuvvetleri, yeniden yönetime el koymuştur (Zürcher, 2002: 375). Bu olayla tarih tekerrür etmiş ve %50'ye yakın oy almış ve seçimle iş başına gelmiş bir parti yine ordu müdahalesiyle iktidardan indirilmiştir. Siyasetin alanı yine daralmıştır ve vesayet sistemi kendini yeniden türetmiştir.

Kongar muhtıranın nedenleri arasında dört unsur dikkati çekmiştir. Bunlar:

- “Ekonomide ortaya çıkan gelir ve servet dağılımındaki dengesizlikler giderek artmıştır. Artan enflasyon ile birlikte halkın alım gücü düşmüş dolayısıyla iktidarın ekonomide kalkınmayı sağlayamayacağı düşüncesi kabullenilmeye başlanmıştır.
- Toplumun 1960 darbesi öncesindeki gibi yapılan değişimleri ve batıya uyum çabalarını kaldıramamıştır. Özellikle 1961 Anayasası ile birlikte kamusal alanda verilen hak, hukuk, insan hakları ve özgürlükler toplum tarafından tam olarak anlaşılammıştır. Ortaya çıkan demokratik yönelim halkı kutuplaşmalara itmiştir. Sağ ya da sol olarak siyasal alanda söylem biçiminde kalması gerekenler, bazı kesimlerce -bilinçli olarak ya da bilinçsizce- topluma yanlış lanse edilmiştir. Bu durum da halkı çatışma iklimine sürüklemiştir.
- Ortaya çıkan iç çatışmalar, öğrenci hareketleri ya da boykot ve gösteriler gereği gibi dikkate alınmamış, birkaç muhalif grubun küçük, basit boykotları gibi algılanmıştır.
- Belki de en önemli sebep olarak da AP hükümetinin yöneticilerinin Menderes örneğini hep zihinlerinde canlı tutması olmuştur. Bu durum da iktidarın sert tedbirler al(a)mamasına sebep olmuştur.” (2002: 174) .

Birand sosyo-kültürel anlamda toplumda yaşanan değişimler ülkenin istikrarsızlığının birer görüntüsü niteliğinde olduğunu ve toplumsal yaşamda ise tepedeki bu çekişmeden farklı olarak yeni bir değişim süreci başladığını ifade etmiştir. Bir zamanlar miting meydanlarını dolduranlar, evlerinde ilk kez televizyonla tanışmışlar ve TRT deneme yayınlarına başlamıştır. Halkı eğitmek için yayınlanan eğitim filmlerinde, televizyon radyonun görüntülü halidir türünden

açıklamalar yapılmıştır. Televizyon evlere girmeye başlamıştır. Toplumsal yaşamın gerçeğinden, bireyin özlem ve tutkularına dönüş yaşanmaya başlamıştır. Yeşilçam'da yıllarca sürecek olan seks filmleri furyası başlamıştır. Müziğe ise arabesk yeni yeni damgasını vurmaya başlamıştır. Mini etek, apartman topuk modası yaygınlaşmıştır. Almanya umut olmayı sürdürmüştür. Talih oyunlarına rağbet artmıştır. Çünkü hiçbir şey artan geçim sıkıntısını, astronomik şekilde yükselen fiyatları unutturamamıştır (1999: 18).

12 Mart 1971 muhtırasından sonra ülkede yeniden kaos ve karmaşa ortaya çıkmıştır. Ülkenin yakın geleceğine dair iç ve dış politikasında büyük belirsizlik söz konusuyken; siyasal alanda yaşanan bu durum ekonomiyi de etkilemiştir. Siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda yaşanan bu bunalımlarla birlikte ülkede 1973 seçimleri yapılmıştır (Zürcher, 2002: 380).

Seçimlerden beklenenin aksine bir sonuç ortaya çıkmıştır. Pek çok siyasi gözlemci AP'yi birinci parti olarak beklerken CHP, seçimlerden birinci olarak çıkmıştır. 450 milletvekilinin 189'unu alarak birinci parti olmuştur. İkinci olan AP 149 milletvekilinde kalmıştır. Ancak, bu sonuçla CHP tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu elde edememiştir (Kongar, 2002: 179-180).

1973'te yapılan seçimin sonuçlarından ülke adına istikrarı sağlayacak bir sonuç çıkmamıştır ve hiç bir parti tek başına iktidar olma hakkını elde edememiştir. Böylece ülkede siyasal anlamda yine bir istikrarsızlık yaşanmıştır. Ancak Kurulan CHP-MSP koalisyon hükümeti, dönemin önemli siyasi gelişmelerinden olmuştur (Zürcher, 2002: 383).

1974 yılında Türkiye Kıbrıs'a asker çıkarmış ve bir harekate başlamıştır. Ancak görünürde başarılı olarak algılansa da Kıbrıs Barış Harekatı, Türkiye'ye çok pahalıya mal olmuştur. Daha sonrasında ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık, bozulan ekonomi ve şiddet olayları, toplumun kutuplaşmasına ve son olarak 12 Eylül Darbesi'ne kadar gidecek olumsuz gelişmelere yol açmıştır. Harekat, ülke içerisinde halkta kenetlenmeyi sağlamıştır. Daha kısa bir süre öncesinde birbirine düşman gözülle bakan farklı görüşten insanlar, birlik olmuş televizyon ve radyolardan harekatla ilgili haberleri dinlemişlerdir. Ecevit, yaptığı bu hamleyle halkın gözünde bir kahraman ilan edilmiştir. Ancak Amerika ve bazı batılı devletler bu durumu hiç

de olumlu karşılamamışlardır. Bunun sonucu olarak da Türkiye'ye ambargo uygulamışlardır.

Kıbrıs ambargosu 1973'teki petrol fiyatlarının birdenbire astronomik artışıyla birleşince, yıllar boyunca sürececek büyük bir ekonomik krizin ilk işaretleri kendinin göstermiştir. Kıbrıs Harekatı halka büyük zamlar olarak yansımıştır. Benzin bulunamaz olmuştur. Tüp gaz, şeker ve yağ için uzun kuyruklar belirmiştir. Kıbrıs fatihi olarak alkışlanan Ecevit, birdenbire "kuyruklar döneminin" mimarı olarak suçlanmaya başlamıştır (Birand vd., 1999: 45).

Dolayısıyla ülkede Kıbrıs Harekatı ile oluşan olumlu hava, ekonominin tepetaklak olmasıyla yeniden yerini olumsuz bir atmosfere bırakmıştır. Siyasal alandaki istikrarsızlıklar bunun en temel nedeni olarak kabul edilmiştir. Şiddet olayları giderek artmaya başlamış, sağ ve sol kutuplaşmalar hızla artmıştır. İnsanlar sokakta rahat bir şekilde gezemez olmuş, can güvenliği kalmamıştır. 12 Eylül 1980 öncesi Türkiye'de tam bir karışıklık havası varken; sağ ve sol gruplaşmalar, şiddet eylemleri, ekonomik istikrarsızlıklar vb. olaylarla ülke yeniden darbeye doğru sürüklenmiştir. Toplumda artan şiddet ve terör olayları, ekonomik bunalım, siyasal istikrarsızlık sürekli olarak artmıştır. Tam bir iç karışıklık ve siyasal istikrarsızlık ülkede etkili olmuştur. Dolayısıyla artan şiddet olayları ve cinayetlerin önüne geçemeyen hükümete, ordu 12 Eylül 1980 yılında el koymuştur. Darbe öncesinde yapılan 1961, 1965, 1969, 1973 ve 1977 genel seçimleri aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Tablo 2: 1961,1965,1969,1973 ve 1977 Genel Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oy Oranları ve Kazandığı Milletvekilleri Sayısı

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI					OY ORANI(%)				
	1961	1965	1969	1973	1977	1961	1965	1969	1973	1977
Adalet Partisi	158	240	256	149	189	34.8	52.9	46.5	29.8	36.9
Cumhuriyet Halk Partisi	173	134	143	185	213	36.7	28.6	27.4	33.3	41.4
Cumhuriyetçi Güven Partisi	----	----	----	13	3	----	----	----	5.3	1.9
Cumhuriyetçi Köylü Millet P.	54	11	----	----	----	14	2.3	----	----	----
Güven Partisi	----	----	----	15	----	----	----	----	6.6	----
Demokratik Parti	----	----	----	5	1	----	----	----	11.9	1.8
Millet Partisi	----	31	6	----	----	----	6.3	3.2	0.6	----
Milliyetçi Hareket Partisi	----	----	1	3	16	----	----	3	3.4	6.4
Milli Selamet Partisi	----	----	----	48	24	----	----	----	11.8	8.6
Türkiye İşçi Partisi	----	14	2	----	----	----	3	2.7	----	0.1
Türkiye Birlik Partisi	----	----	8	1	----	----	----	2.8	1.1	0.4
Yeni Türkiye Partisi	65	19	6	----	----	13.7	3.7	2.2	----	----
Bağımsız	----	1	----	6	4	0.8	3.2	5.6	2.8	2.5

Kaynak: D.İ.E., 1976: 123 ve Cumhuriyet, 1977: 31

2.2. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

Türkiye’de çok partili hayata geçilen 1946 yılından, 12 Eylül 1980 Darbesi’ne kadarki dönem oldukça hareketli bir şekilde yaşanmıştır. Tek partili siyasal yaşamdan çok partili bir hayata geçmek ülke adına çok kolay olmamıştır. Yaklaşık 34 yıllık -1946-1980 arası- bu dönemde anayasa iki kez değiştirilmiş ve üç kez de asker tarafından yönetime müdahale edilmiştir. Çok partili hayat ile beraber farklı sesler de farklı partilerin çatısı altında seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Bunu yaparken kimi zaman legal, kimi zaman da illegal yollara başvurmuşlardır. Özellikle de 1961 Anayasası ile getirilen özgürlükçü ve insan haklarına saygılı yasalar, demokratik bir toplumun oluşması anlamında olumlu değişiklikler olarak kabul edilmişlerdir. Sağ ve sol görüşlü marjinal gruplar sahip olduğu ideolojiyi hem parti kimlikleri adı altında, hem farklı yerlerde farklı şekillerde dile getirmeye başlamışlardır.

1960 sonrası siyasal aktörleri, 2000 yılına kadar ki siyasal tabloyu belirleyen kişiler olarak dikkati çekmiştir. Bu liderler 1960 ile başladıkları siyasal

çalışmalarını 2000'li yıllara kadar sürdürmüşlerdir. AP'nin genel başkanlığına seçilen Süleyman Demirel, önemli siyasi liderlerden ve yaklaşık 30 yıllık aktif siyaset hayatıyla yakın siyasi tarihimizin en önemli isimlerinden birisi olmuştur. 1973 yılında CHP'nin başına geçen Bülent Ecevit, sosyal demokratların desteklediği önemli isimlerden olmuştur. Ecevit, aynı zamanda ülkedeki son koalisyon hükümetinin de başbakanı olarak dikkati çekmiştir. Bir diğer önemli isim MHP'nin genel başkanı olan Alparslan Türkeş'tir. Son olarak da siyasal İslam'ın temsilcisi olarak kabul edilen Necmettin Erbakan'dır. Diğer bir isim de bu dört liderin yasaklı olduğu dönemde ANAP'ı kuran ve sonrasında yaklaşık on yıllık bir iktidar dönemi yaşayan Turgut Özal olmuştur.

Siyasal alandaki bu dört lider, 1960-1980 arası döneminin siyasal değişimlerini ve rollerini belirlemişlerdir. Ancak ne ülke içinde ne de ülke dışında ciddi bir politika üretmediklerinden ülke bu dönemde hiçbir varlık gösterememiştir. Kendine ait bir dış politika ve kimlik geliştirememiştir. Siyasi liderlerin şahsi ve menfi çatışmaları, hedeflenen ekonomi ve kalkınma politikalarının uygulanmasını engellemiştir. İç işlerinde istikrarsız bir görüntü çizen Türkiye, batı devletleri için de güvensiz bir ülke olarak kabul edilirken, 12 Eylül öncesinde siyasi tablo da belirlemiştir.

2.3. 12 Eylül Askeri Darbesi Öncesinde Ekonomik Durum

Ekonomik bakımdan ülkede istikrarsız bir durum yaşanmıştır. Yaşanan siyasi istikrarsızlık ekonomiyi olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Dış borçlanma giderek artmış ve aynı zamanda ülke, dış borçların faizlerini bile ödeyemez duruma gelmiştir. Ancak eğer yönetimde siyasi istikrar sağlanmış olsaydı, ekonomik olarak kalkınma planları hedeflenmiştir. Beş yıllık kalkınma planlarının kısa dönemde ülkenin hedeflediği ekonomik büyümeye katkıda bulunması hedeflenmiştir. Beşer yıllık dönemleri kapsayan bu kalkınma planları 1983'e kadar; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1977-1983)'dir. Bu şekilde ülkede planlı bir kalkınma ve büyüme hedeflenmiştir. Ancak devlet yönetimindeki siyasi istikrarsızlık bu hedeflerin gerçekleşmesini engellemiştir. Tablo 3'te 1968-1983 yılları arasındaki büyüme hızları verilmiştir.

Tablo 3: Büyüme Hızları (Yıllık Ortalamalar)

	II. PLAN 1968-1972		III. PLAN 1973-1977		IV. PLAN 1979-1983	
	HEDEF	GERÇEKLEŞME	HEDEF	GERÇEKLEŞME	HEDEF	GERÇEKLEŞME
TARIM	3,7	1,2	4,1	2,8	3,5	0,5
SANAYİ	11,2	8,8	8,8	3,4	6,6	9,9
HİZMETLER	7,7	7,3	---	0,1	4,5	7,9
GSYİH(F.F.)	7,5	7,1	5,9	4,3	4,9	6,0
GSYİH(P.F.)	8,0	5,9	----	1,5	5,0	6,7
GSMH (P.F.)	7,9	5,2	6,1	1,2	6,1	7,1

Kaynak: D.P.T. Raporları, 1989

Tabloda 3'teki veriler incelendiğinde ikinci beş yıllık kalkınma planında, hiçbir sektörde hedeflenen büyüme oranına ulaşılamamış olduğu görülür. Üçüncü beş yıllık kalkınma planında da aynı şekilde hiçbir sektörde hedeflere ulaşılamamıştır. Dördüncü beş yıllık kalkınma planında ise tarım sektöründe hedeflere ulaşılamamışken; diğer sektörlerde nispeten büyüme olmuştur.

Beş yıllık kalkınma planları ile ülkenin kısa süreli programlarla ekonomi politikalarında amaçlanan hedeflere ulaşıp ulaşılamadığı sorgulanmış; yeniden gözden geçirmelerle iyileştirmeler yapılması amaçlanmıştır. Siyasal istikrarsızlığın neticesinde ilk üç planda hedeflerin hep altında kalınmıştır. Ancak dördüncü planda kısmen hedeflere ulaşılabilmektedir. 12 Eylül öncesi ekonomik tablo, birçok olumsuz göstergesi barındırmıştır.

2.4. 12 Eylül Askeri Darbesi Öncesinde Sosyo-Politik Durum

1950-1980 arası dönemin sosyo-politik yapısı değerlendirildiğinde siyaset ve ekonomiden pek de farklı bir tablo ortaya çıkmamaktadır. Yaşanan bütün olumsuzluklarla birlikte, halkın devlete olan güveni kalmamıştır. Özellikle ekonomideki kara tablo, toplumda huzursuzlukları da giderek arttırmıştır. Böylece ülke içinde asayiş sağlanamaz duruma gelmiştir. Toplumsal yaşamda ekonomi öncelikli bir hareketlenme yaşanmıştır.

1950’li ve 1970’li yıllar Türkiye’de toplumsal hareketliliği ivme kazanmıştır. Kalaycıoğlu bu sürece ilişkin olarak, yoğun ithal ikamesine dayalı endüstriyelleşme çabası ile birlikte oluşan geniş çapta bir kente göç olayının söz konusu olduğunu, merkez-kenar bağlamından ayrı olarak, bir kır-kent ayırımından ve işçi sayısındaki hızlı artıştan da anlaşılabilceği gibi bir işçi-işveren ayırımından da 1960’lardan itibaren söz edilmeye başladığından bahsetmiştir.. Sosyo-politik ve siyasal olarak bakıldığında bu durum 1970’ler ve sonrasında, en azından seçimler söz konusu olduğunda üzerinde durulmaya değer değişkenler olarak yerleşim birimi, toplumsal sınıf, diğer ilkel geleneksel bağların yanı sıra ortaya çıktığını vurgulamıştır (2000: 391).

Köyden kente göçler aralıksız devam ederken, Almanya’ya yapılan işçi göçleri de sürmüştür. Toplum değişimlere hazır olmadığından, yapılan birçok yenilik toplumda farklı tepkilere neden olmuştur. Kentlere yapılan göçlerle birlikte kentlerin yerleşim yapısı bozulmuştur. Gecekondulaşma, mahallelerde oluşan hemşehrilik ilişkileri, oluşan yarı kentli, yarı köylü kültür dokusu giderek farklılaşmaları da beraberinde getirmiştir. Böylece büyük metropollerin kenar mahallelerinde ne kentli olabilen, ne de köylü kalabilen bir sınıf ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu sınıfların kendilerine has bir kültür oluşturması, arabesk müziğin ortaya çıkması, yerel yönetimlerin bu yerleşim bölgelerine hizmet götürüp götürmeme tartışmaları ile birlikte siyasal alanda seçmen tercihlerinin ve siyasi liderlerin bu yerleşim alanlarını pragmatik olarak kullanmalarına neden olmuştur. Tablo 4’te 1950-1980 yılları arasındaki nüfus artışının köy ve kentlere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4: 1950-1980 Yılları Arasında Nüfus Artış Hızı

	1950	1960	1970	1980
TOPLAM NÜFUS	20.947.188	27.754.820	35.605.156	44.736.957
KENT NÜFUSU	3.035.961	6.215.111	11.550.644	18.824.957
KÖY NÜFUSU	17.911.227	21.539.709	24.054.512	25.912.000

Kaynak: D.P.T. Raporları, 1985

Tabloda 4’teki veriler dikkatle incelendiğinde toplam nüfus on yıllık dönemlerle giderek artan bir görünümde. Dolayısıyla hem köy hem de kent

nüfusları artmıştır. Ancak kentli nüfusun artmasında doğum artışlarının yanı sıra yapılan göçlerin büyük etkisi olmuştur.

1960 ve 1971 darbelerinden sonra ülkede yaşanan siyasal ve ekonomik bunalımlar neticesinde toplumda huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Harekatı'ndan sonra ülkeye uygulanan ambargo enflasyonun hızla artmasına neden olmuştur. Artan şiddet ve terör olayları; polisin bu olayları önlemedeki yetersizliğini ortaya koymuştur. Hemen her gün karışıklık haberleri gelirken; bu karışıklarda pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Siyasetçilerin bu olayları engellemeye çalışmak yerine popülist politikalarla seçim yatırımı yapmaya çalışmaları olayların artmasına neden olmuştur. Yaşanan bu olumsuz tablo sonucunda ordu bir kez daha yönetime el koymuştur.

2.5. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Sonrasına Yaşananlar

Türk Silahlı Kuvvetleri, 12 Eylül 1980 sabahı saat 04:00'da yönetime el koymuştur. Darbenin gerekçeleri arasında ülkede yaygınlaşan siyasi cinayetler, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir çok turdan sonra Cumhurbaşkanı seçememesi ve 6 Eylül günü Konya'da Necmettin Erbakan önderliğinde yapılan ve darbe liderlerinin şeriat amaçlı bir kalkışma girişimi olarak nitelediği yürüyüş gösterilmiştir (Birand vd., 1999: 83).

12 Eylül 1980 İhtilali çok sert biçimde uygulamalarını gerçekleştirmiştir. Siyasi liderlere dokunmamış ama sağ ve sol görüşlü pek çok insanı yargılamıştır. Çeşitli idam cezaları uygulanmıştır. Resmi kaynaklara göre;

- 650.000 kişi göz altına alındı
- 1 milyon 683 bin kişi fişlendi.
- Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı.
- 7 bin kişi için idam cezası istendi.
- 517 kişiye idam cezası verildi.
- Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı (26 siyasi suçlu, 23 adli suçlu, 1'i Asala militanı).
- İdamları istenen 259 kişinin dosyası Meclis'e gönderildi.
- 71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı.
- 98 bin 404 kişi örgüt üyesi olmak suçundan yargılandı.

- 388 bin kişiye pasaport verilmedi.
- 30 bin kişi sakıncalı olduğu için işten atıldı.
- 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı.
- 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti.
- 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.
- 171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi.
- 937 film sakıncalı bulunduğu için yasaklandı.
- 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu.
- 3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hakimin işine son verildi.
- 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi.
- Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi.
- 31 gazeteci cezaevine girdi.
- 300 gazeteci saldırıya uğradı.
- 3 gazeteci silahla öldürüldü.
- Gazeteler 300 gün yayın yapamadı.
- 13 büyük gazete için 303 dava açıldı.
- 39 ton gazete ve dergi imha edildi.
- Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.
- 144 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.
- 14 kişi açlık grevinde öldü.
- 16 kişi kaçarken vuruldu.
- 95 kişi çatışmada öldü.
- 73 kişiye doğal ölüm raporu verildi.
- 43 kişinin intihar ettiği bildirildi (Yetkin, 2006: 229-230).

Ülkenin son 13 (1969-1980 arasında) yılında, halkın terör ve şiddet olaylarından bu kadar bıkmasının ve orduyu bir kurtarıcı gibi görmesinin nedenleri tablo 5’te daha net bir şekilde görülür.

Tablo 5: Yıllara Göre Anarşik Olaylarda Ölenler (1969-1980)

YILLAR	ÖLÜ SAYISI	ARTIŞ YÜZDESİ(%)
1969	9	—
1970	19	111
1971	22	15
1972	22	0
1973	15	-32
1974	27	80
1975	37	37
1976	108	191
1977	315	191
1978	1095	248
1979	1362	24
1980	2206	62

Kaynak: Keleş ve Ünsal, 1982: 35

Tablo 5'deki veriler dikkatle incelendiğinde anarşik olaylarda yaşanan artışın çok fazla olduğu görülür. Ancak ordunun müdahalesi sonrasındaki ilk iki yılda (1972-1973) ve Kıbrıs Harekatı sonrasında fazla bir artış olmadığı görülmektedir. Darbenin temel sebeplerinin ortaya çıktığı 1978 ve 1979 yıllarındaki artış %191'dir. Bu durum 12 Eylül öncesi tırmanan anarşinin ve ülkedeki yönetimin bunu düzeltebilecek bir yapıda olamadığının net bir şekilde göstergesi olmuştur. Güvenlik güçleri asayışı sağlayamadığı için ordu olaylara müdahale etmek zorunda kaldığını ifade etmiştir.

12 Eylül 1980 Darbesinden sonra, cunta yönetimi, 1982 yılında yeni Anayasa'yı kabul ettirip, aynı oylama ile Kenan Evren'i Cumhurbaşkanı seçtirdikten sonra, artık ülkenin yeni seçimlere götürülmesine karar vermiştir. Fakat, askerler, bu seçimlerin sadece görünüşte serbest olmasını, ama esasta kendi görüşlerini uygulayacak bir hükümetin iktidara gelmesini istemiştir. Kurulacak yeni hükümet ile birlikte askeri yönetim sahip olduğu anayasal potansiyeli sivil bir yönetimle sürdürmeyi hedeflemiştir. Ancak bunu da sivil, seçilmiş bir iktidar eliyle yapmayı planlanmıştır. Darbe sonrasında, iktidar ve muhalefet partilerinin çoğu kapatılmış ve

liderleri de siyasi yasak cezası almışlardır. Bununla birlikte ülkenin darbe sonrasındaki döneme damgasını vuran partisi -Anavatan Partisi- kurulmuştur. 12 Eylül döneminde kendisine ekonomi emanet edilmiş ve 24 Ocak Kararları'nın mimarlarından olan Özal, bir parti kurarak siyasi hayatına yön vermek istemiştir. Kurduğu partiyle dikkatleri üzerine çekmeyi başaran Turgut Özal, 1983 seçimlerinin de birinci Partisi olmayı ve tek başına iktidara gelmeyi başarmıştır. Daha önceki dönemde Milli Selamet Partisi'nden (MSP) milletvekili adayı olmuş, 24 Ocak Kararları'nın mimarı olan ve ülkenin 1980-1990 yılları arasındaki dönemine büyük ölçüde etkisi olan Turgut Özal kimdir?

Turgut Özal, 1927 yılında Malatya'da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Sıddık Bey bankacı, annesi Hafize Hanım ise öğretmendir. Babasının memuriyet görevi dolayısıyla öğrenimini çeşitli illerde sürdürmüştür. 1950 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nden elektrik mühendisi olarak mezun olmuştur. Aynı yıl Ankara'da Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde çalışmaya başlamış ve 1952 yılında ABD'ye giderek ekonomi eğitimi almıştır. Türkiye'ye döndükten sonra yine Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde Genel Müdür Yardımcısı olarak görevine devam etmiştir. 1961-1962 yılları arasında askerlik hizmetini Milli Savunma Bakanlığı'nda Bilimsel Danışma Kurulu üyesi olarak yapmıştır. Bu dönemde Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde dersler vermiştir. Turgut Özal bir süre Başbakanlık Teknik Uzmanlar Kurulu üyesi olarak görev yapmış, 1967-1971 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevini yürütmüştür. 12 Mart 1971 tarihinde görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Daha sonra tekrar ABD'ye gitmiş ve 1971-1973 yılları arasında Dünya Bankası'nda madencilik ile ilgili projelerde proje danışmanı olarak çalışmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra kısa bir süre Sabancı Holding A.Ş.'de üst düzey yönetici ve koordinatör olarak çalışmıştır. 1977 yılı seçimlerinde İzmir'den MSP'nin milletvekili adayı olarak seçime katılmış, ancak seçilememiştir. Bu arada bir süre MESS Genel Başkanlığı yapmıştır. 1979 yılında Süleyman Demirel tarafından Başbakanlık Müsteşarı olarak atanmış ve bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevini de vekaleten yürütmüştür. 24 Ocak Kararları olarak bilinen bir dizi ekonomik önlemlerin alınmasında ve uygulanmasında önemli katkıları olmuştur. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nden sonra 1980-1982 yılları arasında Bülent Ulusu Hükümeti'nde ekonomik işlerden sorumlu

Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. 1982 yılında bu görevinden istifa etmiş ve 1983 yılında Anavatan Partisi'ni (ANAP'ı) kurmuştur. 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimleri kazanarak Türkiye'nin 19. Başbakanı olmuştur. 1987 yılında yapılan genel seçim sonucunda da ANAP tek başına iktidarda kalmış ve böylece Özal ikinci bir dönem daha Başbakan olarak görev yapmıştır. 31 Ekim 1989'da TBMM tarafından 8. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve 17 Nisan 1993 tarihinde vefat etmiştir (Aktan, 1996: 1-2).

ANAP lideri ve başbakan Turgut Özal'ın düşünce yapısı dikkatle incelendiğinde, tutarlı bir değişim ve dönüşüm felsefesini benimsediği görülmektedir. Özal'ın oluşturmaya çalıştığı siyasal, ekonomik ve sosyo-politik yapılar, 1980'lerden itibaren Türkiye'nin iç ve dış politikalarında meydana gelen değişimlerde büyük oranda etkili olmuştur. Kendi iktidarından önce ülkede yaşanan 3 askeri darbe neticesinde ortaya çıkan olumsuzlukların, dış siyasette aktif ve güvenli politikalar sayesinde giderileceğine inanmıştır. Devletin hantal bir yapıda olduğunu iddia etmiştir. Eğer devletin büyümeyi hedefliyorsa küçülmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun için de devletin işveren konumundan ayrılıp, işleri düzenleyen, teşvik eden ve kontrol eden bir konuma gelmesi gerektiğine inanmıştır. Bireyselliğin ve özel girişimlerin artması gerektiğini, devletin bu girişimleri destekleyerek büyümesine destek olması gerektiğini savunmuştur. Özal'ın ortaya koyduğu yaklaşım bir bakıma liberalizmi Türkiye'de uygulamaya çalışmak olmuştur.

Özal, değişimde hedeflediği liberal yaklaşımlarla, bireyi temel almasıyla sürecin ilk basamağını gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Aktan O, eğer ülkede bir değişim yaşanacaksa ve bu ülkenin gelişmesi için bir reçete yazılacaksa, bu gelişmenin bireyin kendisinden başlaması gerektiğine inanmış olduğunu ifade etmiştir (1996: 7). Böylece her bireyin kendi içinde yaşadığı coğrafyada değişimi başlatması gerektiğini vurgulamıştır.

Değişimde ikinci olarak özgürlüklerin ve hürriyetin korunması gerektiğini vurgulamıştır. Böylelikle bir toplumda bireyciliğin gelişmesi için özgürlük, hürriyet ve insan haklarının gelişmiş olması gerektiğine inanmıştır. Bu konuda Özal 3 önemli özgürlüğün altını çizmiştir. Birincisi, fikir ve düşünce hürriyetidir; ikincisi din ve vicdan hürriyeti, üçüncüsü ise teşebbüs hürriyeti olmuştur (Özbudun, 1996: 8).

Özal, değişimde üçüncü basamak olarak devlet felsefesi üzerinde durmuştur. O'na göre Türk devlet yönetiminde bulunan bürokrasi anlayışı işlerin yavaşlamasına neden olmuştur. Bürokrasi tutucudur ve bireyi yaratıcılıktan uzaklaştırmıştır. Bu nedenle Özal, politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında bürokrasiye güvenmemiştir. Özellikle ekonomi politikalarında bu anlayışı uygulamaya çalışmıştır (Laçiner, 2000: 5).

Özal'ın Türkiye'ye kazandırdıkları değerlendirilecek olursa; görüşleri ile Türkiye'de 1980 sonrası sosyo-kültürel değişiminin de gerçekleşmesine öncülük eden önemli devlet adamlarından birisi olmuştur. Serbest piyasa ekonomisine yönelik kararların alınmasında ve uygulanmasında liderlik ve teknisyenlik görevini üstlenmiştir. Türkiye'de Cumhuriyet dönemi sonrasında değişimin en hızlı yaşandığı bir dönem yaşanırken Özal, müdahaleleri geniş ölçüde kaldırmıştır. Döviz işlerine serbestlik sağlamış, sermaye piyasasının oluşmasına önem vermiştir. Bu amaçla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulmasına öncülük etmiştir. Dış ticaret sermaye şirketlerine izin vererek, Türk ürünlerini uluslararası pazarlara sokulmasını amaçlamış; katma değer vergisi uygulamasına getirmiştir. Sınır ticaretini yasal konuma getirerek geri kalmış sınır bölgelerinde ekonomik yaşamın canlanmasını sağlamıştır.

Özal, sahip olduğu kişilik sayesinde farklılıkların bir arada yaşamasını sağlamıştır. Özal, ülkenin sahip olduğu heterojen yapının çözümünü iyi bir şekilde yapabilmiş ve bu farklılıkların ülkenin gelişimine ve ilerlemesine olumlu yönde etki edeceğini savunmuştur. Özal, yaptıkları ve yapmayı planladıkları ile bazı kesimlerce eleştirilirken bazı kesimlerce de ikinci Atatürk olarak görülmüştür. Ancak Özal'ın güttüğü liberal siyaset anlayışı Türkiye için olumsuz kabul edilen birçok sonucun da doğmasında etkili olmuştur. Özal'ın ekonomideki politikaları sonucunda alt ve orta sınıfın ekonomik sıkıntıları artmıştır. Devletin özelleştirme politikaları yüzünden yeni zenginler türemiştir. Toplumdaki bireyselliğin ön plana çıkarılması anlayışı sonucunda ülke içinde etnik ve milliyetçi faaliyetler hızlanmıştır. Başlangıçta küçük bir ayrılıkçı grubun eylemleri olarak algılanan Kürt olayları daha sonra ülke için büyük bir problem haline gelmiştir. Özal'ın söylemleri kendinden sonraki siyasetçilere popülist bir siyaset yöntemini miras bırakmıştır.

Özal, ülkenin özellikle ekonomik hayattaki değişimi ile sosyo-kültürel hayatta da farklı açılımları sağlayacağına inanmıştır. 1980 sonrasında Türkiye'nin ekonomik yaşamını etkileyen uygulamalardan birisi -yine Özal'ın mimarları arasında olduğu- 24 Ocak Kararları olmuştur. 24 Ocak 1980 sonrasında uygulamaya konulan ekonomi politikasının belirleyici özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların tek yol gösterici olmaları görülmüştür. 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararları ve daha sonra alınan önlemler yapısal değişimler içermesi bakımından önceki istikrar programlarından farklı bir nitelik taşır. Kısa dönemde alınan sonuçlara değinmek gerekirse, 24 Ocak Kararları ile, dış rekabete açık ekonomi modeli kurulmuş, karşılıklı üstünlükler gözden geçirilmiş, ihracat artmış, ihracatta sanayi mallarının payı yükselmiş, yabancı sermaye, işçi dövizleri ve turizm gelirleri artmış, artan ithalat talebine bağlı olarak ticaret açığı büyümüş, kapasite kullanım oranlarında dikkat çekici artışlar sağlanmış, reel faiz politikası çerçevesinde mevduatlar yükselmiş, tekstil, inşaat ve hafif sanayi ihracatın lokomotif sektörleri olmuştur (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2000: 1).

Özal, böylece ekonomik alanda oluşturmaya çalıştığı serbest rekabet ortamı ve özel girişimciyi destekleme uygulamalarıyla hem ülke içinde devletin ekonomideki hantallığını ortadan kaldırmak istemiş; hem de dış ilişkilerde yabancı sermayenin iç ekonomideki güven ortamını görerek yatırım yapmasını hedeflemiştir. Bu şekilde ekonomik hayatta yaşanan bu hareketli ve güven ortamı ile ülkeyi darbelerle yönetilen, istikrarsız bir ülke olmaktan kurtarmayı öngörmüştür. Ülke içindeki güvenli ortamı ve istikrarlı büyümeyi gören yabancı sermayenin korkmadan ülkeye yatırım yapmasını sağlamak istemiştir.

Her mal ve hizmet için, arz ve talebe göre oluşacak fiyatlar, tüm ekonomik işlemlerde geçerli olmalıdır. Bu yöntemle oluşacak olan fiyatlar, tüketim, yatırım ve yeniden üretim kararlarını belirleyecek, üretici ve tüketiciler davranışlarını fiyatlara göre düzenleyecek ve en yararlı ya da karlı buldukları girişimleri serbestçe yapacaklardır. Denge fiyatlarındaki sapmalardan dolayı uzun dönemde piyasa kendisi düzeltacaktır. Bu şekilde özel girişimciliğe dayalı ekonomi uygulamalarında temel değişken fiyat serbestliği olmasıdır. Fiyat serbestliği, egemenliği ülke içinde

geçerli olduğu gibi uluslar arası ticarete de geçerli olmalıdır (Kepenek ve Yentürk, 2004: 197).

Ancak Özal'ın uyguladığı ya da uygulamayı hedeflediği politikalar tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Özellikle ekonomideki bu serbestlik ve özel girişimciyi destekleme anlayışı, olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bunun temelindeki neden olarak ülke ekonomisinin 1923-1980 arasında uygulanan anlayıştan tamamen farklı bir yapıya bürünmesi gösterilebilir. 1980'e kadarki politikalarda genelde devletçi uygulamalar geçerliyken; ekonomide devletçi anlayıştan vazgeçilmeye başlanmıştır. Bununla ilgili olarak 1980 sonrasında ekonomik yapısı ile ilgili Eroğlu, ekonomik yapıda büyük değişimler yaşandığını şöyle açıklar: 12 Eylül 1980 darbesi sonucunda Türk ekonomisinin temel eksenini değiştirmiştir; birçok sektörde ekonomik gelişme yerine karlılık ve katma değeri en düşük marjinal sektörlerin ağırlığında dışa bağımlılık derecesi daha yüksek bir ekonomi yaratılmıştır; daha doğru Türk ekonomisinde "bir kimlik kayması" meydana gelmiştir. Zaten bu süreç, küreselleşmenin getirdiği yeni lisan ile "Türkiye ekonomisi dışa açılıyor" diye ifadelendirilmiştir. Böylece, ekonominin nabzı dışarıdan gelecek sıcak paraya bağlanmıştır. Sonuçta, Türk ekonomisinin yaşadığı 1980 öncesi krizden esinlenerek çıkarılan ekonomik politikalar, Türk ekonomisini "milli ekonomi" modelinden ayırarak gelişmiş zengin ekonomilerin arka bahçesi haline getirmiştir (2003: 35-41).

Özal ve başbakanı olduğu ANAP hükümeti, ekonomik hayattaki bu politikalarıyla özelleştirme uygulamalarını da gerçekleştirmiştir. Özellikle Özal'ın değişim hedeflerinden biri olarak gördüğü devletin küçülmesi anlayışı, beraberinde devleti işveren ve patron konumundan uzaklaştırmış ve sadece özel girişimciyi destekleyen ve kontrol eden bir mekanizma haline getirmiştir. Özelleştirme uygulamaları 1986 yılından itibaren yürürlüğe girmiş ve sendikaların muhalefetine karşın 1997 yılının sonuna kadar 3.5 milyar doları aşan bir özelleştirme gerçekleştirilmiştir. Tablo 6'da 1948-1994 yılları arasındaki kamu özel sektöre yapılan yatırımlar karşılaştırmalı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 6: Seçilmiş Kimi Yıllarda Kamunun ve Özel Kuruluşların Yatırım Yüzdeleri (Cari Fiyatlarla) (1948-1994)

YILLAR	KAMU YATIRIMLARI	ÖZEL YATIRIMLAR
1948	41,1	58,9
1950	35,7	64,3
1960	54,6	45,3
1963	49,1	50,9
1967	53,4	46,6
1973	46,9	53,1
1975	50,4	49,6
1979	57,3	42,7
1981	61,8	38,2
1983	60,4	39,6
1987	53,5	46,5
1990-1994	28,5	71,5

Kaynak: D. P.T. Raporları, 1973: 8; 1979: 168-169; 1981: 43-55; 1995: 173

12 Eylül 1980 darbesinden sonra siyasal ve ekonomik hayatta yaşanan bu değişimin etkisi, sosyo-kültürel alanda da kendini göstermiştir. Bu dönemde Özal'ın hem kişiliğinden hem de siyasal politikalarından dolayı ülke, sosyo-kültürel bir değişim yaşamıştır. Hızlı bir şekilde batıya ve dünyaya açılmaya çalışan ülke, uygulamaya çalıştığı politikalarla Batı'nın kültürel yaşantısından da etkilenmiştir. Ülkenin kuruluşundan bu yana uygulanmaya çalışılan Batılılaşma politikaları genelde devlet eliyle gerçekleştiği için bunların toplumsal yaşamdaki yansımaları çok farklı olmuştur.

Turgut Özal, hem devlet adamlığı ile hem de siyasi kimliği ile farklı biri olduğunu göstermiştir; “bir yandan dinine, itikadına, geleneğine son derece bağlı bir insan, diğer yandan da modernleşmenin tartışılmaz öncüsü olarak kabul edilmiştir. Bu özellikleriyle Türkiye'nin şimdiki ve gelecekteki devlet adamları için çok iyi bir örnek oluşturmuştur.” (bkz. Uslu, 2006)

İlk olarak, Özal'ın serbest piyasa ekonomisi anlayışıyla birlikte ortaya çıkan özel girişimciyi destekleme anlayışı ile devletin asli vazifesine dönmesini istemiştir.

Özellikle ekonomide “Devletçiliği %30'lara indirgemek, özelleştirmeyi bitirmek istemiştir.” (bkz. Barlas, 2007). Ekonomide tam anlamıyla sağlanmasa da sonraki dönemlerdeki hükümetlerin çoğu özelleştirmeyi ilk politika olarak belirlemişlerdir.

İkinci olarak sosyo-kültürel alanda farklılaşmanın ortaya çıktığı görülmüştür. Özellikle uygulanan değişimlere toplumun tam olarak uyum sağlayamaması ve henüz bu tür değişimlere hazır olamaması neticesinde böyle bir durum ortaya çıkmıştır. Artan işsizlik ve ekonomik bunalımlarla birlikte köyden kente göçlerin artması; Özal'ın uyguladığı bazı politikalar sonrasında orta sınıfın kaybolup; alt sınıfın giderek yoksullaşması, büyük metropollerin kenar mahallelerinde yeni kimliklerin oluşturulması sonucu ülkede kültürel ve toplumsal yaşamda bir bakıma sosyo-kültürel alanda değişimler yaşanmıştır.

Önceki dönemde her kesimin tanımlanabilen belli davranış kalıplarından, belli estetik değerlerinden ve tüketim biçimlerinden oluşan net kimliklerinden söz edilebilir. Her kimliğin o dönemin değerlendirilmesine göre, belli bir tutarlılığı olmuştur. Oysa yaşanan bu değişim hareketlerinden ve batıya uyum sağlama -ya da Batılılaş(ama)ma-sürecinden sonra kimliklerin ya da kültürel öğelerin tanımlanması daha da zorlaşmıştır.

Özal, ülkede yapmayı düşündükleriyle ve yaptıklarıyla zaman zaman eleştirilen zaman zaman da övülen bir devlet adamı olmayı başarmıştır. Kurduğu partiyle girdiği ilk seçimden başarılı bir sonuçla çıkmıştır. Aslında bu durum Kenan Evren'i çok şaşırtmıştır. Çünkü, O'nu kendi eliyle siyaset sahnesine çıkarmış, diğer liderlerin yasaklı olduğu bir dönemde parti kurmasına, seçim çalışmaları yapmasına izin vermiştir. Ancak, halk, yapıldığı dönemde olumlu karşılansa da, darbeden sonraki ilk seçimde darbecileri istemediğini bir kez daha göstermiştir.

Tablo 7: 1983 Genel Seçimleri Oy Oranları ve Milletvekili Sayıları

	PARTİLERE GÖRE OY DAĞILIMI (%)		
	Partiler	Oy Oranı(%)	Milletvekili Sayısı
1.	ANAP	45.144	211
2.	HP	30.463	117
3.	MDP	23.266	71
4.	BAĞ.	1.127	
TOPLAM		100	400

Kaynak: Aslan, 2006: 3

Üç siyasi partinin mecliste grup kurmayı başardığı 1983 genel seçimlerinin sonuçları değerlendirildiğinde (Tablo 7) seçimin galibinin, yüzde 45.14 oranında oy alarak parlamentoya 211 milletvekili sokan ANAP olduğu açıkça görülür. İkinci sırayı ise, yüzde 30.46 oranında oyla 117 milletvekilliği kazanan Halkçı Parti almıştır. Klasik bir sosyal demokrat parti olma çabası içindeki Halkçı Parti, 20 Mayıs 1984’te, 12 Eylül Dönemi’nde, başbakanlık müsteşarlığı yapmış olan Necdet Calp’in genel başkanlığında kurulmuştur. “Askeri yönetimce, iktidar partisi olarak tasarlanan MDP’ ye muhalefet yapması rolü biçilen HP”, MDP’ye değil ama ANAP’a karşı ana muhalefet partisi olma hakkını kazanır. 12 Eylül askeri yönetimince iktidar partisi olarak tasarlanan Milliyetçi Demokrasi Partisi ise, bu seçimlerde 23.27 oranında oy alabilmiş ve kendisinden beklenen performansı gösterememiştir. 16 Mayıs 1983 tarihinde, emekli orgeneral Turgut Sunalp’in başkanlığında kurulan MDP, 12 Eylül 1980 sonrası kurulan ilk siyasi parti olma özelliğine de sahiptir. MDP, meclisteki sandalye sayısı bakımından da, kazandığı 71 milletvekilliği ile, üçüncü ve sonuncu sırada yer almıştır (Aslan, 2006: 3).

Bu seçimin sonucuna göre halk, bir kez daha askeri yönetimi ve onun doğrudan desteklediği bir iktidarı istemediğini ortaya koymuştur. Özal, elde ettiği % 45.1’lik oyla aldığı 211 milletvekili ile tek başına iktidar olmayı başarmıştır.

Özal, bir anlamda hem iktidara geliş sürecinde hem de 1987’ye kadarki ilk iktidar deneyimi süresince son 30 yılın en rahat lideri olarak dikkati çekmiştir. Çünkü, süreç değerlendirildiğinde Özal’a ciddi rakip olabilecek siyasi liderlerin yasaklı olması, O’na muhalefet yapabilecek ciddi bir parti ve liderinin bulunmaması onun iktidara gelmesini kolaylaştıran nedenler olarak kabul edilmiştir. Özal, 1983 genel seçimlerinden sonra, 1984 yerel seçimlerini de kazanmıştır. Artık tek başına iktidar

olmanın da vermiş olduğu güvenle politikalarını uygulamayı sürdürmüştür. Özal, bir yandan iç politikada ekonomiyi düzeltmeye çalışmış; diğer yandan dış politikada ülkenin yabancı yatırımlar için güvenli bir ortamı olduğunu anlatmaya çabalamıştır. Özellikle bu noktada çeşitli ülkelere geziler düzenler ve bu ülkelerde çeşitli toplantılara katılarak yabancı sermayeyi ülkeye davet etmiştir.

Özal, pasif, ürkek ve çekingen bir dış politika yerine aktif, gerektiğinde risk alabilen bir dış politika uygulamaktan yana olmuştur. Yine de başlangıçta dış temaslarının ağırlık noktasını ekonomiye güveni pekiştirmek ve kredi bulmak teşkil etmiştir. Türkiye'deki yeni değişim hareketini dış dünyaya anlatmıştır. Bunun için de ideal bir ortamı Davos'ta her yıl Ocak ayının sonlarına doğru düzenlenmekte olan ve o yıllarda iyice popüler hale gelmiş olan Dünya Ekonomik Forumu toplantılarında bulmuştur. Bu toplantılara dünyanın önde gelen devlet adamları ve ekonomistleri davet edilmekte ve resmiyetten oldukça uzak bir havada güncel ekonomik sorunlar tartışılmaktaydı. Özal bu toplantılarda geniş, etkili ve yetkili bir topluluğa Türkiye'deki reformları anlatma fırsatı bulmuştur (Güner, 2000: 40).

Özal, dış politikada bu uygulamalarını yaparken içerde de sahip olduğu iktidarı kaybetmek istememiştir. Bu yüzden 1987 yılında erken seçime gidilmiştir. Böylece Özal, hem iktidarı sağlamlaştırmayı amaçlamış hem de yaklaşık altı ay önce siyasi yasakları kaldırılan liderlerin, toparlanmasını beklemeden seçimin yapılmasını istemiştir. Böyle bir atmosferde 29 Kasım 1987 yılında genel seçimler yapılmıştır.

Tablo 8: 1987 Genel Seçimleri ve Oy Oranları

	PARTİLERE GÖRE OY DAĞILIMI (%)			
	Partiler	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı (%)
1	ANAP	36.311	292	64.89
2	SHP	24.742	99	22.00
3	DYP	19.135	59	13.11
4	DSP	8.529		
5	RP	7.164		
6	MÇP	2.927		
7	IDP	0.819		
8	BAĞ.	0.373		
TOPLAM		100	450	100

Kaynak: Aslan, 2006: 5

Türk siyasi yaşamında taşların yeniden yavaş yavaş yerli yerine oturmaya başlamasının ardından yapılan genel seçimlerden, yüzde 36.31'lik oy oranı ile yine

ANAP birinci parti olarak çıkmıştır (Tablo 8). Bununla birlikte, ANAP'ın 1983 genel seçimlerinde yüzde 45.14 oranında oy aldığı göz önünde bulundurulduğunda kolayca, bu partinin iktidarda çok ciddi bir yıpranma süreci içine girmiş olduğu sonucu çıkarılabilir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti ise, seçimlerde yüzde 24.74 oranında oy alarak parlamentoda, 99 milletvekili ile temsil hakkı kazanmıştır. Parlamentoda yüzde 22 oranında güç ile temsil edilme anlamına gelen bu sonuçlarla Türk halkı SHP'ye, solun en büyük partisi kimliği ile ana muhalefet partisi görevini vermiştir (Aslan, 2006: 5).

Özal seçim sonuçlarından %36.31 oy oranı; 292 milletvekili ile yine birinci parti olarak iktidar olmayı başarmıştır. Böylece yıpranmaya başlayan ve giderek imajı bozulan ilk iktidar döneminin ve partisinin sonunda erken seçimle yeniden birinci parti olmasını sağlamıştır. Hem de seçim tarihi siyasi liderlerin yasaklarının kalkmasından yaklaşık altı ay gibi kısa bir süre sonra yapılmıştır. Böylece seçimde ciddi rakip olabilecek siyasi rakiplerine toparlanma ve propaganda fırsatı vermemiştir.

Özal, hem partisinin hem de kendisinin imajını fazla zedelemek istememiştir. Dolayısıyla Kenan Evren'den boşalacak Cumhurbaşkanlığı koltuğuna aday olmuştur. 263 oyla Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 31 Ekim 1989 tarihinde başladığı görevi yaklaşık dört yıl sürdürdükten sonra 17 Nisan 1993 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir. Böylelikle 1980 Darbesi'nden sonra kimine göre Türkiye'ye yeni bir imaj kazandıran; kimine göre de Türkiye'nin içindeki pek çok etnik ve ekonomik problemlerin sebebi olan liderin dönemi kapanmıştır. Her ne kadar ölümüne kalp krizi dense de ölümündeki soru işaretleri hala devam etmektedir.

Özal'ın ölümünden sonra siyaset sahnesi oldukça renklenmiştir. Daha hareketli olan siyaset 2002 yılında yapılan seçimlere kadar hiç bir zaman tam anlamıyla istikrarı sağlayamamıştır. Bu dönem (1991-2002 yılları arası) ülkede devlet yönetimi bakımından oldukça istikrarsız bir dönem olmuştur. Artan işsizlik, yolsuzluklar, banka boşaltmalar, terör olayları, yükselen siyasal İslam, artan gecekondulaşma, bununla beraber kentlerin hem fiziksel hem de kültürel dokusundaki bozulmalar ülkeyi dış politikada da hiçbir zaman güçlü bir ülke konumuna getirememiştir.

Böylece büyük kentlerin kenar mahallerinde farklılaşmış bir kültür dokusu meydana gelmiştir. Bu insanlar kendilerine ait müzik (arabesk) anlayışı geliştirmişler ve kendilerine ait yaşam biçimleri oluşturmuşlardır. Aynı zamanda ezilmişliğin ya da itilmişliğin temsilcileri olarak kendilerini görmüşlerdir. Bu durum, bazı siyasi partiler ve liderleri tarafından seçim dönemlerinde birer seçim yatırımı olarak görülmüş ve bu bölgelerde seçimler öncesinde bol bol vaatler verilmiştir. Ülkede bu 13 yıl (1991-2002) içinde tam 4 defa genel seçim yapılmıştır. Genel seçimlerin beş yılda bir yapıldığı düşünülürse nasıl bir siyasi istikrarsızlığın ülkeye hakim olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.

Özal'ın ölümüyle boşalan cumhurbaşkanlığına, Erdal İnönü'nün de desteğiyle 16 Mayıs 1993'te Süleyman Demirel seçilmiştir.

Tablo 9: 1991, 1995 ve 1999 Genel Seçimlerinin Karşılaştırmalı Sonuçları

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI			OY ORANI (%)		
	1991	1995	1999	1991	1995	1999
DYP	178	135	85	27.031	19.184	12.011
ANAP	115	132	86	24.011	19.651	13.221
SHP	88	----	----	20.750	----	----
RP (FP) (SP)	62	158	111	16.879	21.376	15.410
DSP	7	76	136	10.748	14.641	22.189
CHP	----	49	----	----	10.705	8.710
MHP	----	----	129	----	8.182	17.979
BBP	----	----	----	----	----	1.463
HADEP (DEHAP)	----	----	----	----	4.165	4.753
ÖDP	----	----	----	----	----	0.797
LDP	----	----	----	----	----	0.408
AKP	----	----	----	----	----	----
GP	----	----	----	----	----	----
BAĞIMSIZ	----	----	3	0.134	0.476	0.867

Kaynak: Arslan, 2006: 6

Türkiye'de 1991 ve sonrasında yaşanan sürece bakıldığında yaşanan siyasal istikrarsızlıkların aslında beklenen bir sonuç olduğu görülebilmektedir. İlk olarak

Özal'ın ANAP'ına bakılırsa; zaten 1989 yerel seçimlerinden itibaren kan kaybetmeye başlayan ANAP, daha sonraki süreçte Özal'ın parti üzerindeki etkisini yitirmesi ve ardından da vefat etmesi sonucunda büyük oy kaybı yaşamıştır. 1983 genel seçimlerinde %45'lik bir oy oranı ve 211 milletvekili ile meclise giren ve tek başına iktidar olan parti, 1999 genel seçimlerinde %13.2'lik bir oy oranı ile Meclis'e 86 milletvekili gönderebilmiştir. Özal'dan sonra Yıldırım Akbulut ve daha sonra uzun bir süre Mesut Yılmaz'ın liderliğindeki parti giderek oy kaybetmeye devam etmiştir. 1995 seçimlerinde %19, 1999 seçimlerinde %13.2 oy oranı ile Özal sonrası dönemde (1993- 2002) özellikle ülkede patlak veren yolsuzluk, rüşvet, terör ve şiddet olaylarının faturası bir anlamda Özal'ın ANAP'ına kesilmiştir. Ayrıca, Mesut Yılmaz'ın bakanlığı ve başbakanlığı döneminde ortaya çıkan yolsuzluk haberleri ve Yılmaz'ın ailesi ile ilgili usulsüz ihaleler partinin bu duruma gelmesine neden olan faktörler olarak kabul edilmiştir.

Süleyman Demirel'in DYP'si incelendiğinde ise partinin akıbeti tıpkı Özal'ın ANAP'ı gibi olduğu söylenebilir. 1991 genel seçimlerinde % 27'lik bir oy oranı ile birinci parti olan DYP; Demirel'in cumhurbaşkanı olması ile birlikte iç işlerinde yaşadığı liderlik çekişmeleri yüzünden giderek oy kaybetmiştir. 1991'de birinci olan parti, 1995'te %19 oy oranı ile 135 milletvekili, 1999'da %12 oy oranı ile 85 milletvekili çıkarabilmiştir.

Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi (RP) incelendiğinde Özal'ın izlediği liberal yaklaşımlardan dolayı bu partinin yükselişi bariz bir biçimde görülür. Özellikle RP'nin Milli Görüş Vakıfları ile başlayan ve daha sonra büyük kentlerdeki gecekondu mahallelerindeki yükselişi adına post modern darbe de denilen, 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu bildirisini ile yavaşlatılmış, ve daha sonra kurulan Fazilet Partisi'nin de kapatılması ile seçmen kitlesini iyice kaybetmiştir. RP'nin seçim sonuçlarındaki tablosuna bakıldığında ise: 1991' de %16 oy oranı ile 62 milletvekili; 1995'te %21 oy oranı ile 158 milletvekili; 1999'da ise (FP) %15 oy oranı ile 111 milletvekili çıkarmayı başarmıştır

Alparslan Türkeş'in Milliyetçi Hareket Partisi ise 1999 seçimlerine kadar Meclis'e girememiştir. Bu dönemde terör örgütü liderinin Türkiye'ye teslim edilmesi ile artan milliyetçilik akımlarının da etkisiyle MHP, 1999 genel seçimlerinde %17'lik oy oranı ile 129 milletvekilini Meclis'e sokabilmiştir.

Bülent Ecevit'in DSP'si ise, solda CHP'nin karamsar geçmişi ve SHP'nin 1989 yerel seçimlerinde yakaladığı başarıyı, ortaya çıkan yolsuzluklardan dolayı çabuk yitirmesi sonucu bir yükseliş yakalamıştır. Özellikle 1999 seçimleri öncesinde kurduğu azınlık hükümeti ve bu dönemde Abdullah Öcalan'ın paketlenerek Türkiye'ye teslim edilmesi, DSP'nin 1999 seçimlerinde %22'lik bir oy oranı ve 136 milletvekili ile birinci parti olmasını sağlamıştır.

Tablo 10: 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI (%)
AKP	365	34,43
CHP	177	19,41
DYP		9,54
MHP		8,35
GP		7,25
DEHAP		6,14
ANAP		5,11
SP		2,49
DSP		1,22
YTP		1,15
BBP		1,02
BAĞIMSIZ	8	0,96
YP		0,93
İP		0,51
BTP		0,48
ÖDP		0,34
LDP		0,28
MP		0,22
TKP		0,19

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları

2002 genel seçimleri sonucunda seçimden yaklaşık on beş ay gibi kısa bir süre önce kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) %34'lük oy oranı ile 365 milletvekili çıkarmış ve tek başına iktidar olmayı başarmıştır. AKP yöneticileri başta Tayyip Erdoğan olmak üzere; kuruluşundan iktidar olana kadarki süreçte “Liberal ve Demokrat” bir parti kurduklarını vurgulamışlardır. Partide eski ANAP'lı, DYP'li, MHP'li milletvekilleri 2002 seçimleriyle Meclis'e girmişlerdir. Her fırsatta “Milli Görüş Gömleğini Çıkardık” diyen Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşları başta

yanında siyasete başladıkları Necmettin Erbakan ve partisi olmak üzere muhalefetten sert eleştiriler almışlardır. Parti yöneticileri, seçim zaferinden sonraki ilk iş olarak başta ana muhalefet partisi olmak üzere siyasi parti liderlerini ziyaret etmiş ve muhalefet olsun olmasın her partiye aynı yakınlıkta olduklarını göstermek istemişlerdir. Bu dönemde hükümet özelleştirmeye oldukça önem vermiştir. Özellikle 2000 ekonomik kriziyle değer kaybeden Türk Lirasına eski değerini kazandırabilmek için ülke içinde sıcak para girişi sağlamaya çalışmışlardır.

Hükümet bu dönemde ikinci olarak dış politikada “Mart Tezkeresi” sorunuyla karşılaşmıştır. ABD, Türkiye’deki İncirlik üssünün ve Türk hava alanlarının Amerikan savaş uçaklarına açılmasını istemiştir. Meclis’te oylanan tezkere kabul edilmemiştir. ABD aradığı desteği Türk Hükümeti’nden bulamamıştır. Aynı şekilde AB’ye üye olma noktasında pek çok yasa çıkarılmıştır. Böylece üyelik müzakerelerinde önceki dönemlere göre önemli gelişmeler olarak dikkati çekmektedir.

Kasım 2002’de yapılan genel seçimlerden sonraki seçimin, 5 yıl sonra 2007 yılının sonbaharında yapılması gerekmektedir. Ancak genel seçimlerden önce yapılacak olan 11. cumhurbaşkanlığı seçimi, AKP’nin adayını son günlere kadar açıklamaması, meclis’te yaşanan 367 krizi sonrasında, Meclis 11.Cumhurbaşkanı seçememiş ve seçim tarihi 22 Temmuz 2007 olarak belirlenmiştir. Böylece cumhurbaşkanlığı seçimi de yeni oluşacak Meclis’e bırakılmıştır.

Tablo 11: 22 Temmuz 2007 Genel Seçim Sonuçları

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI (%)
AKP	341	% 46,58
CHP	112	% 20,88
MHP	71	% 14,27
DP (DYP)	0	% 5,42
BAĞIMSIZLAR	26	% 5,24
GP	0	% 3,04
SP	0	% 2,34
BTP	0	% 0,52
HYP	0	% 0,51
İP	0	% 0,37
ATP	0	% 0,29
TKP	0	% 0,23
ÖDP	0	% 0,15
LDP	0	% 0,10
EP	0	% 0,08

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu 2007 Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları

Bir anlamda 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri hem meclisin genel görüntüsü itibariyle hem de sonuçları itibariyle iyi değerlendirilmesi gereken bir sonucu ortaya koymuştur. Önceki meclise bakıldığında iki partinin meclise girebildiği görülür. Meclise iktidar ve muhalefet partisi dışında herhangi bir parti girememiştir. Ancak 22 Temmuz seçimlerinde AKP, CHP, DSP, MHP, DTP, BBP ve Bağımsızlar olarak pek çok parti ya da grup girebilmiştir.

Önceki hükümetin de başında bulunan AKP, milletvekili sayısında azalma olsa da aldığı oy oranıyla ülkenin son elli yıllık siyasi tarihinde önemli bir gelişme göstermiştir. İktidardaki bir parti bir sonraki seçimde oy oranını artırarak tek başına iktidar olmuştur. Önceki mecliste ana muhalefet partisi olan CHP ise lideri Baykal'ın yürüttüğü sert politika ve sosyal demokratlıktan uzaklaşan görüntüsüyle kan kaybetmeye devam etmiştir. Meclise girmesinde cumhuriyet mitingleri ve DSP ile yapılan seçim ittifakı etkili olmuştur. Bu seçim sonucunda terör olayları ve şehitler nedeniyle milliyetçi söylemler artmış ve MHP'nin meclise girmesini sağlamıştır. Önemli bir sonuç da DTP milletvekillerinin bağımsız aday olarak meclise girip DTP adına grup kurlmaları olmuştur. Bu durum 1991 seçimleri sonucunda yaşanan ve Kürt

kökenli milletvekillerinin mahkum olmalarına neden olan Kürtçe yemin etme tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir. Böylece önceki döneme göre oldukça renkli ve farklı bir görünüm kazanan meclis, ilk iş olarak 11. Cumhurbaşkanı'nı seçmiştir. Abdullah Gül Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı olmuştur.

2.6. Türkiye'nin Genel Sosyo-Kültürel Yapısı

Türkiye'de 1950 sonrasındaki süreç sosyo-kültürel anlamda hızlı yaşanan değişimlerin etkilediği durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte yaşanan değişimler tepeden inme bir yaklaşımla, toplumsal dinamikler göz önünde bulundurulmadan yapıldığından olumsuz/olumsuz sonuçları, hala 21. yüzyılın ilk yarısının yaşandığı bugünlerde etkisini göstermektedir. Döneme ilişkin olarak Durugönül, yaptığı tespitle Türkiye'de 1950'lerden itibaren özellikle toplumun hızlı kapitalistleşme sürecine girmesi, sanayileşme ve tarımdaki hızlı makineleşme sonucu kırsal kesimlerdeki toprak nüfus dengesinin bozulması vb. nedenler, üretim dışı kalan işgücünün yeni geçim kaynakları elde etmek için büyük kentlere göç etmesine yol açmıştır. Ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sıkı bir ilişki içerisinde olan iç göç hareketleri daha çok ülkenin geri kalmış bölge ve kentlerinden gelişmiş ve görece iyi yaşam koşullarının olduğu bölge ve kentlere yönelmiş olduğunu belirtmiştir (1997: 97).

Yaşanan iç göçler sonrasında büyük kentlerin kenar mahallelerinde ortaya çıkan yerleşim birimleri (gecekondu) kültürel boşluğun ve yeni kültürel oluşumların da tetikleyici olmuştur. Oluşan bu yapılar hızlı değişim süreci içinde ülkede farklılaşan bir kültürel doku meydana gelmiştir.

1980'lerden sonra bu mahallelerde milliyetçi, etnik, kimlik ve dini içerikli yönelimler ve söylemler artmış ve ülkenin sosyo-kültürel yapısı içinde farklılaşmayla birlikte olumsuz birçok sonucu da doğurmuştur. Kimlik ve etnik tartışmalarda Kürt kökenli ve kimlik bağlamında azınlıkların, dini anlamda marjinal bir takım yönelimlerin; siyasal alanın da müsaade etmesi sonucunda ülke adına olumsuz gelişmeleri doğurmuştur. Özellikle Kürt meselesi noktasında Türkiye Avrupa nezdinde oldukça zorlanmaktadır. Güneydoğuya ve doğuya yeni açılımların gerçekleştirilmesi, gibi ülkenin sosyo-kültürel dokusuna zarar verebilecek bir takım durumların yaşanmasına neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

1980 SONRASINDA YAŞANAN YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER

Modernleşme, genelde on yedinci yüzyıl sonu ile İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan dönemde, bilhassa sanat ve edebiyatta meydana gelen büyük çaplı değişimlerle başlayıp sonradan Batı'nın iktisadi, siyasal ve sosyo-kültürel alanlarda yaşamış olduğu değişim ve ilerlemeleri tanımlamakta kullanılan bir terimdir. Eisenstadt'ın da (1966: 1) ifade ettiği gibi “modernleşme, tarihsel olarak, on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da geliştirilmiş olan toplumsal, ekonomik ve siyasal sistemlerin diğer Avrupa ülkelerine, on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyıllarda da Güney Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına yayılan bir değişme sürecidir.” Öte yandan başlangıç tarihi olarak on yedinci yüzyıl sonları belirtilse de dönemin sona erdiğine dair net bir tarih belirtilmemiştir. Özellikle batının, kendi geçmişinde yaşadığı ortaçağ; devamında da Rönesans ile başladığı yükselişine dair bir sürecin tanımı olarak kabul edilmiştir. Kavram, Batı'nın geliştirmiş olduğu iktisadi ve siyasi değişim politikalarını içermektedir. Böylece günümüzde de dünyada önemli bir konuma sahip olan batılı devletler, Batı-dışı ülkelere kendi ekonomik ve siyasal gelişim seviyesine gelebilmeleri için bu süreci izlemeleri gerektiği mesajını vermişlerdir.

Batı, modernleşmeyi tek yönlü bir gelişme çizgisi olarak kabul etmemiş ve Batı dışı toplumların bu sürece uyum sağlayabilmeleri için aynı dönemlerden geçmelerini ve aynı kurumlarda değişimi başlatmalarını gerektiği mesajını vermiştir. Eisenstadt, modernleşme sürecini, Modernleşme, teknolojik gelişmeyi veya ekonomik kalkınmayı sağlayacak biçimde; geleneksellikten modernliğe doğru, toplumun sosyo-kültürel yapısında olması beklenen bir değişim süreci olarak kabul edilir. Bu değişim süreci içinde bazen sapmalar olsa bile, modernlik aşamasına varılacağı kabul edilir, çünkü bu değişimin öncülü gelişme ve ilerleme olduğu şeklinde değerlendirerek modern toplumun yapısal eğilimi olarak algılanan değişime olumlu bir değer atfetmiştir. Böylece batı kendi gelişim sürecini ve ulaştığı teknolojik ve ekonomik üstünlüğünü oluşturduğu kavramsal ve tarihsel bir çizgiyle diğer Batı dışı toplumlara sunmuştur (1966: 4).

Aynı zamanda Köker, sürece ilişkin olarak:

modernleşme kuramı, her şeyden önce, “modern” “geleneksel” olarak nitelenen iki toplum tipinin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bu tipleştirmede esas olarak modern toplum tipinin ne olduğu ifade edilmiş, geleneksel toplum ise bir tür “modern olmayan toplum” biçiminde algılanmıştır. Dolayısıyla öncelikle modern toplum tipinin temel özelliklerinin nasıl tanımlandığını incelemek gerekmektedir. Modern toplum kavramı, belirli bir insan tipini, insanla doğa ve insanla insan arasındaki ilişkilerin belirli bir kavranış biçimini (veya belirli bir “kültür”ü), belirli bir iktisadi ilişkiler sistemini ve nihayet, genellikle bu öğelerin oluşturduğu toplumsal ve iktisadi temel üzerine bina edildiği düşünülen bir siyasal yapıyı içermektedir. Batı oluşturduğu medeniyetle, Batı dışı ülkelerin gelişme gösterebilmeleri için kendi yaşadıkları süreçten geçmeleri gerektiği değerlendirilmesini yapmıştır (1995: 28).

Bu durum dünyada Batı medeniyeti ve diğerleri biçiminde bir ayrıma neden olmaktadır. Böylelikle sahip oldukları ekonomik ve siyasal güç ile birlikte kendileri dışındaki tüm devletlere üstünlüklerini kabul ettirmeyi başarmışlardır. Dünya literatüründe ilerlemiş/gelişmiş yani modern devletler; bir de gelişmemiş, modernleşmemiş -bir bakıma batının üstünlüğünü kabulle(ne)nmeyen- geleneksel devletler vardır imajını oluşturmuştur.

Tarihsel süreç olarak değerlendirildiğinde, modernleşmenin, Batı’nın günümüzdeki gelişme çizgisine ulaşması ve batı-dışı toplumların da aynı aşamalardan geçmek zorunda olmaları sonucunu ortaya koymuştur. Fakat modernleşme sürecinde asıl problem bu olmamıştır. Bu süreçte ortaya konulan temel problem, batı-dışı toplumların gelişim süreçlerinde model alacakları Batı modernliğini, nasıl ve ne şekilde yaşayacaklarıdır. Bu devletlerin kendi tarihsel ve kültürel yapılarında modernliği nasıl uygulayacakları ve ona ne kadar uyum sağlayabilecekleri önemlidir.

Karakaş, yaşanan değişim sürecinde ortaya çıkan durumun belli zaman diliminden sonra batı dışı toplumlarla batılı toplumların arasında kesin ayrımların doğmasına neden olduğunu belirtmiş ve problemin, Batı’nın belli bir zaman süreci içerisinde oluşturduğu ve belirli tarihi kökenlerden de referans alan bir toplumun değerlerini batı dışı toplumlara aktarırken, o toplumdaki değerler sistemiyle uyuşup uyuşmadığı hususudur. Bunun yanında nelerin öncelendiği, Batı gelişme

modeliyle modernlik projesinin aynı şeyler mi olduğu ve modernlik projesinin bütün toplumlar için geçerliliği tezinin eleştirisinin mümkün olup olmadığı soruları, meseleyi açıklamaya yarayan sorular olmuştur. Çünkü oluşturulan değerler doğrultusunda yapılan sınıflandırmaya göre, bireysel düzeyde ‘modern’ ve ‘modern olmayan’ biçiminde tanımlamalar yapılması söz konusu durumun içeriğini oluşturmuştur (2006: 27).

Batı bir anlamda oluşturduğu modernleşme kavramıyla sürecin yaşanmasında ve uygulanmasında dünya genelinde tek tip bir gelişim modeli ortaya koymaya çalışmıştır. Böylece modernleşmek isteyen toplumlar batının ortaya koyduğu bu modeli kendi gelişme çizgilerinde uygulamışlardır. Bu durum da gerek modelin uygulanmasında ve gerekse uyum sürecinde birçok problemi içerisinde barındırmaktadır. Karakaş’ın belirttiği gibi modernleşme projesi, genel zihniyet itibariyle de kuram açısından da, en azından söylem olarak dünya üzerinde yaşayan herkesin homojen bir yapı içersisinde olması gerekliliğini öngörmektedir (2006: 42).

Ancak Avrupa, özellikle 1960 ve sonrasındaki dönemlerde bu süreci sorgulamaya başlamıştır. Kavrama ilişkin olarak batının içinde bulunduğu durum, batı-dışı ülkelerle olan ilişkileri, dünyanın genel siyasi ve ekonomik gidişatına olan etkisi hala tartışılmaktadır. Batı kendi oluşturduğu ve ilerlemenin temel nitelikleri olarak kabul edilen modernleşmeyi, sorgulamaya başladığı dönemlerde modernleşmesini tamamlayamamış olan Türkiye, hala sorgulanan ve eleştirilen bir modernleşme anlayışını kendine yegane hedef olarak seçmiştir.

12 Eylül 1980 Darbesi’nin Türkiye’de birçok değişikliğin yaşanmasına neden olan önemli olaylardan birisi olduğu kabul edilmektedir. Özellikle bu darbeye birlikte Özal’ın uygulamaya çalıştığı ülkenin dışa açılma politikası ve ülkeyi içinde bulunduğu bölgede lider bir ülke konumuna getirme çabaları büyük bir değişim ve batılılaş(ama)ma hareketlerini beraberinde getirmiştir. Ancak ülkede uygulanan bu değişim politikaları toplumun tam hazır olmamasından ve gerçekleşen dönüşümü kaldıramaması sonucunda, özellikle kültürel ve toplumsal yaşamda farklılaşmaları beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu serbestlik ve hoşgörülü yaklaşım başta kimlik tartışmalarını, etnik ve bölgesel milliyetçilikleri körüklemiştir. Aynı zamanda ekonomik alanda yaşanan birçok vurgun, hırsızlık ve yolsuzluk olaylarını beraberinde getirmiştir. Bu durum, ekonomik olarak ülkenin daha çok dışa bağımlı

hale gelmesine neden olmuştur. Özellikle Özal'ın hoşgörülü anlayışıyla birlikte kullandığı söylemler bazı kesimlerce yanlış anlaşılmiş ve suistimal edilmiştir. Bu süreçte ülke, hem ekonomik hem de siyasal alanlarda hamle yapamadığı gibi, bir yandan da iç işlerinde ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklarla boğuşmak zorunda kalmıştır (Özbudun, 1996: 107).

1980'li yıllara demokrasilerde nadir görülen bir şekilde askeri müdahale ile giren; iktisadi, siyasi ve toplumsal alanlarda geçerli bir politika üretemeyen Türkiye, kuruluşundan bugüne belirlediği hedefler doğrultusunda batılılaşmayı gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. 1980 sonrasındaki ilk seçimlerle tek başına iktidar olan ANAP döneminde, bu hedefler doğrultusunda politikalar üretilmiştir. Dönem içinde oldukça hareketli bir süreç yaşayan Türkiye'de, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanda çok fazla yapısal değişimler yaşanır. Bu bölümde ülkenin son 28 (1980-2008) yılda yaşamış olduğu yapısal değişimler ve bunların doğurmuş olduğu sonuçlar değerlendirilmiştir.

1. SİYASAL ALANDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan 1946 yılına kadar tek partiyle yönetilmiştir. Çok partili rejim zaman zaman denenmiş; ancak yeni rejimin devamı adına olumlu olmayacağı anlaşıldığından bundan vazgeçilmiştir. Çok partili hayata geçildikten sonra ise, DP'nin popülist söylemleri, ekonomik kalkınma politikaları ve halk-devlet bütünleşmesini sağlama çabaları bu anlayışın sürdürülmesine olanak hazırlamıştır. Halk bu dönemde çoğu zaman pragmatik, ama aynı zamanda da devletin kendisini dikkate almaya başlamasıyla birlikte çok partili hayatı kabullenmiştir. Yönetim kademesindeki bu anlayışla Türk toplumunun zihnindeki meşruiyetin kaynağının din olduğu olgusu, yavaş yavaş kaybolmuştur. Devleti yönetim anlayışı, önce ülkenin kurucularına, daha sonra da muhalif olarak oluşturulan DP'nin kurucularına verilmiştir. Böylece ilk defa yönetim anlayışında demokrasiyi kabullenmenin unsurları işlemeye başlamıştır.

Çok partili hayata, demokratik yaşama uyum sağlayamayan politik sistem, ilk olarak 1960'da darbe almıştır. Sistem, böylece demokratik yaşama geçmenin ilk sancılarını hissetmiştir. Sonrasında DP'nin belirlediği hedefler paralelinde ortaya çıkan AP ve ardından 1971 Muhtırası, aynı şekilde çok partili hayata geçmenin

sıkıntılarını sürekli içermiştir. Devamında siyasal istikrarsızlıkla birlikte oluşan ekonomik tablo, 1980 darbesini doğurmuş ve ülke bir kez daha darbeye sarsılmıştır.

Özal ve partisi ANAP, 1983-1991 yılları Türk siyasetinde belirleyici bir konum edinmiştir. Ancak Özal'ın sahip olduğu iyimser ve hoşgörülü siyaseti, ekonomide hedeflediği liberal yaklaşımlar 1980 sonrasının siyasal yaşamında da yapısal olarak fazla bir farklılığa neden olamamıştır. 1983 ve 1987 yıllarında yapılan seçimlerin meşruluğu bir yana, Özal'ın siyasi alanda rakipsiz bırakılmasını sağlamıştır. Bu yüzden kendi iç siyasi politikalarında tam olarak istikrarı sağlayamayan ve çok partili rejimin gereklerini hala tam olarak benimseyemeyen Türkiye, aynı zamanda yapılan seçimlerin meşruluğu ile uğraşmıştır. Bu durum bir bakıma ülkenin hemen her alanda yapılan değişimlere hazır olmadığını bir kez daha göstermiştir. Özellikle 1980 sonrası siyasal yapısında tek partili olmasından dolayı istikrarlı gözükse de; 1991-2002 yılları arası tamamen iç siyasetin kaos yaşadığı bir dönem olarak kabul edilmiştir. Yapısal anlamda ne sağ ne de sol partiler, ülkede politik söylem ve iç siyasete yön verebilecek hedefler oluşturabilmişlerdir.

1.1. 1980 Sonrasında Türkiye'de Liberalizm, Merkez Sağ ve Popülist

Politikalar

12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra ülkede oluşan siyasal yapılanmada merkez sağ görüş toplum tarafından iktidara getirilmiştir. Özellikle darbeye birlikte sağ ve sol bazı marjinal gruplar sindirilmiştir. Bu yüzden 1980 öncesinden farklı, yeni bir siyasal oluşumun ortaya çıkarılması gerekli görülmüştür. Zaten 1980 öncesi siyasi partilerin çoğu ya kapatılmış ya da çoğuna seçim yasağı getirilmiştir. Böylece Özal, hem ordunun tepkisini çekmeyecek hem de halkla devleti yeniden bütünleştirebilecek bir parti kurmayı amaçlamıştır. Kongar, Özal'ın dört eğilimi içeren -1) liberal sağ, 2) mukaddesatçı sağ, 3) milliyetçi sağ, 4) demokratik sol-ANAP'ı kurduğunu ve yapılan ilk genel seçimleri kazandığını ifade etmiştir (2002: 218). 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra Türkiye'de merkez sağ büyük oranda yükselişe geçerken sol partiler aynı başarıyı gösterememiştir.

Tablo 12: 1983 Genel Seçimlerinin Sağ ve Sol Partilere Göre Dağılımı

		TÜRKİYE MİLLETVEKİLİ GENELİ PARTİLERE GÖRE OY VE DAĞILIMI (%)	
		Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
1983	Sağ Partiler Toplamı	68.410	282
	Sol Partiler Toplamı	30.463	117
	Diğerleri	1.127	1
Toplam		100	400

Kaynak: Aslan, 2006: 4

Tablo 12'deki sonuçlar değerlendirildiğinde 1980 sonrasında Türk siyasi yapısında merkez sağ ya da sağ partiler yükselişe geçerken; sol partiler önceki döneme göre düşüşe geçmiştir. Bu durum halkın sol siyasete daha ısınmadığını ve sol partilerin, siyasal anlamda toplumun tümünü kucaklayabilecek bir siyasi söylem ve politika üretmediğini de göstermiştir. Sol partiler ideolojik düzeyde kalan ve sadece bu görüşün içinden gelen bireylere hitap eden bir durumda olmuştur.

Türkiye'de çok partili hayata geçildikten sonraki süreçte DP ile başlayıp, AP ile devam eden popülist söylem ve politikalar ANAP ile en yüksek seviyesine çıkmıştır. Aynı zamanda ekonomide uygulanması hedeflenen liberal politikalar bu durumun oluşmasını sağlamıştır. Merkez sağda liberal muhafazakar politikalarını benimseyen Özal, siyaset adamı kimliği ile de bunu başarmıştır. Özal böylece bir yandan İslami-muhafazakar kesimin oy potansiyelini kullanırken; diğer yandan da yenilikçi ve değişimi hedefleyen kesimin oy potansiyelini kullanmayı hedeflemiştir. Aslında Özal'ın ortaya koymaya çalıştığı bu politik düşünce, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar uzanır. Köker bu durumu şöyle özetler: 1980'lerin ortamında, Özal önderliğindeki ANAP'ın temsil ettiği liberal muhafazakar-milliyetçi sentez, söylemleri ve sembolik kurgulamaları düzeyinde, Osmanlı liberalizmi-Milli Mücadele halkçılığı çizgisine bağlanabilmektedir ve bu anlamda liberalizm-muhafazakarlık ilişkisinin "serbestlik modeli"ne yakınlaşmıştır. Yani, devletin yurttaşlara ve dolayısıyla topluma hizmet için varolduğunun vurgulanması (devletin ontolojik önceliğinin yadsınması), iktisadi liberalizmin (serbest piyasa ve teşebbüs hürriyetinin) siyasi ve kültürel liberalizmle (fikir, inanç ve vicdan hürriyeti ile)

bütünleştığının dile getirilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilerek toplumsal insiyatife yer açılmasının hedeflenmesi (ademi merkezîyetçilik) vb (2008: 296).

Böylelikle iktisadi alanda hedeflenen liberal büyüme ve kalkınmanın, siyasal ve sosyo-kültürel alanlarda da uygulanmasına yönelik bir politika belirlenmiştir. Turgut Özal ve ANAP liberal-muhafazakarlık çizgisinde serbest toplum modeli ile birlikte hem bireylerin kendilerini ifade edebilecekleri -ki Özal'ın değişim hedeflerinden bir tanesi de değişimin bireylerden başlayacağı görüşüdür- bir sosyal yapının oluşmasını sağlamak; hem de iktisadi kalkınmada serbest piyasa ekonomisi ile birlikte rekabeti ve kaliteyi arttırmak olduğunu göstermiştir. Böylelikle iktisadi alanda yaşanan kalkınma ile devletin işveren konumundan çıkıp iş ortamı sağlayan ve işleri denetleyen bir konum kazanması hedeflenmiştir. Bu durumda devletin yapısal anlamda küçülmesi ancak, ekonomi alanında büyümesi anlamına gelmiştir. Özal'ın yaklaşık on yıllık iktidarı 1980 sonrasında sağ siyasetin yükselişe geçtiğini göstermiştir.

Anavatan Partisi özellikle üç konudaki politikaları ile yeni toplumsal duyarlılıkların temsilciliğini üstlenmiştir. “Birincisi sarkacın kavga değil uzlaşma üzerinde olmasına yumuşak politik üslubuyla öncülük etmiştir. Buna en somut örnek öğrenci hareketlerine karşı tutumu olmuştur. Öğrenci hareketlerinin taleplerinin ardında “karanlık, bölücü güçlerin yattığı” gibi ortaya “dramatik” iddialar sürülmemiş, hükümet diyalogdan yana çıkıp, öğrenci hareketlerini meşrulaştırmasıyla, esasında hareketin radikal ideolojilere çekilmesini engellemiştir” (Göle, 2000: 432). Özal, böylece iktidarı döneminde toplumda meydana gelen farklılaşmaları ve ayrışmaları sürekli olarak değişim için gerekli ve olması gerekenler şeklinde yorumlamıştır. Ancak bu şekilde, toplumsal yapının geleneksel kabuğunu kırabileceğini düşünmüştür. Dolayısıyla toplumsal düzende bireyin hem kendini ifade edebilen ve değişimi öncelikle kendisinden başlatabilen, hem de geleneksel kimlik içindeki inanç, din, gelenek gibi olguların sürdürülmesini sağlayabilen bir görünüm kazanması amaçlanmıştır.

Ne var ki, Turgut Özal ve Anavatan Partisi'nin serbestlik modeline uygun düşen liberal muhafazakarlığı aynı modele uygun düşen Anglo-Amerikan örneklerinin (Reaganizm ve Thatcherizm) 1980'lerdeki durumuna paralel bir biçimde toplumsu tabana veya kamusal yaygınlığa sahip bir otoriterliğe dönüşmeye

yüz tutmuştur. Bu durum, Köker’de Türkiye’nin özel ve somut koşullarında, Özal ve Anavatan Partisi’nin liberal-muhafazakarlığına takaddüm eden 12 Eylül rejiminin gelenekselliği devlet otoriterliğini pekiştirilmekte başvurulacak bir zemin olarak seçmesinin belki de zorunlu bir sonucu olarak ifade edilir (2008: 297).

Özal, uygulamayı hedeflediği değişim politikaları ile 1980 öncesi siyasi ve toplumsal istikrarsızlık tablosunu ortadan kaldırmak istemiştir. Aynı zamanda çok partili hayata geçilmesinden 1983’e kadarki dönemde ortaya çıkan askeri darbeler ve militer yönetim anlayışından da devleti arındırmayı hedeflemiştir. Toplumsal düzenin askerce sağlanmasından çok bir arada yaşayabilmenin şartları aranmış, bir bakıma Türk tarihinde ilk defa toplumun düzenini yine kendi tercihleri doğrultusunda oluşturması için ortam sağlanmaya çalışılmıştır.

Göle, ANAP’ın ikinci olarak, Retorikten ziyade icraatını (policy) kullanarak, ideolojik değerlerden çok pragmatik değerlerin savunuculuğunu ön planda tutmuştur. ANAP’lı seçmeni partisine, ideolojik bir dünya görüşünden çok, vergi iadesi, belediye hizmetleri, Avrupa Ekonomik Topluluğu’na müracaat gibi yönetim politikaları bağlamaktadır. Eğer sosyal demokrat bir seçmen için ideolojik ilkeler önemliyse, ANAP’lı seçmen için yapılan hizmet ön planda gözükmemektedir şeklinde ifade etmektedir (2000: 432).

Göle, (2000: 432) üçüncü bir etken olarak ANAP’ın piyasa değeriyle İslamcı Muhafazakarlık değerleri arasında oluşturmaya çalıştığı sentez, partinin kimliğini tanımlamaktadır. Kendilerini “modern muhafazakarlar” olarak gören ANAP’lıları, politik ideolojilerin ötesine giderek, sosyolojik bir analizle “İslamcı Mühendisler” olarak tanımlanabilir. Böylelikle İslamcı mühendisler muhafazakar yerel kültürün değerleriyle, modern Batı kültürünün akılcılığını birleştirmeye çalıştıklarını ifade ederek ANAP’ın geçmiş ve gelecek çizgisinde ortak bir gelişim oluşturmaya çalıştığını vurgulamaktadır.

Böylece merkez sağdaki yenilenme ve değişim özellikle, politik üslupta yumuşama, pragmatik mühendislik ideolojisi ve muhafazakar sosyal değerler aracılığı ile oluşmuştur. Merkez sağı temsil eden ve partinin kuruluş politikalarında bunu vurgulayan Özal’ın ANAP’ı 1987 seçimlerinde de iktidar olmayı başarmıştır. Toplumun geneli günlük iktisadi kaygılar taşıdığı için Özal’ın liberal politikaları ilk bakışta hedefine ulaşmış gibi görülmüştür. Bunun yanında solun bu süreçte iktidar

olamaması ve sağa alternatif bir muhalefet oluşturmamasının nedenleri arasında; ilk olarak ideolojik kaygının toplum içinde ikinci plana itilmiş olması, ikinci olarak ise sol politik söylemlerinin sağa karşı alternatif bir birleşmeyi sağlayamamasından kaynaklanmıştır. Günümüz siyasi alanında da sol aynı şekilde siyasi bir birleşme gerçekleştirememiştir. Bu da sol partilerin neden çok partili hayata geçildikten sonra iktidar olmadıklarının temel göstergelerinden sayılabilir. Ancak bunu sağ partiler zaman zaman popülist, zaman zaman İslami ve zaman zaman da liberal-milliyetçi söylemlerle başarmıştır.

Tablo13:1987 Genel Seçimlerinin Sağ ve Sol Partilere Göre Dağılımı

		TÜRKİYE GENELİ PARTİLERE GÖRE OY VE MİLLETVEKİLİ DAĞILIMI(%)		
		Oy Oranı	Milletvekili Sayısı	Temsil Edilme Oranı
1987	Sağ Partiler Toplamı	66.356	351	78
	Sol Partiler Toplamı	33.271	99	22
	Diğerleri	0.373	-	-
Toplam		100	450	100

Kaynak: Aslan, 2006: 6

1987 genel seçim sonuçları, oyların siyasi yelpazeye dağılımı olarak incelendiğinde 1983 seçimlerine benzer bir durumun ortaya çıktığı görülür. 1987 seçimlerinin de mutlak galibi sağ kanat olmuştur. Oy oranı bakımından sağ kanadın 1983'te ulaştığı zirveden sonra bir güç kaybı yaşadığı; ancak sol kanatta 1983 seçimlerinden sonra kısmi de olsa bir toparlanma sürecine girdiği söylenebilir.

1990'lı yıllara Türkiye yine Özal'ın gölgesinde girmiştir. Yedinci Cumhurbaşkanı Kenan Evren'den boşalan koltuğa 31 Ekim 1989'da sekizinci Cumhurbaşkanı olarak oturmuştur. 1990'lı yıllar gerek Özal'ın Cumhurbaşkanı olduğu üç yıllık süreçte ve gerekse öldükten sonraki süreçte siyasi anlamda bir kaos dönemi olarak karşımıza çıkmıştır. 1980 sonrasında siyasal alanda yaşanan değişimler 1990'lı yıllarda daha da hız kazanmıştır. Ancak bu, hiçbir zaman Özal'ın yaptığı birleşme ve bütünleşme temelini sağlayamamıştır. Özal'ın sahip olduğu siyasi kişilik, farklılıkları bir arada tutabilecek bir hoşgörüyü ve otoriteyi barındırmıştır. Özal, Cumhurbaşkanı olduktan sonra ANAP'taki etkinliği -kendisi inkar etse de- devam etmiştir. Özal'ın bu süreç devam ederken ani gelen ölümü, hem

siyasal anlamda merkez sağda bir temsil sorununa hem de dağılmaya doğru bir sürece girilmesine neden olmuştur.

1990'lı yıllar Türkiye'siyle önceki dönemler arasındaki fark, siyasal ve toplumsal kimlik ve taleplerdeki artış ve buna bağlı olarak 1980 sonrası geleneksel siyasal odaklarda başlayan dağılma sürecinin temsil krizine dönüşmesi olarak nitelendirilebilir (İnsel ve Bayramoğlu, 2004: 283).

Tablo 14: 1991 Genel Seçimlerinin Sağ ve Sol Partilere Göre Dağılımı

		TÜRKİYE GENELİ PARTİLERE GÖRE OY VE MİLLETVEKİLİ DAĞILIMI(%)		
		Oy Oranı	Milletvekili Sayısı	Temsil Edilme Oranı
1991	Sağ Partiler Toplamı	67.924	355	78.89
	Sol Partiler Toplamı	31.942	95	21.11
	Diğerleri	0.134	-	-
Toplam		100	450	100

Kaynak: Aslan, 2006: 8

1990'lı yılların başında Türk toplumunun sergilediği siyasi yapı, sağ ve sol partiler toplamında incelendiğinde önemli sonuçlarla karşılaşılır. Daha önceki genel seçimlerde olduğu gibi 1991 genel seçimlerinin de galibi sağ partiler olmuştur. Sağ partiler, bir önceki seçimlerde yaşadıkları küçük oy kaybını büyük ölçüde geri alarak toplam güçlerini yüzde 66.36'dan yüzde 67.92'ye (Tablo 14) taşırlar. Sağın oy oranındaki bu kıpırdanma meclis aritmetiğine de yansımış ve siyasi yelpazenin sağ, toplamda 355 milletvekili çıkararak, parlamentoda yüzde 78.89'luk bir temsil gücü elde etmiştir. Buna karşın sol, tekrar bir gerileme trendi içine girmiş ve seçmen desteğini yüzde 33.27'den, yüzde 31.94'e düşürmüştür. Bu gerileyiş parlamentodaki sandalye sayısına da yansımış ve solun toplam milletvekili sayısı 99'dan 95'e düşmüştür. Sol kanat açısından bu seçimlerin bir başka önemli sonucu da, sol kanat bir önceki seçimlerde mecliste yalnızca SHP ile temsil edilirken, bu seçimlerde, solun payına düşen temsil gücüne SHP ile birlikte DSP de ortak olmuştur. Böylece merkez solda ikili yapı da belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır.

1991 genel seçimlerinden sonra ülkenin siyaset sahnesinde renkli ve farklı bir görüntü ortaya çıkmıştır. Siyasi yaşamda 1980 sonrası ANAP'ın kazandırdığı liberal,

özgürlükçü ve iktisadi söylemler, 1990'lı yıllar sonrası siyaset sahnesinin de temelini oluşturmuştur. Özal'ın önce Cumhurbaşkanı olması ve ardından da ani ölümüyle ANAP üzerindeki otoritesinin kaybolması, hem ANAP'ın oy kaybına hem de sağ siyasette farklı açılımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece ANAP, DYP (Süleyman Demirel), RP (Necmettin Erbakan) ve MHP (Alparslan Türkeş) olmak üzere dört siyasi parti kendini merkez sağın partisi olarak kabul etmişlerdir. Bu durum da popülist söylemlerin artmasını beraberinde getirmekte ve her biri buldukları sağ görüşlerinin yanında kendi ideolojik ve politik söylemlerini de dile getirmişlerdir.

Bu bağlamda Sarıbay, popülizmin önemli bir özelliğinin siyasi partilerin birbirinden farksız olduğu ortaya koyduğunu göstermiş ve popülizmi, siyasi bir faaliyet olarak değil, onarıcı (restorative) bir ihtiyaç olarak algılar. Onarma ihtiyacını besleyen ise bir fesadın (ya devlete ya da topluma karşı) varlığıdır. Örneğin, yaygın söylemlere bakarak söylersek; Türkiye'de “ya laiklik elden gitmektedir” ya da “Müslüman toplum zulme uğramaktadır”. Bu bakımdan, “Türkiye’yi Orta Çağ karanlığına itmeye kimsenin gücü yetmez” tavrı ile “şimdi biz geldik,erkeksen başörtüsüne şimdi müdahale et” tavrı arasında esasta hiçbir fark yoktur. İkisinin de popülist olduğunu, böylelikle bu popülist söylem biçimleri tüm siyasi partilerin - özellikle sağ partiler için- geçerli birer parti politikası haline gelmiş olduğunu vurgulamıştır (1998: 24).

1.2. 1980 Sonrasında Türkiye’de Sol Hareketler ve Sol partiler

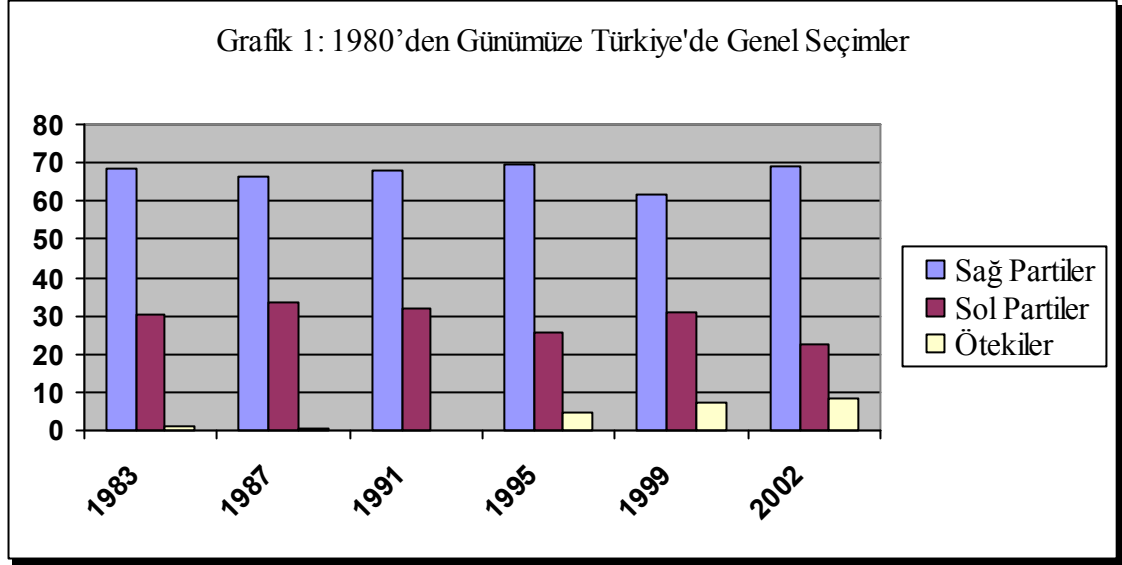
1983 genel seçimlerinden sonra ANAP'ın iktidar olması ile birlikte ülke siyasetinde sağ partilerin söz sahibi olduğu bir siyasal alan oluşmuştur. 1983-1991 yılları arasında tek başına iktidar olan sağ partiler (ANAP); 1991-2002 yılları arasında inişli çıkışlı bir görünüm çizse de 2002 genel seçimlerinden sonra yeni parti ile yine ülkenin siyasetinde söz sahibi olmuştur. İkisi de merkez sağın partisi olduğunu iddia eden ve bunu her türlü söylemlerinde dile getiren ANAP ve DYP siyasal anlamda yeni bir politika ve farklı bir vizyon üretmediklerinden ülke siyasetinde şu anda yoklar. Bu durum da bir anlamda mevcut iktidarın oluşumuna katkı sağlamıştır. Ülkede sağ partiler hep söz sahibi olmuşlardır. Ancak 28 yıllık (1980-2008) süreçte sol hareket ya da sol partiler buna alternatif olabilecek bir

muhalefet anlayışı geliştirememişlerdir. Bu dönemde sol siyasetin en önemli başarısı 1989 yerel seçimlerdeki başarısı olmuştur. Ancak, yaşanan başarısızlıklar, yolsuzluk ve rüşvet olayları neticesinde bu başarısını genel seçimlere taşıyamamıştır. Karakaş'a göre; 12 Eylül darbesinden sonra sosyal demokrat kesim, HP (Halkçı Parti) ve SODEP'de (Sosyal Demokrasi Partisi) örgütlenmeye ve bir güç oluşturmaya çalışmıştır. Bu iki parti 1985 yılında birleşmiş ve SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) adını almıştır. 1992'de ise CHP yeniden açılmıştır. Daha sonra ise 1995 yılında CHP ile SHP, CHP çatısı altında birleşmiştir. Bu birleşmelere ve özellikle SODEP, sonra SHP ve bir ölçüde CHP'de sosyal demokrat çizgiyi hakim kılma ve yenilenme çabalarına rağmen sosyal demokrat hareket gelişmemiştir (2007: 2).

Bu yüzden, bu dönemde Türkiye'de solun asıl yenilgisini oluşturan nedenleri geçmişle geleceğe dönük sosyolojik, siyasal ve iktisadi faktörler bazında aramak gerekir. Sol, 1980 sonrası dünya realitesinden koptuğu için gelecekle ilgili politikalar üretememiştir. 1980 sonrası dünya iktisadi ve siyasal politikalarındaki rüzgarlar 1980 sonrası Türkiye'sinde de esmiş ve bu politikalar kalıcı, alternatifsiz bir paradigma haline gelmiştir. 1980 sonrası Türkiye'sinde liberalizm rüzgarıyla birlikte siyasal alanda geniş çaplı özgürlükler, ekonomik alandaysa özelleştirme politikası gündeme gelmiştir. İki alandaki politikaları da başta Özal'ın ANAP'ı olmak üzere merkez sağ partiler üstlenmişken, sol bu konuda net bir tavır geliştirememiştir (Gülbay ve Ören, 1997: 28).

Solun iktidar olamamasının bir diğer nedeni olarak da toplumun tamamını içine alabilecek bir sivil oluşum gerçekleştirilememesi gösterilebilir (Gülbay ve Ören, 1997: 28). Özellikle 1990 sonrasındaki sivil oluşumların hemen hepsinde ön sıralarda olan sol, bunu toplumun tümünü kapsayan bir politika üretmekle yetinmemiştir. Ortaya koyduğu sivil hareketlerde toplumda bir ikilem oluşturmuş ve siyasal alanda "biz" ve "ötekiler" ayrımını doğurmuştur. Günümüz siyasetinde de fazla söz sahibi olamayan sol partiler geçmişten gelen siyasal anlayışını sürdürmektedirler. Her ne kadar sağ siyasal partilerle ülkenin iktisadi, siyasal ve sosyo-kültürel alanlarda kendine ait bir kimlik geliştirememiş olsa da iktidar olmayı başarmışlardır. Sol partilerin değişime uyum sağlayamamasının yanında iktidar olamamasının önemli bir nedeni de geçmişinden gelen CHP zihniyeti olmuştur. CHP'nin özellikle İsmet İnönü zamanındaki iç politikaları toplumun zihninde olumsuz bir biçimde yer almıştır. Hatta son dönemlerde yine CHP'nin politikaları ile bir sosyal-demokrat olma kimliğinden de uzaklaşmıştır.

Bütün bu nedenler de şunu gösterir ki, günümüz çağdaş dünyasında değişime ve gelişime uyum sağlayabilecek bir politika üretmeyenler, mevcut yapı içerisinde eriyip gitmektedirler. Türkiye’de 1980’den sonraki seçimlerde sağ ve sol partilerin aldıkları oy oranları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Kaynak: Aslan, 2006: 18

1980 sonrasında Türkiye’de, siyasi alandaki iki farklı görüşün siyaset sahnesinde varolabilmek için çabaladıkları görülmüştür. Ancak bu değişimde sağ partilerin daha başarılı olduğu grafik 1’deki veriler incelendiğinde daha net görülmüştür. Sağ, oluşturduğu değişim hedefleri ile toplumun tamamına yakınına hitap edebilen politikalar benimserken, bu süreçte sol, bunu yapamamıştır. Sahip olduğu düşünce yapısını ideolojik boyutundan daha ileriye götürememiştir. İktisadi ve toplumsal alanlarda pek çok uygulamalarında Batılılaşmayı hedef alan ve bunu uygulamalarıyla yapmaya çalışan sağ partiler popülist politikaları ile halkın içinde güçlü bir konum kazanmışlardır. Sağ liderler seçim meydanlarındaki söylemleriyle oy potansiyellerini arttırmayı başarmışlardır. Daha çok olanı değil de halkın duymak istediklerini söyleyerek oy oranlarına olumlu şekilde yansıtmayı başarmışlardır. Böylelikle 1980 sonrasında zaman zaman tek parti olarak, zaman zaman da koalisyon olarak siyasi hayata yön vermişlerdir. Sol ise bunu yapamadığı gibi merkezi anlamda bir birleştirme gerçekleştiremediği için ancak koalisyon hükümetlerinde kendine yer bulabilmiştir.

SHP, DSP, CHP gibi dönemin önemli sol partileri, ortak bir sosyal demokrat liderin altında birleşip solun oylarını bir çatı altında toplayamamışlardır. Bunu yapabilecek sosyal demokrat bir lider de çıkaramamışlardır. Değişime ayak uyduramayan, demokrasinin ve cumhuriyetin tek sahibi kendileriymiş anlayışı, statükocu devlet anlayışı, oluşan sivil hareketlerde hep ön sıralarda olan ancak bunu yaparken bile ideolojik kaygıyı ön planda tutan sol, 1950 sonrasında henüz iktidar olmayı başaramamıştır. Günümüzde ana muhalefet olan CHP'nin yürüttüğü politikaya bakılırsa daha uzun bir süre bunu başaramayacağı tahmin edilmektedir. Bundan dolayı siyaseti vesayet altında tutmak isteyen bürokratik güçlerle ittifak edip sivil topluma uzak politikalar üreterek iktidar olmayı hedeflemektedir. Bu durum ise CHP'yi soldan uzaklaştırırken, solu da ciddi anlamda zayıflatmaktadır.

2. EKONOMİK ALANDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Türkiye'de 1980 sonrasında ekonomi politikalarında dışa açılma ve gelişmeyi hedefleyen kararlar alınmıştır. Özellikle 1970'lerin ikinci yarısından itibaren oluşan kara tabloyu ortadan kaldırmak ve istikrarı yeniden sağlamak hedeflenmiştir. Alınan yeni istikrar kararları ile hem ülke içinde hem de ülkenin dış ilişkilerinde varolan sıkıntılar giderilmek istenmiştir. 1960 yılında başlayan planlı kalkınma dönemleri kısa süreli istikrarı sağlasa da yeterli seviyede olmamıştır. Özal'ın 1983 genel seçimlerinde iktidara gelmesiyle birlikte alınan ekonomik kararlar, iktidarın da tek partili olmasından dolayı uygulama zemini bulmuştur. Ancak gerek ekonomik alt yapı yetersizliği, gerek dünyanın içinde bulunduğu ekonomik bunalımlar ve gerekse ülke içinde istikrarın sağlanamamasından dolayı ekonomi, istenilen seviyeye getirilememiştir. 1980 sonrasında uygulanan ekonomi politikalarında; 24 Ocak Kararları, beş yıllık kalkınma planları, özelleştirme politikaları, serbest piyasa ekonomisi ve rekabetçi anlayış, ekonominin dışa açılma hedefleri etkili olmuştur. Bununla birlikte yaşanan ekonomik krizler de (1994 ve 2001 krizleri) iktisadi kalkınmanın gecikmesinde etkili olmuştur.

2.1. 24 Ocak Kararları

12 Eylül Darbesi sonrasında yaklaşık üç yıl iktidarda bulunan cunta yönetimi, bozulan ekonomik yapıyı düzeltmek için bir takım önlemler almıştır. Bu önlemler

doğrultusunda ülke ekonomik olarak kalkınacak, iç istikrarını sağlayacak ve yabancı yatırımcının ülkeye gelmesi sağlanarak oluşan sıcak para gelirleri ile iç ve dış borç stoğunu eritmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda alınan 24 Ocak kararları, 1980 sonrası Türk ekonomik hayatını önemli şekilde etkilemiştir. Uygulanan reform programı çerçevesinde Türkiye ekonomisi, yapısal uyum programı ile küreselleşme, finansal liberalizasyonu, özelleştirme, devletin küçülmesi, döviz kuru-faiz oranları ve sermaye hareketlerinin serbestleşme sürecini başlatmıştır (Karaçor, 2002: 384).

24 Ocak 1980 sonrasında uygulamaya konulan ekonomi politikalarının belirleyici özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların tek “yol gösterici” olmuştur. Her mal ve hizmet için, arz ve talebe göre oluşacak fiyatlar, tüm ekonomik işlemlerde geçerli olmalıdır. Bu yöntemle oluşacak olan fiyatlar, tüketim, yatırım ve yeniden üretim kararlarını belirleyecek, üretici ve tüketiciler davranışlarını fiyatlara göre düzenleyecek ve en yararlı ya da karlı buldukları girişimleri serbestçe yapacaklardır. Denge fiyatlarından sapmaları, uzun dönemde piyasa kendisi düzelterektedir (Kepenek ve Yentürk, 2004: 193).

Serbest piyasa anlayışının iktisadi hayatta oluşması ile birlikte, devlet bu alandaki etkinliğini daha çok denetleyici ve destekleyici bir konumda sürdürmüştür. Çünkü serbest rekabet ortamında hem devlet ekonomik olarak daha çok büyümüştür hem de oluşan rekabetle birlikte üretim sektöründeki kalite daha da artmıştır.

24 Ocak Kararları'nın ana hatları Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın hazırladığı raporda şu şekilde ifade edilmiştir:

24 Ocak Kararları ile %32,7 oranında devalüasyon yapılarak günlük kur ilanı uygulamasına gidilmiş, devletin ekonomideki payını küçülten önlemler alınmış, KİT'lerdeki uygulamaya paralel olarak tarım ürünleri destekleme alımları sınırlandırılmış, gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmış, dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş, kar transferlerine kolaylık sağlanmış, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiştir. İthalat kademeli olarak libere edilmiş, ihracat; vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörlerle göre farklılaşan teşvik sistemi ile teşvik edilmiştir. İzlenen politikaların temel amaçları, Türkiye ekonomisinin değişen dünya şartlarına göre yeniden yapılandırmak, dışa açmak ve

dünya ekonomisi ile entegre ederek küreselleşme eğilimlerinin dışına Türkiye'yi çıkarmamak olmuştur (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Raporları, 2000: 1).

Türkiye Ekonomisi alınan bu kararlar doğrultusunda öncelikle ülke içinde iktisadi politikalarda serbest piyasa anlayışını kazanmış sonra da sırasıyla rekabet ortamı oluşturulmuş ve yabancı sermayenin ülkeye yapacağı sıcak para transferi sayesinde iktisadi kalkınma gerçekleştirilmiştir. 24 Ocak Kararları'nın uygulanabilmesi için ülke içinde bir anlamda uygun siyasi yapı ve yönetim de oluşmuştu. Ülkede Özal'ın başında bulunduğu ANAP hükümetinin yönetimde olması siyasi istikrar adına ve uygulanacak ekonomi politikaları adına önem teşkil etmiştir.

Hedeflenen iktisadi kalkınma politikaları ülkede ekonomi alanında bir dönüşüme işaret etmiştir. Çünkü, 1980'e kadar ülkede ekonomi politikalarına, milli ekonomi anlayışı yön vermiştir. Ancak özellikle ekonomi politikalarının başına geçen Özal'la birlikte bu durum değişmeye başlamıştır. Devletin ekonomi programları bu anlayışla birlikte üretici ve işveren konumundaki pozisyonundan, denetleyen ve girişimciyi destekleyen bir pozisyona doğru kaydırılmıştır.

1980 sonrasında Türkiye ekonomisine büyük ölçüde etki eden 24 Ocak Kararları'nın genel özellikleri:

- İç pazara dönük "ithal ikamesi" modeli yerine "ihracata yönelik sanayileşme" modelinin benimsenmesi.
- Aşırı değerlenmiş döviz kuru yerine "gerçekçi kur" politikasının benimsenmesi ve bunu sağlamak için radikal devalüasyonlardan kaçınılması.
- Faiz hadlerinin devletin değil, piyasadaki fon arz ve talebinin belirlenmesi.
- Yüksek faizin yanı sıra sınırlı para-kredi politikasının da iç talebi dolayısıyla enflasyonu denetleyici bir araç olarak kullanılması.
- Fiyat denetimlerinin mümkün mertebe kaldırılması ve fiyatların arz-talebe göre piyasada belirlenmesinin sağlanması.
- Kamu kesimince üretilen temel mallarda sübvansiyonların kaldırılması ya da azaltılması, böylece bu mallarda hatırı sayılır zamların çekinmeden yapılması.
- KİT reformu yapılarak bu kuruluşların karsız istihdam deposu olmaktan kurtarılması.

- Bir yandan kamu harcamaları kısılrken, diğer yandan kapsamlı bir vergi reformuyla bütçe denkliğinin sağlanması.
- Yabancı sermayeyi özendirmek için yeni önlemler alınması, bu arada devlet tekelindeki kimi üretim alanlarının da yerli ve yabancı sermayeye açılması (Kepenek ve Yentürk, 2004: 193).

Tablo 15: Mali Piyasaları Etkileyen Bazı Finansal Göstergeler

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Parasal Genişleme (M1)	55.0	37.7	34.4	40.2	19.3	38.4	43.5
Enflasyon Oranı	110.2	36.1	22.4	31.1	48.3	50.6	36.8
Nominal Faiz Oranı	26.6	49.2	50.0	45.0	45.0	55.0	48.0
Nominal Devalüasyon Oranı	140.3	40.0	37.5	49.8	49.8	41.2	44.1
GSMH (Milyar Dolar)	50.870					63.989	

Kaynak: Parasız, 2001: 17

Tablo 15'teki veriler incelendiğinde 24 Ocak Kararları'yla birlikte 1980-1986 yılları arasında parasal gelişmenin küçüldüğü görülmektedir. Ancak aynı yıllar arasında enflasyon oranında ciddi bir düşüş gözlenir. Bu anlamda enflasyon oranı iki haneli rakamlarda görülür. Faiz oranlarında bir artış görülürken, devalüasyon oranında da düşüş görülmektedir. Kazgan'a göre (2004: 122) 24 Ocak Kararları ile başlayıp Özal iktidarı ile devam eden süreç: İç ve dış ekonomi politikalarının yanında piyasalarda yasadışı olabilecek işlemlere, toplumsal felsefeye, siyasal düzene kadar neredeyse her türlü dönüşüm bu amaca dönük olarak ayarlanmıştır. Bunun nedeni Türkiye'nin düzenli borç ödeyebilir duruma girmiş olması; öyle ki, krizi aşması için resmi kaynaklardan verilen kredilerin sona erdiği 1984 yılından itibaren serbest piyasadan borçlanabilir hale gelmesi olmuştur.

Ülkede, 1980 sonrasındaki ekonomik yaşamda hedeflenen değişim ve dönüşüm politikalarının ilki olarak görülen 24 Ocak Kararları sonucunda, zaman zaman bazı kesimlerde iyileşmeler yaşansa da ekonomide hedeflenen seviyeye ulaşamamıştır. Özellikle dış ticaretin ve döviz girdisinin amaçlandığı bu kararlarla planlı bir büyümeye tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Dönem süresince ülke yönetiminde istikrarlı bir iktidar bulunmasına rağmen bu durum ekonominin uzun süreli düzelmesini sağlayamamıştır. Sonuçta ülkede orta sınıf iyice zayıflamıştır.

Ekonomik olarak üst sınıf daha zengin hale gelirken alt sınıfta bulunan yoksul kesim de daha çok fakirleşmiştir.

Kepek 24 Ocak Kararları'nın uygulaması sırasında, gelir bölüşümü, emeğiyle geçinenler, kentsel ve kırsal üreticiler zararına olabildiğince bozulmuştur. Gelir bölüşümünün giderek bozulması, eşitsiz duruma gelmesi, bununla amaçlanan yatırımların artmaması olgusu bir yana, kendi içinde, toplumsal sorunlar yaratacak nitelikte olmuştur. Gelir bölüşümünün giderek eşitsiz konuma gelmesi her şeyden önce, toplumsal barışın nesnel temelini yok eder. Değişik toplum kesimlerinin barış içinde etkilerinin sürdürmelerini engellemiştir. Gerçekte, 24 Ocak ekonomi politikalarının demokratik bir ortamda uygulanamamasının, demokratik süreçlerle bağdaşmamasının gerçek nedeninin bu olduğunu belirtmiştir (1987: 124).

1980 yılına kadar görece olarak dışa kapalı bir ekonomik model uygulanmış, ancak bunun daha fazla sürdürülemediği ve özellikle AT ile entegrasyon ve küreselleşme süreçlerinden dolayı bazı mevzuat uyumlarının yapılması gerektiğinden "24 Ocak Kararları" olarak ekonomik literatüre geçen yapısal dönüşüm programı uygulamaya konulmuştur. Asıl amacı döviz gelirlerinin artırılması olduğundan, ihracatın teşvik edilmesine ve ihracat gelirlerinin artması yoluyla cari açığın azaltılmasına öncelik verilmiştir (Sönmez, 1998: 152).

24 Ocak Kararları, alınan kararlar ve ulaşılmak istenen hedefler doğrultusunda değerlendirildiğinde olumlu tablolar ortaya çıkmıştır. Özellikle dış alım ve dış satımla oluşacak serbest rekabet sayesinde ülke üretim sektöründe kalitenin artması beklenmiştir. Bunun yanında önemli hedeflerden bir tanesi de döviz girdisinin sağlanarak ekonomik kalkınma için gerekli olan para akışının sağlanması hedeflenmiştir. Bu noktada, alınan kararların uygulama zemini oluşturulamamış ya da yanlış uygulamalar sonucunda ekonomik kalkınma istenilen seviyeye getirilememiştir. Ancak alınan bu kararlarda ülke içindeki gelir dağılımı, küçük esnaf ve işsizlik gibi önemli konular göz önünde bulundurulmadığı için kararların sonuçları olumlu bir tablo ortaya çıkarmamıştır.

24 Ocak Kararları'nın uygulanmaya çalışıldığı dönemde ülkenin genel olarak ekonomi politikalarında bir hareketlilik yaşandığı görülmüştür. Ancak bu durum ekonomik göstergelerin uzun vadede düzelebileceği sonucunu doğurmamıştır. Türkiye, ekonomik alanda teoride geliştirdiği politika ve hedeflerle önemli sayıda

plan ve programlara sahip olmuştur. Özellikle 1960 ve sonrasında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla ekonomide planlı dönemlere geçilmiştir. Böylece ekonomik büyüme hedeflenen şekilde kısa süreli dönemlerle şekillendirilmeye çalışılmıştır. Beş yıllık kalkınma planlarının amacı ekonomideki büyüme ve ilerleme hedefleri doğrultusunda ulaşılmak istenen hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflere ne kadar ulaşıldığının tespiti adına önemli politikaları içermiştir. 1980 yılına kadar dört adet beş yıllık kalkınma planı ile ekonomiye yön verilmeye çalışılmıştır. 1980'den sonra ise: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) olmak üzere toplam beş adet kalkınma planı ekonomik gelişmede belirlenen hedefleri oluşturmuştur.

2.2. Ekonomide Planlı Kalkınma Dönemleri

1980'li yıllara 24 Ocak Kararları ile giren Türkiye, 1960'ta belirlenen kalkınma planları doğrultusunda ekonomik politikaları belirlemeye çalışmıştır. 1980 sonrasındaki ekonomi politikalarını belirleyen unsurlardan olan kalkınma planları, beşer yıllık dönemleri kapsamaktadır. Ülkede bu şekilde iktisadi kalkınma hedeflerinin belirlenip mevcut iktidarlar döneminde uygulanması hedeflenmiştir. Ancak belirlenen kalkınma politikaları ve programlarının uygulanması için siyasette istikrarın sağlanması gerekmektedir. Bunu kısmen 1983-1991 yılları arasında sağlayan Türkiye, 1990'lı yıllardan itibaren sağlayamamıştır. Ama programlar ve planlar teorik olarak belirlenmeye devam etmektedir.

2.2.1. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

1982 Anayasası yürürlüğe girdikten sonra yapılan ilk genel seçimde T.Özal'ın başkanı olduğu Anavatan Partisi seçimi kazanmıştır ve birinci Özal Hükümeti Aralık 1983'te göreve başlamıştır. Beşinci beş yıllık kalkınma planının Ocak 1984'te yürürlüğe girmesi hedeflenmiştir. Özal Hükümeti önce 1984 yılı için bir geçiş programı hazırlayıp yürürlüğe koymuştur. Ardından da 1985-1989 yıllarını kapsayacak biçimde Beşinci Plan'ın hazırlıklarına girişmiştir. 1984 Programının

büyüme hedefi %6,1 fakat gerçekleşme %7,1 düzeyinde olmuştur (Tokgöz, 2004: 208).

Tablo 16: Ekonominin Genel Dengesi (1983 Fiyatlarıyla, GSMH içindeki Paylar)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989
GSMH	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Dış Açık	2.32	2.09	1.93	1.75	1.52	1.39
Toplam Kaynaklar	102.32	102.09	101.93	101.75	101.52	101.39
Toplam Yatırımlar	19.69	20.08	20.48	20.89	21.33	21.87
S.Sermaye Yatırımı	18.88	19.11	19.46	19.89	20.36	20.90
— Kamu	11.34	11.37	11.41	11.48	11.53	11.60
— Özel	7.53	7.74	8.04	8.41	8.83	9.30
Stok Değişmesi	0.81	0.97	1.02	1.00	0.97	0.97
— Kamu	-0.12	0.07	0.06	0.06	0.05	0.04
— Özel	0.93	0.90	0.96	0.95	0.92	0.93
Toplam Tüketim	82.63	82.00	81.45	80.86	80.19	79.52
Kamu Har. Geliri	16.03	15.60	15.81	15.90-	18.01	16.13
Kamu Tüketimi	9.88	9.83	9.75	9.65	9.53	9.42
Kamu Tasarrufu	6.14	5.77	6.06	6.25	6.48	6.71
Kamu Yatırımı	11.22	11.44	11.48	11.53	11.59	11.64
Kamu (T-Y) Farkı	-5.08	-5.68	-5.42	-5.29	-5.11	-4.94
Özel Har. Gelir	83.97	84.40	84.19	84.10	83.99	83.87
Özel Tüketim	72.75	72.17	71.70	71.21	70.66	70.10
Özel Tasarruf	11.23	12.23	12.49	12.89	13.33	13.78
Özel Yatırım	8.47	8.64	9.00	9.36	9.74	10.23
Özel (Y-T) Farkı	2.76	3.59	3.48	3.53	3.59	3.55
T. Yurtiçi Tas.	17.37	18.00	18.55	19.14	19.81	20.48

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1990: 8

Beşinci beş yıllık kalkınma planı siyasi ortam bakımından önceki planlara göre oldukça olumlu bir döneme denk gelmiştir. Önceki dönemlere göre tek parti iktidarının hükümette bulunması ve ekonomik kalkınmada değişimi hedefleyen Özal'ın başbakan olması planın uygulanabilmesi için gerekli ortamı sağlamıştır. Hazırlanan planlar teoride kısa vadeli dönemlerde ulaşılabilecek hedefleri içermektedir. Ancak Türkiye'nin birçok alanında olduğu gibi ekonomide de yapılan bu plan ve programlarda tam olarak sonuca ulaşamamıştır. Enflasyonun düşürülmesi, işsizliğin azaltılması gibi problemlerin çözüleceği hedeflenmekteydi ama beklenen sonuç gerçekleşmemiştir. Enflasyon oranı 1989'da %10 olarak hedeflenmekteydi ancak, beşinci beş yıllık kalkınma planı sonunda oran %69,6 olarak açıklanmıştır. Bu durum, 1980 öncesi ekonominin bozulmasının en önemli nedenlerinden olan bir problemin hala çözülemediğini göstermiştir.

Tablo 17: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sonunda Ekonomik Durum

YILLAR	ENFLASYON(\$)	BÜYÜME (%)	DIŞ TİCARET AÇIĞI	İŞÇİ DÖVİZİ	CARI İŞLEMLER
1984	50,3	5,9	3623	1807	-1407
1985	43,2	5,1	3385	1714	-1013
1986	29,6	8,1	3648	1634	-1465
1987	32,0	7,4	3967	2021	-806
1988	68,3	3,7	2673	1755	+1596
1989	69,6	1,9	4167	3040	+961

Kaynak: DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1990: 1991

Tablo 17'deki veriler incelendiğinde ekonomik kalkınma planı sürecinde enflasyonun giderek arttığı görülür. Bu durum, hem kalkınma planının hem de Başbakanın hedeflediği orandan çok yüksek olması ekonomik politikaların tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini gösterir. Planın son yılına bakıldığında hedeflenen büyümenin de gerçekleştirilemediği görülür. Amaç ekonomik olarak ülkeyi dışa açmak olduğu düşünülürse dış ticaret açığının da 1988 yılı hariç giderek arttığı görülmektedir. İşçi dövizlerinin ülkeye girmesi giderek artmaktadır. Bu durum göç eden işçilerimizin döviz yatırımı için kendi ülkelerini seçtiklerinin bir göstergesidir.

2.2.2. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Özal, 1989 yılında sekizinci cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu dönemde tarafsızlık ilkesi gereği kurucusu olduğu ANAP'ın iç işlerine karışmamıştır. Ancak liderlik otoritesi zaman zaman etkili olmuştur. 1991-2002 yılları Türkiye için krizlerin ve koalisyon hükümetlerinin hakim olduğu bir dönem olarak kabul edilmiştir. Özellikle devlet yönetiminde sağlanamayan istikrar ve uyumsuzluk ülkenin ekonomi politikalarında hedeflerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Ancak teorik olarak da olsa 1960 yılında başlayan planlı süreç devam ettirilmektedir. Altıncı beş yıllık kalkınma planının başlıca hedefleri Tokgöz (2004: 224) tarafından;

- GSMH sabit fiyatlarla yılda ortalama %7 oranında büyüyecek.
- Tarımda %4,2, sanayide %8,4 ve hizmetlerde %6,9'luk büyüme hızı gerçekleşecek.
- İlk iki hedefe bağlı olarak GSYİH içinde tarımın payı %13,9' a inerken, sanayinin payı %39'a çıkacak.
- Plan döneminde yılda ortalama olarak %9,2 oranında artacak ve dönem sonunda 38,9 trilyon düzeyine çıkacak.
- Özel kesimin toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı dönem içinde %56,8'den %63,8'e yükselecek.
- Plan döneminde ekonominin dışa açılma süreci devam ettirilecek ve dış ticaret hacminin GSMH içindeki payı %36,7 iken %39,8'e çıkacak.
- Dış borçlanma eğilimi azalırken ülkeye yabancı sermaye girişi yıldan yıla artarak 5,5 milyar düzeyine varacak." şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 18: Ekonominin Genel Dengesi (1988 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
GSMH	103692,0	109592,0	116825,1	125119,7	134628,8	145547,2
Dış Açık	-1911,6	-2371,6	-3419,8	-4457,0	-5379,3	-5847,5
Toplam Kaynaklar	101780,4	107220,5	113405,4	120662,8	129249,5	139699,7
Toplam Yatırımlar	25091,2	26864,8	29058,5	31655,3	34826,0	38905,6
S.Sermaye Yatırımı	24591,6	26060,7	27993,6	30452,7	33468,9	37412,5
— Kamu	10617,5	10983,7	11532,8	12138,3	12805,9	13535,8
— Özel	13974,1	15077,0	16460,8	18314,4	20663,0	23876,7
Stok Değişmesi	499,6	804,1	1064,9	1202,6	1357,1	1493,1
— Kamu	343,3	644,1	900,9	1035,3	1148,8	1315,6
— Özel	156,3	160,0	164,0	167,3	208,3	177,5
Toplam Tüketim	76689,2	80355,7	84346,8	89007,5	94423,5	100794,1
Kamu H.Geliri	17870,5	19127,0	20572,5	21867,5	23464,4	25200,2
Kamu Tüketimi	9095,0	9485,9	9903,3	10348,9	10825,0	11333,7
Kamu Tasarrufu	8775,5	9641,1	10669,3	11518,6	12639,4	13866,5
Kamu Yatırımı	10960,8	11627,8	12433,7	13173,6	13954,7	14851,4
Kamu (T-Y) Farkı	-2185,3	-1986,7	-1764,5	-1655,0	-1315,3	-985,0
Özel H. Gelir	85821,5	90465,1	96252,6	103252,2	111164,4	120347,0
Özel Tüketim	67594,2	70869,8	74443,6	78658,5	83598,6	89460,3
Özel Tasarruf	18227,3	19595,3	21809,0	24593,7	27565,8	30886,7
Özel Yatırım	14130,5	15237,0	16624,8	18481,7	20871,3	24054,2
Özel (T-Y) Farkı	4096,9	4358,3	5184,2	6112,0	6694,5	6832,5
Özel Tasarruf Oranı	21,2	21,7	22,7	23,8	24,8	25,7
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	27002,8	29236,4	32478,3	36112,3	40205,2	44753,1
S. Sermaye Yatırımı / GSMH	23,7	23,8	24,0	24,3	24,9	25,7
Yurtiçi Tasarruflar / GSMH	26,0	26,7	27,8	28,9	29,9	30,7

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 1995: 6

Altıncı beş yıllık kalkınma planı bir öncekine göre daha gerçekçi ve ulaşılabilecek hedeflerin belirlendiği bir kalkınma planı olarak değerlendirilmiştir. Özellikle bir önceki beş yıllık kalkınma planının sonuçları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Ancak bu planda ekonomik kalkınma hedefleri belirlenmesinin yanında dönem itibariyle içinde bulunduğu sosyo-kültürel değişimler de dikkate alınmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Kongar, on üç adet konunun önemini vurgulamıştır. O'na göre: “hızlı nüfus artışı, işsizlik, enflasyon, gelir dağılımı, kaynakların etkin kullanımı, kamu finansmanı, çevre, toplumda kadının yeri, sağlık, eğitim, bilim ve teknoloji, bölgesel

gelişmişlik farkları ve adalet hizmetleri” (Kongar, 2002: 387-388) olmak üzere ekonomik ve sosyo-kültürel bakımdan önemli konular olarak dikkati çekmektedir

Tablo 19: Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Ekonomik Durum (Milyar \$)

YILLAR	ENFLASYON(\$)	BÜYÜME (%)	DIŞ TİCARET ACIĞI	CARİ İŞLEMLER	DIŞ BORÇ TOPLAMI
1990	48,6	9,4	-9,3	-2,6	49,0
1991	59,2	0,3	-7,5	0,3	50,5
1992	61,4	6,4	-8,2	-0,9	55,6
1993	60,3	8,1	-14,1	-6,4	67,4
1994	149,6	-6,1	-5,2	2,0	65,6
1995	64,9	8,0	-14,1	-2,3	73,2

Kaynak: DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1995: 1996

2.2.3. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1995-2000)

1996- 2000 yılları arasını kapsayan yedinci beş yıllık kalkınma planı bulunduğu dönem itibariyle ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel olaylar yönünden oldukça hareketli geçmiştir. Ülkede 1994 yılında önemli bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu kriz sonrasında alınan 5 Nisan Kararları, ekonomi alanında alınacak bazı önlemleri içermiştir. Ancak sürekli değişen koalisyon hükümetleri ve sağlanamayan siyasal istikrar nedeniyle ekonomi hedeflerinde istenilen seviyeye ulaşılamamıştır.

Yedinci beş yıllık kalkınma planı döneminde içten ve dıştan kaynaklanan olumsuz gelişmeler nedeniyle öngörülen yıllık ortalama büyüme hızına ulaşamadığı gibi 1999 yılında %6,4 oranında ekonomide gerileme olmuştur (Tokgöz, 2004: 290-291).

1996 yılında meydana gelen Susurluk Kazası ile devletin derin oluşumların gelişimine göz yumduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte siyasal İslam'ın yükselişe geçmesi neticesinde RP'nin DYP ile koalisyon kurması ve ardından yaşanan 28 Şubat Post-Modern Darbesi, 17 Ağustos 1999 yılında yaşanan büyük deprem ve son olarak Kasım 2000 ve Şubat 2001 mali krizleri ülkenin yeni bin yıla oldukça hareketli bir

şekilde girmesine neden olmuştur. Yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmelerle ülkede istikrar sağlanamamasından dolayı ekonomik hedeflerin uygulanabilmesi için gerekli olan ortam da oluşturulamamıştır.

Tablo 20: Ekonominin Genel Dengesi (GSMH Büyümesi = % 7.1)
(1994 Fiyatlarıyla, Trilyon TL.)

	1995 (1)	1995 GSMH' YA ORANLAR (%)	2000	2000 GSMH' YA ORANLAR (%)	1995-2000 YILLIK ORT. YÜZDE DEĞİŞME
GSMH	4040,5	100,0	5 681,4	100,0	7,1
Net dış alım faktör gelir.	14,3	0,4	139,2	2,5	57,7
GSYİH	4026,2	99,6	5 542,2	97,5	6,6
Mal ve hizmet ihracatı	882,1	21,8	1 788,3	31,5	15,2
Mal ve hizmet ithalatı	918,7	22,7	2 106,7	37,1	18,1
Dış kaynak	22,3	0,6	179,3	3,2	-
Toplam kaynaklar	4062,9	100,6	5 860,6	103,2	7,6
Toplam yurt içi talep	4062,9	100,6	5 860,6	103,2	7,6
Toplam yatırımlar	893,3	22,1	1 596,3	28,1	12,3
Kamu Yatırımı	194,5	4,8	417,8	7,4	16,5
Özel Yatırım	698,7	17,3	1 178,5	20,7	11,0
Sabit sermaye yatırımı	884,9	21,9	1 570,5	27,6	12,2
Kamu	188,8	4,7	410,1	7,2	16,8
Özel	696,0	17,2	1 160,4	20,4	10,8
Stok değişmesi	8,4	0,2	25,8	0,5	-
Kamu	5,7	0,1	7,7	0,1	-
Özel	2,7	0,1	18,1	0,3	-
Toplam tüketim	3169,6	78,4	4 264,3	75,1	6,1
Kamu harcanabilir geliri	306,2	7,6	655,3	11,5	16,4
Kamu Tüketimi	419,1	10,4	475,7	8,4	2,6
Kamu Tasarrufu	(112,8)	(2,8)	179,5	3,2	-
Kamu Yatırımı	194,5	4,8	417,8	7,4	16,5
Kamu Tasarruf Yatırım Farkı	(307,4)	(7,6)	(238,3)	(4,2)	-
Özel harcanabilir gelir	3734,3	92,4	5 026,1	88,5	6,1
Özel Tüketim	2750,5	68,1	3 788,6	66,7	6,6
Özel Tasarruf	983,8	24,3	1 237,5	21,8	4,7
Özel Yatırım	698,7	17,3	1 178,5	20,7	11,0
Özel Tasarruf Yatırım Farkı	285,0	7,1	59,0	1,0	-
Toplam yurt içi tasarruf	870,9	21,6	1 417,0	24,9	10,2

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 2001: 206

Tablo 21: Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Ekonomik Durum

YILLAR	ENFLASYON (%)	BÜYÜME (%)	DIŞ AÇIK (MİLYAR DOLAR)	CARI AÇIK (MİLYAR DOLAR)	DIŞ BORÇ (MİLYAR DOLAR)
1996	84,9	701	-20,4	-2,4	80
1997	91,0	8,0	-22,3	-2,6	85
1998	54,3	3,9	-19,0	+1,9	97
1999	62,9	-6,4	-14,0	-1,4	103
2000	32,7	6,1	-26,6	-10,5	120

Kaynak: DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1995: 2001

2.3. 1990'lı Yıllarda Türkiye Ekonomisi ve Krizler

1990'lı yıllara siyasal alanda yaşanan koalisyon hükümetleri ve istikrarsızlıklarla giren Türkiye, bunun sonucu olarak iktisadi alanda da ilerleme ve gelişmeyi sağlayabilecek politikalar üretememiştir. Normal şartlarda beş yılda bir yapılması gereken genel seçimler bu süreçte dört kez yapılmıştır. Ancak bunların hiç birinden (2002 Genel Seçimleri hariç) tek başına iktidar olabilecek bir parti çıkmayınca ülke adeta koalisyon hükümetlerine mahkum olmuştur. Ülke içinde ekonomi politikalarında istikrar sağlanamamış, aynı zamanda dünyada yaşanan ekonomik krizlerden de etkilenmiştir. Ülke yönetiminde koalisyon hükümetleri olduğundan siyasi liderlerin oluşturduğu seçim ekonomileri, ekonominin giderek kötüleşmesine ve krizlere sürüklenmesine neden olmuştur. Böylece ülke, ekonomik anlamda dışa bağımlı bir konumuna gelmiştir.

2.3.1. 5 Mart 1994 Krizi ve 5 Nisan Ekonomi Kararları

Siyasal olarak bir istikrar sağlayamayan ülkede, bu dönemde ilk önemli ekonomik krizi DYP-SHP koalisyon hükümeti zamanında yaşanmıştır. Yaşanan bu krizin ardından Cumhuriyet tarihi bakımından çok önemli olan 5 Nisan kararları

alınmıştır. Ülkede 1980 sonrasında oluşturulmaya çalışılan serbestleşme ve dışa açılma politikaları ekonomi adına kısa sürede olumlu sonuçlar doğurmamıştır.

Ekonominin dış rekabete açılması ve devletin ekonomik varlığının küçültülmesi gibi temel yönlendirmelere karşın yeniden böyle bir darboğaza girilmesinin en önemli nedeni, Türkiye ekonomisinin tarihsel ve temel darboğazlarının 21.yüzyıla doğru da devam etmesi olmuştur (Kongar, 2002: 426). Böylece ekonomide, ülke içindeki dengelerin tam olarak sağlanmadan dışa açılımın gerçekleştirilmesi kısa vadede sorunları da beraberinde getirmiştir.

Siyasi otoritenin bir bakıma sağlayamadığı istikrar, beraberinde doğacak krizlerin de habercisi gibi görünmüştür. 1993 yılının ortalarında siyasi otorite, kamunun faiz yükünün çok fazla olduğunu ve kısa dönemde uygulanacak politikaların faiz oranlarını düşürme amacını taşıyacağını açıklamaya başlamıştır. Bu aşamada ekonomiye likidite enjekte edilmeye başlanmıştır. Ancak yüksek likidite ve düşmesi beklenen faiz oranları döviz talebini kamçulamakta ve döviz talebini artırıcı işlev görmüştür. Siyasi otorite dövize olan talebi yüksek döviz rezervlerini satarak sınırlamanın mümkün olacağı, bu şekilde piyasada dolaşan paranın İMKB'ye yönlendirilebileceği varsayımı ile hareket etmiştir. Bu varsayımlar iki nedenle geçerli olmamıştır. Bunlardan birincisi büyük bankalar yüksek bir devalüasyon olacağı bilgisi ile hareket etmişlerdir. Dolayısıyla piyasaya sürülen döviz talebi kırma işlevini yerine getirmekten uzak kalmakta ve piyasaya sürülen döviz giderek artan fiyatta alıcı bulmuştur. Diğer yandan İMKB o dönem için 52 milyon dolar gibi dar bir işlem hacmine sahip olmuş ve piyasada dolaşan spekülasyon sermayeyi kaldırma gücüne sahip olamamıştır.

Sonuç olarak Ocak 1994'te dolar kuru 19 000 TL, Merkez Bankası rezervleri 7 Milyar dolar iken Nisan 1994'te dolar kuru 38 000TL'a çıkarken, uluslararası rezervler 3 milyar dolara düşmüştür (Kepenek ve Yentürk, 2004: 485).

Böylece Türk parasının aşırı değer kaybetmesi, enflasyonun artması, döviz kurlarının istenilen seviyede tutulamaması sonucunda ülkede 5 Nisan kararları alınmıştır. 5 Nisan Kararları'nın yer aldığı kitapçığın sonuç bölümünde aynen şöyle ifade edilmiştir:

“Uygulanan bu programla Türk halkının geleceğine umutla bakması ve istikrarlı bir ortamda üretken gücünü uluslar arası pazarlara da rekabet edebilecek şekilde geliştirmesi hedeflenmiştir. Son yıllarda ulaşılan refah seviyesi gelecek nesillerin borç

altına sokulmasıyla sağlanmıştır. Süratle tasarrufların arttırılması topluma ve gelecek kuşaklara mutlu bir ülke hazırlamak zoruna kalınmıştır. Bundan dolayı ekonomik tedbirlerin bazı özellikleri olarak:

- Ücretliler dışında kalan Gelir ve Kurumlar Vergisi yükümlüleri 1994 yılında beyan ettikleri matrahlar üzerinden ek bir vergi ödeteceklerdir.
- Net aktif veya eşdeğer matrah üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere düşük oranlı bir vergi alınacaktır.
- Motorlu kara, deniz ve hava taşıtlarından belirli kasko sigorta değeri üzerinde olanlardan bir defaya mahsus olmak üzere ek bir vergi alınacaktır.
- Tek konutu olanlar hariç, birden fazla konutu olanlardan bir defaya mahsus olmak üzere düşük oranlı ek Emlak Vergisi alınacaktır.” şeklinde ifade edilir (Tokgöz, 2004: 256-257).

Alınan bu ekonomik önlemler paketi sayesinde ülkenin kalkınmada yaşadığı krizin faturası bir kez daha halka kesilmiştir. Siyasi otoritenin sağlayamadığı istikrar ve uygulamaya çalıştıkları yanlış ekonomik politikalar sonucunda ücretlerin düşürülmesi, işsizlikte artış, yüksek devalüasyon, üç basamaklı enflasyon oranlarını ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda zaten yeterli ekonomik gelişimi yakalayamayan halkın daha da yoksulaşmaya başladığı görülmüştür. Yaşanan bu ekonomik krizler toplumsal hayatta şiddet, hırsızlık, yolsuzluk gibi asayiş ve toplum düzenini bozan pek çok olayın yaşanmasının da nedeni olmuştur.

2.4. 2000’li Yıllarda Türkiye Ekonomisi ve Yaşanan Krizler

1990’lı yılları siyasi istikrarsızlıklarla birlikte geçiren Türkiye, ekonomik olarak kalkınma ve gelişim hamlelerini gerçekleştirememiştir. 1990’lı yılların başında başlayan olumsuz tablo, 5 Nisan Kararları ile gittikçe ülkenin ekonomik hedeflerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Siyasi istikrarsızlıklar ve ekonomideki olumsuz tablo halkı da olumsuz şekilde etkilemiştir. Halkın giderek devlete ve siyasilere olan güveni azalmıştır. Ayrıca bu dönemde yaşanan bazı olaylar da bu durumun oluşmasını tetiklemiştir. 1996 yılında meydana gelen Susurluk Kazası ile ortaya çıkan derin devlet oluşumları, 1997 yılında ülkenin demokrasi tarihine post-modern darbe olarak geçen 28 Şubat’taki Milli Güvenlik Kurulu bildirisini, 1999 yılında yaşanan Marmara depremi

halkın hem ekonomik yönden yoksullaşmasına hem de devlete olan güvenini zedelenmesine neden olmuştur.

Bütün bu olumsuzluklarla yeni bin yıla giren ülke 2000 yılında yaşadığı ekonomik krizle giderek kalkınma hedeflerinden uzaklaşmıştır. Yaşanan krizin ilk iki gününde T.C. Merkez Bankası'ndan 3 Milyar dolar çekilmiştir. Piyasalarda TL sıkıntısı başlayınca Bankalararası Para Piyasası'nda gecelik repo faizi %200'e yükselmiştir. Yüksek faizden yararlanmak için hisse senetleri satışı hızlanınca İMKB'de endeks yılın en düşük düzeyine inmiştir. Ancak döviz kurlarında ciddi dalgalanma olmamıştır. Kasım ayında başlayan, bankacılık sisteminin kötü işleyişinden ve cılız yapısından kaynaklanan kriz, derinleşerek Aralık ayının başına kadar gelmiştir. T.C. Merkez Bankası'nın müdahaleleri etkisiz kalınca, 1 Aralık Cuma günü Türkiye'nin mali tarihinde ilk kez gecelik repo faizi %1700'e yükselmiştir. İMKB tam bir şok yaşamış ve endeks %26 oranında düşerek 7977'ye inmiştir (Tokgöz, 2004: 288).

Buraya kadar 1980 sonrasındaki ekonomi politikaları genel olarak değerlendirilmiştir. Son iki dönemi kapsayan sekizinci ve dokuzuncu beş yıllık kalkınma planları çalışmanın son bölümünde ele alınacaktır. Ekonominin, genel yapısına bakıldığında ülkenin plan ve program geliştirme bakımından oldukça yetenekli olduğu görülmüştür. Bu bağlamda kurulan Devlet Planlama Teşkilatı sayesinde planlı bir büyüme hedefi güdülmektedir. Ancak ekonomik büyüme ya da iktisadi kalkınma politikaları belirlenirken; siyasilerin uzun süreli dönemleri kapsayan politikalar üretmedikleri de bir gerçektir. Aynı şekilde mevcut ekonomik kalkınma programlarını zaman zaman kendi popülist söylemleriyle birlikte kullanarak seçim yatırımı olarak kullandıkları görülür.

Planlı büyüme hedeflerinde oluşan iktisadi yapı sınıfsal yapı bakımından orta sınıfı iyice daraltmıştır. Milli ekonomi anlayışından uzaklaşarak liberal politikalarla birlikte batı ile uyum sağlamaya çalışan ülke yönetimindeki siyasiler, ekonomik değişimi tam olarak sağlayamamalarından dolayı giderek ülkenin yoksullaşmasına neden olmuşlardır. Artan enflasyon oranları, işsizlik, köyden kente göçler, yaşanan siyasi ve ekonomik krizler iktisadi yaşamın düzelmesine imkan tanımamıştır.

1980-2008 yılları arası her ne kadar Türkiye ekonomisi için olumsuzlukların yaşandığı bir dönem olsa da, özellikle Özal döneminde O'nun çabalarıyla ekonomiye yeni kurumlar kazandırılmıştır. Bu kurumlar Avrupa ile uyumu sağlamaya çalışan ve

kendini kabul ettirmeye gayret eden Türkiye için önemli gelişmeler olarak kabul edilmiştir.

Değişim ve dönüşümün önemli mimarlarından olan Turgut Özal döneminde ekonomiye yeni kurumlar kazandırılmaya çalışılmış ve böylece de Batı'ya uyum sürecinde modernleşme hızlandırılmıştır. Bunların arasında: KDV'nin 1984 yılında yürürlüğe girmesi, kambiyo mevzuatının sadeleştirilmesi ve vatandaşların döviz bulundurmalarının 1984 tarihinden sonra serbest bırakılması, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın 1986 yılında ilk seansına başlaması, otoyol ve boğaz köprülerinin paralı geçiş yöntemiyle fon oluşturulması, ihracatın artması, çeşitlenmesi ve toplam ihracat içinde sanayi payının %70'e ulaşması, özelleştirme politikaları bulunur (Tokgöz, 2004: 220-221). Böylece Türkiye yeni kurumları ve yeni ekonomik hedefleri doğrultusunda geleceğe dair plan ve programlar geliştirmeye devam etmiştir.

3. SOSYO-KÜLTÜREL ALANDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında ülkede yaşanan değişimler, siyasal ve ekonomik alanların dışında sosyo-kültürel alanda pek çok değişimi kapsamıştır. Özellikle 1983-1991 yılları arasında sağlanan siyasi istikrar, sosyo-kültürel alanda değişim yaşanmasında etkili olmuştur. Özal iktidarı döneminde iktisadi hayatta hedeflenen politikaların çoğu Batı ile uyumu hedeflemiştir. Bu doğrultuda ekonomide belirlenen liberal ve serbest ekonomi anlayışı diğer alanları da etkileyen sonuçları doğurmuştur. Dolayısıyla iktisadi hayatta hedeflenen değişimler, sosyo-kültürel ve siyasi alanları da içine almıştır.

Ülkede, 1970'li yıllarda başlayan iç ve dış göç dalgası, değişimin 1980'li ve 1990'lı yıllarda hızlı ama, altyapısız bir şekilde gerçekleşmesine neden olmuştur. Kentlerde oluşturulan yatırımlar ekonomik anlamda rahat olmayan köylünün ve küçük esnafın dikkatlerini bu bölgelere yöneltmiştir. Dolayısıyla köylerden kentlere doğru gerçekleşen bu göçler, kentlerin yapısal ve kültürel görünümünü büyük oranda etkilemiştir.

Kentlere göç eden bu insanların belli bir süre sonra barınma ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Bu durum "gecekondu" adında ülkede yeni bir yerleşim biçimini doğurmuştur. Gecekondu, kentlerin daha çok kenar mahallerinde ve kavramın isminden de anlaşıldığı gibi küçük ve pratik bir amaç taşıyan barınma mekanı olarak, ülkede yerleşim

literatürüne girmiştir. Bunun yanında göç edenlerin oluşturduğu kültürel doku, kendi geleneksel ve kültürel yaşantılarını korumaya çalışmaları ve kent hayatına uyum sağlamalarında yaşadıkları olumsuzluklar ülkenin toplumsal değişiminde etkili olmuştur. Yine çoğunlukla bu insanlarca dinlenen Arabesk müziğin yayılması, kentlerin müzik dokusunda farklı bir değişimi ortaya koymuştur. Çalışmanın bu kısmında göçler, gecekondulaşma, kentleşme ve kentlerdeki farklılaşma, teknolojik yenilikler ve etkileri, arabesk müzik gibi ülkenin sosyo-kültürel yapısına önemli şekilde etki eden gelişmeler değerlendirilmiştir.

3.1. Göç

Göç olgusu toplumların sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yapıları olmak üzere tüm yapısını doğrudan etkilemiştir. Göç, sosyo-kültürel bakımdan değerlendirildiğinde, toplumun yeniden bir yapılanma süreci içine girdiği, sermaye, emek ve mekanda yeni oluşum ve dengelerin kurulduğu görülmektedir.

“Göç: ekonomik, sosyal ya da siyasal etkenler nedeniyle bireylerin ya da toplulukların yerleşmek amacıyla bir ülkeden diğerine, bir bölgeden diğerine yer değiştirmesi olarak ifade edilmiştir.” (Büyük Larousse Ansiklopedi, 1986: 4655). Görüldüğü gibi göç olgusu, tek boyutlu bir şekilde değerlendirilmemiştir. Aynı şekilde Marshall (1999: 277) kavramı “göç, bireylerin ya da grupların sembolik ya da siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketleri içermektedir.” Şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı içinde belirleyici bir öneme sahip olan olgu, ülke içindeki ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel yapı bakımından belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Durugönül bu olguyu; göç insanların içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye girmesidir. Karakterine göre iç göç, dış göç, gönüllü ve zorunlu göç, kısıtlı ya da sürekli göç olarak ayırt edilmektedir. Göç sonucunda insanlar yeni çevrelerinde sosyo-kültürel değişikliklere neden olabildikleri gibi, kendileri de değişmektedirler. Sonuçta itici veya çekici nedenlere bağlı olarak, göç, toplumsal yapıda, sosyal kültürel, ekonomik ve politik değişimlere neden olmaktadır açıklamaktadır (1997: 95).

Üner ise göçü bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlamıştır (1972: 77).

1950’li yıllarda Türkiye’de görülmeye başlayan iç göç hareketlerinin ülkenin sonraki dönemlerindeki yapısını büyük oranda etkilediği görülmüştür. Büyük kentlerde sanayi yatırımlarının ve iş alanlarının artması göçlerin temel nedenlerinden olarak kabul edilmiştir. Kentlerin sahip olduğu bu potansiyel, göç almalarını da hızlandırmıştır. Ülkenin ekonomik, siyasal ve kültürel koşullarıyla sıkı bir ilişki içerisinde olan göç hareketleri, daha çok ülkenin geri kalmış bölge ve kentlerinden gelişmiş ve görece iyi yaşam koşullarının olduğu bölge ve kentlere yönelmiştir (Durugönül, 1997: 97). Ancak 1950’li yıllarda daha çok ekonomik nedenlerden dolayı başlayan göç süreci, 1980’li yıllardan itibaren farklılaşmalar yaşamıştır. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren terörün de etkili olduğu göç olgusu kentlerin sahip olduğu iş sahalarının yanında, kırsalda ortaya çıkan birçok olumsuzluğu da barındırmıştır. Kırsal alanlardaki bazı olumsuz durumlar da göç sürecinin hızlanmasında etkili olan nedenlerden olarak kabul edilmiştir. Kırsal alanlarda başta ailelerin ekonomik alanda yaşadığı sıkıntılar olmak üzere; hızlı nüfus artışları, tarım alanlarının daralması, eğitim ve alt yapı hizmetlerinin yetersizliği, kan davaları, iklim ve yer şekilleri de meydana gelen göç hareketlerini hızlandırmıştır.

Tablo 22: Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975-2000 Arası)

Yerleşim yeri	Yıllar			
	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
Toplam	3 584 421	3 819 910	5 402 690	6 692 263
%	100	100	100	100
Kentten-kente	1 752 817	2 146 110	3 359 357	3 867 979
%	48,90	56,18	62,18	57,80
Köyden-kente	610 067	860 438	969 871	1 168 285
%	17,02	22,53	17,95	17,46
Kentten-köye	692 828	490 653	680 527	1 342 518
%	19,33	12,84	12,60	20,06
Köyden-köye	528 709	322 709	392 935	313 481
%	14,75	8,45	7,27	4,68

Kaynak: DİE, 2000: Nüfus Sayım Sonuçları

Türkiye’nin göç süreci incelendiğinde genel olarak iç göçlerin yönünün sanayileşme ve ekonomik gelişmelerden dolayı, kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç değerlendirildiğinde, en fazla göç trafiğinin yaşandığı yerler köylerden kentlere doğru olmuştur. Tablo 22’deki veriler incelendiğinde köyden kente yapılan göçlerin sürekli arttığı görülmektedir. Köyden kente

göçler 1980-1985, 1985-1990 ve 1995-2000 yılları arasında sürekli olarak artmıştır. Ancak tabloda dikkat çeken diğer bir unsur da kentten-kente yapılan göçlerin sürekli artmış olmasıdır. 1975-1980 yılları arasında 1 752 817 olan rakam, 1995-2000 yılları arasında 3 867 979 olmuştur. Bu durum, insanların ilk göç ettikleri kentlerde iş imkanı bulunmamasını ya da daha büyük iş imkanlarının olduğu kentlere doğru göç etmeye devam ettiklerini göstermektedir. Tablo 26'daki verilerde dikkati çeken bir diğer nokta da özellikle kentlerden köylere olan göçlerin 2000'li yıllara doğru artması olmuştur. Özellikle köy-kent projeleri şeklinde hazırlanan çeşitli çalışmalarla, kente göç eden köylünün tekrar köyüne dönmesi için çeşitli imkanlar sunulması bunda etkili olmuştur.

Kırsal alanlarda yaşayan insanların büyük bir çoğunluğunun tarım ve hayvancılıkla uğraştığı dikkate alınırsa ortaya çıkan göç, olgusunun iki üretim alanının gelişmesini engellediği savunulabilir. Aynı zamanda kentlerde çeşitli işlerde çalışan niteliksiz işçilerin artmasına neden olmuştur. Bu durum tarım ülkesi olduğunu her fırsatta dile getiren Türkiye'nin önemli bir üretim gücünü kaybetmesine neden olmuştur. Bununla birlikte sanayi ve imalat sektöründeki niteliksiz işçilikten dolayı üretilen malların kalitelerinde düşüş yaşanmıştır.

Tablo 23: Türkiye’de Göçlerle Birlikte Üç Sektörde Meydana Gelen Değişmeler
(1969-1996)

YILLAR	TARIM(%)	SANAYİ(%)	HİZMETLER(%)
1969	-1,4	12,0	5,4
1970	2,8	-0,5	7,3
1971	5,1	8,9	11,0
1972	1,0	10,6	9,9
1973	-8,1	12,0	9,2
1974	6,2	7,1	0,7
1975	3,0	9,1	6,4
1976	6,9	8,9	10,0
1977	-2,1	6,6	3,9
1978	2,7	3,1	-0,1
1979	-0,2	-5,0	1,1
1980	1,3	-3,6	-4,1
1981	-1,8	9,9	5,8
1982	3,3	5,1	2,3
1983	-0,8	6,7	5,3
1984	0,6	10,5	8,2
1985	-0,3	6,5	5,0
1986	3,6	13,1	5,2
1987	0,4	9,2	13,2
1988	8,0	2,1	-0,8
1989	-7,7	4,9	3,2
1990	7,0	9,3	10,1
1991	-0,3	2,9	-0,6
1992	4,0	6,3	7,2
1993	-0,8	8,3	10,5
1994	-0,6	-5,7	-7,6
1995	1,3	12,5	7,6
1996	5,6	6,7	8,3

Kaynak: DİE: 1996: 428-429

Türkiye’de yaşanan göçlerle birlikte kırsal alanda yaşayan insanların şehirlere göç etmeleri sonucunda özellikle ülke ekonomisinde önemli yeri olan tarımsal üretimde gerileme yaşanmıştır. Bunun yanında sanayi ve hizmet sektöründeki artış dikkat çekmiştir. Tarımsal üretim 1969-1996 yılları arasında en parlak dönemini %8’lik oranla 1988 yılında yaşamış; en kötü dönemlerinden birisini de sonraki yılda yaşamıştır. Bu durum, ekonomi bölümünde de değinildiği gibi ülkede istikrarlı büyüme adına çeşitli hedefler ve planlar geliştirilse de bunun uygulanma aşamasında olumlu bir sonuç vermediğini göstermiştir. Bir yıl arayla yaklaşık %15’lik bir düşüş tarımsal üretimde önemli bir gerileme yaşandığını göstermiştir. Bununla birlikte sanayi ve hizmet sektöründe tarıma göre artış yaşanmıştır. Bunun nedeni olarak kentlere göç eden nüfusun, sanayi ve hizmet sektörü öncelikli olmak üzere tarım dışındaki alanlarda çalışmak istemesi gösterilebilir.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de sosyo-kültürel değişme ana gövdesini -ağırlıklı olarak- göçler ve kentleşme olguları oluşturmuştur. Göç ve kentleşme ister bağımsız, ister bağımlı değişkenler olarak ele alınsın toplumsal değişme ve sosyo-kültürel yapıda önemli bir yere sahip olmuştur. Bu iki etken sosyo-kültürel yapının dönüşümü ve değişimi üzerinde belirleyici bir işleve sahiptir. Ayrıca, göçlere dayalı bir kentleşme, bölgesel farklılıklara ve dağınık bir yerleşme özelliğine sahip olan Türkiye’de -birçok toplumsal soruna yol açmasına karşın- toplumsal bütünleşme için de bir olanak sunmuştur. Bu bağlamda Erdem’e göre Türkiye’de göçe dayalı kentleşme sürecinde meydana gelen toplumsal ve sosyo-kültürel değişmelerin, Türkiye toplumunu bütünleşmeye götürüp götürmediği önemli bir soru işareti olmuştur (1998: 13).

3. 2. Kent, Kentleşme ve Gecekondulaşma

Türkiye’de sanayileşme ve kalkınma ile beraber ortaya çıkan önemli sorunlardan biri de kentleş(eme)me olgusu olmuştur. Tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye için de önemli bir yere sahip olan göçler, ortaya çıkan bu problemin temelini oluşturmuştur. Böylelikle kentlerin sahip olduğu nüfus ve kalkınma alt yapısı, taşıdığı öğelerle birlikte hızlı ve plansız bir büyüme sürecine girmiştir. Bu durum da beraberinde kentlerin yapısal olarak görünümünde ve sosyo-kültürel olgularında bozulmalara neden olmuştur.

Suher kenti, bir yerleşme türü, yerel yönetime sahip yasal bir birim, çevresine bakarak bir merkez oluşturan toplama-dağıtma merkezi olan, tarım dışı (sanayi ve hizmet) faaliyetlerin yoğunlaştığı ve tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin kontrol yeri ve bu bağlamda da örgütlenme ve uzmanlaşma ile belirlenen özgün bir kentsel yaşama sahip olan ve tercih edilen bir yerleşme türü şeklinde ifade etmiştir (1995: 9). Aynı zamanda (Büyük Larousse Ansiklopedi, 1986: 6625 cilt:13) kent nüfusunun pek az bölümünün tarımsal uğraşında bulunduğu ve köylere göre nüfus bakımından daha yoğun yerleşim birimleri olarak tanımlanmıştır. Böylelikle tanımlarda görüldüğü gibi ağırlıklı olarak nüfusun ve kalkınma alanında sanayi ve hizmet sektörünün geliştiği yerler olarak tanımlanırken; Aslanoğlu da kentlerin kırsal alanları içine alarak büyüyen, oturma-çalışma-eğlenme işlevleri için kentli bireyin yirmi dört saatini planladığı, üretimin ve tüketimin gerçekleştiği mekanlar olarak tanımlanabileceğini ifade etmiştir (1995: 58).

Dolayısıyla kentler daha çok ekonomik faaliyetlerin hızlı yaşandığı ve farklı boyutları barındıran bunun yanında kendi dışındaki yerleşim birimlerindeki ekonomik faaliyetleri de kontrol eden, sosyo-kültürel anlamda farklı oluşumların bir aradığını sağlayan bir yerleşme birim olarak tanımlanmıştır. Günümüz modern toplumlarında da ülkelerin yönetim ve gelişim çizgilerini oluşturan önemli yerleşim birimlerini teşkil etmektedirler.

Kırsal alanlardan göçlerin kentlerin görünümünde ortaya çıkardığı değişimler dikkate alındığında bunun en genel anlamıyla kentleşme olarak kabul edildiği savunulabilir. Kentleşme; demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel bir yapısal dönüşümü içermektedir. Bu anlamda, demografik açıdan “kentleşme” özellikle köyden kente göçle beslenen nüfus yoğunluğunun fazlalığı olarak ifade edilmiştir (Bayhan, 1995: 178). Aynı zamanda farklı bir açıdan bakıldığında ise Sosyal ve kültürel açıdan “kentleşme” ise, sosyal örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlanmıştır (Keleş, 1970: 42). Ekonomik açıdan ise “kentleşme”, işgücünün tarım sektöründen tarım-dışı sektörlere aktarılması (Sezal, 1992: 22) olarak tanımlanmıştır.

Kentleşme, geniş anlamda ve doğru biçimde, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu

doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlanmıştır (Keleş, 1983: 6). Daha çok adı geçen yerleşim birimlerinde ekonomik ve sosyo-kültürel değişimle birlikte ortaya çıkan gelişmelere uyum sağlamayla beraber nüfus hareketleri, ekonomik gelişim ve değişim sonucunda ortaya çıkan toplumsal örgütlenme, işbölümü, insan davranışı ve ilişkilerindeki değişim cemaat/cemiyet tarzı ilişkileri de barındırmaktadır. Aynı zamanda kentleşme Marshall'a göre; sosyolojik çalışmalarda daha çok sanayileşmenin ve modern toplumların kuruluşunun getirdiği büyük çaplı iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel gelişmeleri de kapsamaktadır (1999: 397).

Türkiye'de yaşanan göçler sonrasında kentte toplanan kır kökenli nüfus kendi yaşam alanlarını oluşturmaya başlamıştır. Gecekondu özellikle çağdaş ve modern görünüm kazanmak için çabalayan gelişmiş kentlerin görüntü kirliliği, kültürel bozulma ve yerel yönetimlerin suistimalleri sonrasında ülkede büyük bir kentleş(eme)me problemini doğurmuştur. Özellikle gecekondu mahallelerindeki nüfusun genelde aynı kültür, kimlik ve geleneksel özellikleri taşıması, büyük kentlerin kenar mahallelerinde sosyo-kültürel bir farklılaşmanın yaşanmasına neden olmuştur.

Gecekondu, kent dokusu içinde başkasına ait bir arsa ya da arazi üzerinde imar yasalarında sağlık ve fen kurallarına aykırı olarak aceleyle yapılmış izinsiz yapı olarak tanımlanmıştır (Büyük Larousse Ansiklopedi, 1986: 4451 cilt:9). Aynı şekilde gecekondu, kırsal alanlardan kentlere göç eden nüfusun, kentlerdeki konut arzının eksikliği karşısında barınma gereksinimlerini giderebilmek için buldukları çözüm yolu olmuştur. Yasal olmayan bir şekilde barınma ihtiyaçlarını gidermeye çalışan ailelerin geçici çözüm yolu olarak literatüre geçmiştir. Önceleri küçük ve önemsiz bir sorun olarak kabul edilen gecekondulaşma sonraki süreçte giderek yaygınlaşmaya ve ülkenin kentsel dokusuna zarar vermeye başlamıştır. Gecekondu, kentlerdeki siyasi ve ekonomik yapıyı etkilemesinin yanında sosyo-kültürel yapıda da büyük değişimleri barındırmıştır. Gecekondu mahallelerinde toplanan kırsal kesimin insanları geldikleri yerin geleneksel özelliklerini korumaya çalışmış, ama aynı zamanda kentsel yapının sosyo-kültürel yapısına da uyum sağlamaya çabalamışlardır. Bir bakıma kentlerin kırsal kesimlerinde köylü kalamayan ama aynı

zamanda da kentli olamayan bir kültürel doku meydana gelmiştir. Bu durum ise kentleşme sorununun yanında kentleşme sorununu da doğurmuştur.

Gökçe bu konuda “(...) bu çerçevede, kente gelenler kentin belli bir mekanında yoğunlaşmaktadırlar. Bu yoğunlaşma yerlerinde, “gecekondu” adı verilen ve daha çok kamu arazilerine izin alınmaksızın yapılan, basit, derme çatma, alt-yapıdan yoksun konutlar yapılmaktadır. Zaman boyutunda bu konutlar, siyasi amaçlı gecekondu aflatı, gecekondu sahiplerinin ekonomik durumlarındaki iyileşmeler ve belediyelerin sundukları olanaklarla görelî de olsa yaşanabilir mekanlara dönüşmektedir. Ancak kentleri saran bu mekanla, bir yaşam biçimi olarak, ne kırsal yaşamdan bir kopuşu ve ne de kentsel yaşama bir uyumu ve bütünleşmeyi içermeyen bir durum göstermektedir ” (1994: 283-288) şeklinde ifade ederek gecekonduların bir uyumdan öte kentlerin dokusunda bir uyumsuzluğu ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda özellikle 1990’lı yıllardan sonra siyasal olarak bu mekanlarda yaşayan insanların seçilme kaygısıyla siyasal partiler tarafından suistimal edildikleri de unutulmamalıdır. Özellikle siyasilerin bu kesimlerde yaşayan insanların dini, milli ve kimlikle ilgili hassasiyetlerini kullanarak seçimler öncesinde birçok vaatler vermesi tarihsel süreç olarak da dikkatlerden kaçmamıştır.

Keleş gecekonduyu, köylerden kentlere nüfus akınlarının ve ilgili ülkelerin toplumsal, ekonomik gelişme düzeyinin dolaysız bir ürünü olarak ifade etmiş ve gelişmekte olan ülkelerde konut sunusunda görülen açık da, kentlere göçmüş bulunanları gecekondu yapmaya zorlamaktadır (2002: 541-542) şeklinde ifade etmiş ve sorunun hem gelişmekte olan ülkelerin ortak birer sorunu olduğunu hem de ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel alanlarda birçok nedeninin olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye’de 1950’li yıllar ile başlayan göç olgusu kentlerde, kentleşme, nüfus, sosyo-kültürel değişimleri ve gecekondulaşma problemlerini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte gecekondulaşma giderek artmış ve özellikle sanayileşmenin yüksek olduğu kent merkezlerinde sosyo-kültürel dokunun bozulmasının yanında görüntü kirliliğini de doğurmuştur.

Tablo 24: Kentlerde Gecekondu Nüfusu (1955-2000)

YILLAR	GECEKONDU SAYISI	GECEKONDU NÜFUSU	GECEKONDU NÜFUSUNUN KENTSEL NÜFUSA YÜZDESİ
1955	50.000	250.000	4,7
1960	240.000	1.200.000	16,4
1965	430.000	2.150.000	22,9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26,1
1990	1.750.000	8.750.000	33,9
1995	2.000.000	10.000.000	35,0
2002	2.200.000	11.000.000	27,0

Kaynak: Keleş, 1996: 386

Tablo 24'deki veriler incelendiğinde 1955'ten sonraki süreçte kentlerdeki gecekondulaşma ve gecekondu nüfusu giderek artmıştır. Büyük oranda ekonomik sıkıntılardan dolayı ortaya çıkan Türkiye'deki göç olgusu, kentlerin sosyo-kültürel yapısı üzerinde oldukça etkili olmuştur. Özellikle kentlerin kültürel ve ekonomik yapısına etki eden bu gelişme, yönetime geçen siyasilerin de küçümseyemeyecekleri oranlara ulaşmıştır. Böylece ülkede değişim politikalarıyla birlikte kültürel yapı da büyük oranda farklılaşmıştır. Köyden kente göç eden insanların hemen hepsi mevcut iş olanaklarından faydalanamamıştır. Bu yüzden kentlerde artan nüfus ile birlikte asayiş olaylarındaki artış yerel yönetimleri zor durumda bırakmıştır. Kültürel farklılaşmalarla birlikte hükümetlerin kentlerdeki aşırı nüfuslanma ve yapısal bozulmalar için önlemler almalarına neden olmuştur. Kültürel yapıda meydana gelen değişimlerin en hızlı gelişen süreçlerinden birisi de "arabesk müzik" olmuştur.

3. 3. Kültürel Boşluk ve Arabesk Müzik

Türkiye'de göçler sonucunda büyük kentlerde ortaya çıkan kırsal nüfus ve oluşturduğu gecekondulaşma, kentleşme bakımından ülkenin olumsuz bir kültürel değişim içine girmesine neden olmuştur. Özellikle bu bölgelerde yaşayan nüfusun, geçmişi ile

günümüz şartları arasında yaşadığı ikilem, bu sonucu doğurmuştur. Gecekondularda yaşayan nüfus, toplumsal yaşamda hem kente uyum sağlamaya çalışmış hem de kentin yapısında uyumsuzluğa neden olmuştur. Bayhan, Arabesk müzik/kültürün yanında bu yerleşim yerlerinde yaşayan nüfusun birçok problemi olmuştur. İşsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve sosyal tabakalar arası dengesizlik, cemaatleşme, şiddet -suç ve mafya- mekansal ve kültürel siteleşme (1997: 183) gibi problemlerin günümüzde de büyük kentlerin en önemli problemleri olarak kabul edilmekte olduğunu vurgulamıştır. Müzik Ansiklopedisi'nde arabesk, “çevreye uyumsuzluğun”, “yabancılaşmanın müziği” olarak tanımlanmıştır: “sadece bir müzik olayı olmayan” arabesk, kente göçen, kent ortamıyla uyum kuramamış, “kentsel yaşantıya katılama”mış olan kır kökenli nüfusun kültürü olmuştur. “kırdaki geleneksel ortamı kente” taşıyan bu nüfusun, “kırsal değerlerini bırakmamasının” nedeni de bu uyumsuzluktur. “Doğu motifli”, “küralsız” ve “söz ağırlıklı” olan arabesk müzik, “kentli kültürüne sırt çevirmeye, düşmanlık beslemeye” başlayan nüfusun, “kentte çekilen bu sıkıntıları, bu bunalımı, bu uyum kuramama olgusunu dile getirmek, haykırmak, boşalmak gereksinimini” sağlayan bir “yığın kültürü”dür (Şenyapılı, 1985: 79-80).

Böylece bu müzik tarzının daha çok kır kökenli, kente göç eden nüfusun oluşturduğu bu kültürel gelişim bir bakıma itilmiş, önemsenmeyen bir kitle olduklarını düşünen bu nüfusun, sesini duyurmaya çalıştığı bir müzik tarzı olduğunu savunmuştur. Bu müzik tarzı sayesinde gecekondu mahallelerinde yaşayan nüfus, kentin sosyo-kültürel yapısı içinde var olmaya çalışmış; aynı zamanda bu müzik tarzı ile gecekondu halkı, kentlerde yaşadıkları özlemi, ekonomik sıkıntıları gidermeye çalışmıştır.

Arabesk müzik, bir anlamda ülkenin modernlik ve geleneksellik çizgisinde ortaya çıkmıştır. Ülkenin hedeflediği politikalarla modernleşmeyi hedeflemesinin yanında buna hazır olmayan toplumun ortaya koyduğu bir toplumsal refleks olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernleşme iktisadi ve siyasal alanlarda olduğu gibi kültürde de gelenekselden moderne geçişin belirlediği “ikilik” (duality) ve “marjinallik” kavramlarıyla tanımlanabilir. Arabesk, geçiş toplumunun ürünü olarak, gelenekselin bozulmuş halini, modern olmamış bir “marjinalliği” yansıtmaktadır. Geleneksellik ve modern arasında kalan kırsal nüfus, geleneksel değerlerine sıkı sıkıya sarılarak bütünleşemedikleri için toplumsal yapı içinde istedikleri statüyü elde edememişlerdir (Şenyapılı, 1978: 85).

İlk başlarda, “Arabesk”, Arap müziğini taklit ettiği düşünüldüğü için olumsuz bir kavram olarak kullanılmıştır. Özellikle 1983 sonrası, “kaderci” nitelemesine ek olarak siyasal bir olumsuz yananlam daha kazanmıştır. Bunun nedeni ise büyük kentlerdeki seçim sonuçlarını belirleyen gecekondu çoğunluğunun 1969-1977 arasında CHP’ye oy vermesine rağmen, 1983 yılıyla birlikte yeni-muhafazakar ANAP’a oy vermeye başladığının görülmesi olmuştur (Özbek, 2002: 22). Arabesk müzik böylece oluştuğu ortama ilişkin olarak bir isyanı ve ezilmişliği temsil eden görünümünden farklılaşarak siyasal alanda pragmatik bir görünüm kazanmaya başlamıştır. Bu, hem siyasiler için hem de gecekondu seçmenler için olumlu durumları barındırmaktadır. Gecekondu nüfusu aynı zamanda kültürel farklılaşma sürecinde küresel sermayenin de tüketim için kullandığı önemli bir potansiyel kitle haline gelmiştir. Bu yerlerden çıkan türkücü ya da şarkıcılar, reklam ve gösterişin çabuk yerini bulması da bunun önemli göstergelerinden olmuştur.

Özbek’e göre (2002: 22) gecekonduların büyük kent merkezlerinde bir yerleşim alanı haline gelmesinden sonra, bu nüfusun kentsel yapı içerisinde seslerini duyurmak için kullandıkları arabesk müziğin oluşmasında üç temel unsur etkili olmuştur. Bunlar: devletin resmi kültür politikaları ve müdahaleleri, piyasa güçlerinin gelişmesi ve modernleşen hayat pratiğinin kentlerde ortaya çıkardığı yeni yaşam tarzı olmuştur. Böylelikle ülkede modernleşme ve kentleşme olgularının tam olarak gelişmeye başladığı dönemlerde ortaya çıkan gecekondulaşma nasıl ki bir geçişi temsil ediyorsa, Arabesk de aynı geçişi temsil etmiştir. Gecekondu ve içinde yaşayan nüfus ne tam olarak kentlileşebilmiş ne de tam olarak sahip oldukları kültürü koruyabilmişlerdir. Aynı şekilde Özbek’e (2002: 22) göre “arabesk müzik de modernleşme pratiğinin kendisine bağımlı olarak Türkiye’nin Batılılaşmaya doğru göçünün kitleselleştiği ilk dönemin ve Türkiye’nin batısı ile doğusunun (kenti ile kırsal) karşılaşmasının ilk popüler ürünü olduğu söylenebilir.”

3.3.1. Şiddet, Suç ve Mafya

Kırdan kente göçün yoğun bir şekilde yaşanması sonucunda kentlerin nüfusu hızlı ve düzensiz bir şekilde artmıştır. Bu durum kentlerde iş bulamayan/ya da tutunamayan nüfusun farklı yollara başvurmasına neden olmuştur. Böylece plansız bir şekilde gerçekleşen kentleşme sonucunda ortaya çıkan gecekondulaşma beraberinde asayişin de bozulmasına neden olan sonuçları doğurmuştur. Gecekondu nüfusunda

artmaya başlayan şiddet olayları ve mafya olgusu yerel yönetimlerin ve devletin ister istemez dikkatlerini bu bölgelere ve bu bölgelerde yaşanan olaylara vermelerine neden olmuştur. Dolayısıyla, siyasal ve ekonomik bunalımın bir bakıma değişmez göstergesi olan “sağlıksız kentleşme”, Türkiye’de şiddetin önemli kaynaklarından birini meydana getirmiştir (Keleş ve Ünsal, 1982: 90). Aynı zamanda bu çarpık ve sağlıksız kentleşme mafya ve terör örgütlerinin artmasına neden olmuştur. Gökçe (1976: 189) mafya ve terör örgütleri geçiş halindeki toplumlarda ya da gelişmekte olan toplumlarda özellikle toplumsal eşitsizlik bulunan ortamlarda kendini hissettirmiştir. Çünkü kendisini destekleyecek belli bir tabana ihtiyaçları olmuştur. Toplumsal eşitsizlikler bu tabanın büyümesine ve korunmasına olanak sağlamıştır şeklinde ifade ederek ortaya çıkan olumsuz tablonun tanımını yapmıştır. Bayhan oluşan bu yerleşim birimlerindeki suç ve şiddet olaylarının yeni olgularla toplumsal şiddeti farklı alanlarda desteklediği ve buna bağlı olarak da; Kırdan kente göç oranının yüksek olduğu Türkiye’de kır-kentler (Gecekondu mahalleleri) toplumsal eşitsizliklerin yaygın olarak görüldüğü ortamlar olmuştur. Kırdan kente büyük beklentilerle gelmiş yığınların, beklentilerine cevap verecek hizmeti bulamamış olması ya da -eğitim, sağlık, iş ve güvenlik gibi- bu hizmetlerin yetersizliği, bu insanları, yasal olmayan örgütlerle karşı karşıya getirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sıkıntıları çerçevesinde bu tür örgütlenmeler kaçınılmaz olarak görülmüştür. Bunun sonucunda sokak mafyası (kent sokaklarının belirli gruplar tarafından park yeri olarak parsellenmesi), gecekondu mafyası (yeni gelenlere ev, arsa, ikinci elden inşaat malzemesi temini), terör mafyası (Anarşik olayların pazarlanması); bürokrasi mafyası gibi mafya çeşitleri toplumda büyük problemlerin doğmasına neden olduğunu iddia etmiştir (1997: 188).

3. 4. Teknolojik Gelişmeler ve Sosyo-Kültürel Sonuçları

Teknik/ teknoloji kavramı insanoğlunun doğaya karşı kazandığı üstünlüğü ifade etmektedir. Kavram, insanlığın doğayı, kendi yararı adına kullanabilmek için geliştirdiği araç-gereçlerin daha sonraki süreçte belli bir dönemin özelliklerini içine alan ya da döneme adını veren olarak tanımlanmıştır. Ancak teknik yalnızca doğaya hakim olmayı ifade etmemektedir. Heidegger tekniği yalnızca bir araç olarak değil aynı zamanda bir açığa çıkarma biçimi olarak tanımlar. Bu noktaya dikkat ettiğimizde, tekniğin özüne ilişkin bambaşka bir alan serilmiştir. Bu, açığa çıkarmanın kısaca hakikatin alanı olmuştur

(1998: 17). İnsanoğlu bu açığa çıkarma sayesinde doğanın sahip olduğu kaynakları en son sınırına kadar kullanmıştır. Geliştirdiği araç-gereçler ve oluşturduğu bu hakimiyetin neticesinde bir medeniyet oluşturmuştur.

Teknolojik değişimler ve gelişmeler insanoğlunun hayatını büyük oranda etkilemiştir. Gündelik yaşamda iletişim, tıp, eğitim, boş zamanların kullanımı, haberleşme gibi birçok alanda yenilikler ve kolaylıklar getirmiştir. Teknolojik gelişmelerin sağladığı bu imkanlar yadsınamaz boyutlar kazanmıştır. Artık teknolojik gelişmeler, insanoğlunun gündelik hayatında vazgeçemediği bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Yaşamın her döneminde artık bu kavramın geliştirdiği bir yenilik bulunmaktadır. Bu durum da insanların giderek teknoloji bağımlısı haline gelmesine neden olmaktadır. İnsan yaşamında bu kadar olumlu durumu bir arada barındıran teknolojik gelişmeler toplumsal yaşamda birçok yıkımı da beraberinde getirir. Özellikle internet bağımlılığı ile ilgili son dönemlerde yapılan araştırmalar bunun en güzel örnekleri olmuştur. Gökben'e göre (2007: 106) internet kullanımı giderek bir bağımlılık haline gelmektedir. "Henüz tıp literatürüne girmemiş olsa da internet bağımlılığı bir hastalık kategorisi olma yolunda hızla ilerliyor. İnternette çok fazla zaman geçiren bireylerin, internetten uzaklaştıklarında ya da uzaklaştırıldıklarında bağımlı insanlarda görülen arama belirtileri gösterdiği giderek daha fazla görülüyor." Böylece teknolojinin şu anda en yaygın kullanılan bir alanı olarak kabul edilen internetin, insanların ruhsal yaşantısı üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Aynı şekilde internet üzerinden çeşitli suçlara (cinsel istismar, uyuşturucu ticareti, çeşitli illegal örgütlere üyelik gibi) teşvik olunması da suç kavramının sanal ortamda yayılma fırsatı bulduğunu göstermektedir.

Teknolojinin önemli gelişmelerinden biri olan cep telefonlarının ruhsal bağımlılık yapmalarının yanı sıra, radyasyon yayması nedeniyle olumsuz fiziksel etkileri, üretilen ve kullanılan çeşitli kimyasal gazlar yüzünden doğada meydana gelen bozulmalar da yine teknolojinin önemli fiziksel etkileri olarak kabul edilebilir. Toplumsal hayatta ise bireyleri birincil ilişkilerden soyutlaması, bireyin zihinsel ve sosyo-kültürel gelişimini engellemesi, ruhsal olarak bir bağlanmaya neden olması, arkadaşlık ilişkilerinin sanal ortama kayması neticesinde toplum dinamiklerinin ortadan kaybolması toplumsal yaşamda kültürel farklılaşmayı doğuran en önemli etkenler olarak kabul edilmektedir.

Buraya kadar ülkede oluşan sosyo-kültürel yapı ve bu yapının içinde barındırdığı bazı gelişmeler üzerinde durulmuştur. Bu noktada konunun da özünü teşkil

eden Batılılaşma çabaları ve bu doğrultuda belirlenen politikaların ne kadar uygulanıp uygulanmadığı değerlendirilmiştir. 1980 sonrasında yaşanan değişim çabalarının sonucunda ortaya çıkan sosyo-kültürel yapının tutarlı olup-olmadığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak hedeflenen politikalara ulaşılamaması toplumun yapısında da kültürel farklılaşmalara neden olmuştur.

Büyük kentlerin sanayileşme sonucunda sahip olduğu iş imkanları ve sonrasında bu yerlere yaşanan göçler, kentlerde yapısal, görüntü, asayiş, dengesiz nüfus artışı, yerel yönetimlerin hizmetlerindeki aksamalar gibi problemleri beraberinde getirir. Gecekondulaşma ile birlikte oluşan yeni kültürel doku, geçmişi ile günümüz arasında bir ikilem yaşamıştır. Bu yerlerde yaşayan nüfus sahip olduğu kültürel özelliklerini muhafaza etmeye çabalarken aynı zamanda kentte uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu yüzden kente uyum sağlayamayan aynı zamanda kırsal kültürel özelliklerinden de vazgeçemeyen bozuk kültürel bir yapı meydana gelmiştir. Bu yapı kendi kültürel özelliklerini yansıtan kavramlar ortaya koymuştur. Arabesk müzik bu bozuk kültür anlayışının ortaya koyduğu somut göstergelerden olmuştur. Aynı zamanda genel olarak aynı yerlerden gelen nüfusun belli yerlerde toplanması sonucunda bu yerlerde küçük kırsal alanlar oluşmuştur. Seçimlerin öncesinde bazı siyasiler tarafından bu bölgelerde yapılan çeşitli çalışmalar, verilen vaatler, bu bölgelerin siyasiler açısından pragmatik bir önem kazanmasına neden olmuştur. Böylelikle sosyo-kültürel alanda yaşanan değişimler, toplumun zihinsel ve ekonomik anlamda hazır olmamasından ve oluşturulan bu yapılar için uzun süreli çözüm önerileri geliştirilememesinden dolayı kültürel farklılaşma, kentleşme gibi problemlerin giderek büyümesine neden olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980'DEN GÜNÜMÜZE YANSIMALAR

1. 1980'LERDEN 2000'Lİ YILLARA SOSYO-POLİTİK DEĞİŞİMİN İZDÜŞÜMLERİ

Cumhuriyet döneminde devlet yöneticileri, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, ülkenin gelişimi ve modernizasyonu için tek hedefin Batı olduğuna karar vermişler ve bu dönem boyunca hazırlanan ve uygulanan devrim politikalarını bu doğrultuda belirlemişlerdir. Bu bağlamda devletin yönetim yapısında getirdikleri değişimle bu süreci başlatmışlardır. 1922 yılında Saltanatın, 1924 yılında da Halifeliğin kaldırılması ile yönetim yapısı büyük oranda belirlenmiştir. Bunun yanında İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü neticesinde kadınlara kazandırılan çeşitli haklar toplumsal yaşamda kadının konumunu daha iyi bir duruma getirilmesi için çalışıldığını göstermiştir. Aynı zamanda yönetim ve siyaset alanlarında yapılan bazı değişikliklerle (1930'da belediye seçimleri, 1934'te muhtarlık seçimleri ve yine aynı yıl içinde milletvekili seçme ve seçilme hakkının sağlanması) kadının bu alanlardaki konumunda iyileştirmeler yapılmıştır.

Bu bağlamda eğitim alanında, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda getirilen yenilikler sayesinde ülkenin Batı'ya uyum süreci hızlandırılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından 1950'li yıllara kadar geçen süreçte hep bir değişim dalgası hakim olmuştur. Bu süreçte, devlet yöneticileri, ne olursa olsun Osmanlı'ya ait olan yaşantıdan bir iz kalmasını istememişlerdir.

1950 sonrasında politik hayatta yaşanan çok partili hayat süreci sonrasında oluşan DP iktidarı ve sonrasında gelen darbeler, toplumun henüz bu değişimleri sindiremediğini göstermiştir. Böylece batıya uyum sağlamaya çalışan Türkiye, 1950-1980 yılları arasında yoğun bir şekilde dış güçlerin etkisinde kalmış ve iki kutuplu dünya siyasetinde kendine bir yer edinmeye çalışmıştır.

Ülkede 1980 sonrasında yaşanan darbe ve Özal iktidarları döneminde aynı şekilde hızlı bir dışa açılım ve uyum süreci yaşanmış, ama yine bu süreçler sıkıntılı bir şekilde geçilmiştir.

1. 1. Politik Alanda Yaşanan Değişimlerin 2000’li Yıllara Yansımaları

Cumhuriyetin ilanından sonra politik alanda yaşanan çok partili siyaset deneyimleri ve özellikle DP ile başlayıp daha sonraki süreçte AP, ANAP, DYP ve en son olarak da AKP ile devam eden sağın üstün olduğu siyaset, seçmene çok fazla bir seçenek sağlamamıştır. Solun ise 1950’den sonra -son yapılan 2007 Genel Seçimleri de dahil olmak üzere- yaklaşık 58 yıldır iktidar olamaması aynı şekilde ülkede sosyal demokrat seçmenler için bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. 2000’li yılların ilk günlerinde gerek sağ ve gerekse sol partilerde yeni oluşumların ve yeni merkez birleşmelerinin oluşumunu hızlandırmıştır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’nden sonra Türkiye’de siyaset alanında yapılanlar bir bakıma düzenin doğurduğu sonuçlar olarak kabul edilmiştir. Darbe’den sonra ANAP’ın ortaya çıkması ve yaklaşık on yıl iktidarda kalması, RP’nin ve “Milli Görüş Hareketi’nin” yükselişe geçmesi, sol partilerin 1980 öncesinin CHP’sinden kalan mirasla hala iktidar olamaması öngörülebilir bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Aynı zamanda 12 Eylül yönetimi, getirdiği çeşitli yasalarla toplumun siyasetten soğumasına neden olmuştur. Bununla birlikte toplumun sivil oluşumlardan uzak kalması ya da oluşan sivil toplum kurumlarının bir ideoloji ya da görüş altında oluşması da toplumsal alanda bireyselliğin sağlanamadığının göstergesi olmuştur.

Türkiye yeni bin yıla girerken siyaset alanında yaşanan istikrarsızlıklar, ekonomik hayattaki krizlerle birlikte sosyal hayatta, toplumun giderek ürkek bir yapıya bürünmesine ve giderek devlete olan güven ve inancını yitirmesine neden olmuştur. Böyle bir ortamda sağ ve sol partiler 21. yüzyılla birlikte yeni bir lider ya da yeni bir siyaset düşüncesiyle ülke siyasetinde söz sahibi olmak istemişlerdir.

1980 sonrasında Türkiye’de meydana gelen siyasi oluşumlar darbe sonrasında yumuşama söylemiyle birlikte kendi ideolojik yönlerine uygun bir zemin bulmaya çalışmışlardır. Böylece muhalefettekiler ve iktidardakiler farklı şekillerde kendi oluşumlarının devamını sağlamaya çalışmıştır. Öğün, Türkiye’de muhalefet kültürünü, ya da yasal-sağı, küçük kültürel gelenekleri değer ve sembollerini kitle ölçeğinde genelleştiren ve bunları, resmi dinin değer ve sembollerine eklemeyerek manipüle eden; belki liberal görünümlü ama sivil nitelikleri tartışmalı bir kültürün

taşıyıcısı olarak kabul eder. (...) bu suretle, kitlenin jakoben politikalarla incinmiş devlet inancı tamir görmekte, biraz dolaylı da olsa devlet-topluluk bağları yeniden inşa olmaktadır. Kitle etkisinin politik kültüre kazandırdığı, patronaj ilişkilerinin popülizm aracılığı ile politikaya taşınmasıdır. Popülizm burada, kitleyi resmi evrene taşımakta ve sözleşme kültürünün bıraktığı boşluğu dolduran bir ideolojik araç olarak işlev gördüğünü ifade etmiştir. Böylece dünyadaki mevcut siyasi süreci değerlendirmeyi bilen siyasiler ülkede iktidar olmayı başarmışlar ve geçmişleri itibariyle merkezde olmasalar da sürecin içinde hep merkezde olmayı başarmışlardır.

Aynı şekilde Türkiye'nin 1980 sonrasının siyasi kültürüne dair bir saptama daha yapan Öğün, 1980 sonrası politik gelişmeler içinde anti-kemalizm ya da de-kemalizasyon başlı başına bir politik özgürleşme konusu olarak entelektüel dünyada rağbet görmüştür. 1980'ler dünyanın konjoktürü de bu doğrultudadır. Sivil küre ile politik küre arasındaki gerilimler keskinleşmiş ve her resmi tez gibi Kemalizm de bundan nasibini almış olduğunu ifade etmiştir (1998: 20). Böylece Türkiye'de 1980 sonrasının politika kültüründe, Kemalizmin ya da kendilerini cumhuriyetin gerçek sahibi olarak gören sol siyasi partiler ve popülist, halkı seven, liberal, milliyetçi ve İslami-muhafazakar sağ siyasi partiler yer almıştır. Bu durum da sonraki süreçte siyasi bir çekişmeden farklı olarak merkez-kenar ilişkisine dönüşmüştür. İki taraf da ideolojik ya da siyasal temellerinin yanında mevcut statülerinin korumacılığını üstlenmişlerdir.

1.1.1. Türkiye'de Merkez-Kenar İlişkisi

Türkiye'de son iki AKP iktidarı ile birlikte daha net bir şekilde görülen merkez-çevre 'çatışması' ülkenin siyaset ve toplumsal yapısını belirgin bir şekilde etkilemiştir. Bu çatışma tam olarak görülemez de Osmanlı Devleti'nde bulunan, daha sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile daha net olarak görülen bir olgu olmuştur. Bu durumu, merkez-kenar ilişkisi yaklaşımıyla açıklamak mümkündür.

Mardin merkezi, Osmanlı devletinin bir arada tutmayı başardığı merkezi bürokratik aygıtı olduğu kadar, bu devletin işlemlerini mümkün kılan meşruiyetin özünü temsil eden bir unsur olarak tanımlamıştır (2005: 272). Böylece, Mardin, Osmanlı devletinin yönetim yapısında bulunan kaçınılmaz bir olgu olduğunun altını

çizmiştir. Aynı şekilde yine Mardin, kenarı geri kalan toplumsal alanla, merkezden ayrı yaşayan ve onunla ancak gerçek bütünleşme içinde olan kurumlara ve coğrafi alana işaret eden bir unsur olarak görmüştür (2005: 272). Böylece yöneten bir merkezin emri altında bulunan kenar, yönetilen bir yapıyı temsil etmiştir.

Zürcher ise merkezdekileri (...), toplum vergi ödemeyen, silah taşıma hakkına sahip olan seçkin sınıfı ile bunun tam tersi durumundaki halk kitlesi arasındaki -kuramsal olarak çok katı olan- bir ayırım etrafında biçimlenmiştir. “Askeri” ya da özellikle “Osmanlı” diye adlandırılmış olan yönetici seçkinler sınıfı, padişahın bütün hizmetkarlarından oluşmuştur: askeri, kalem çalışanları ve saray halkı olarak merkezdekilerin konumlarını belirtmiştir (2002: 26-27). Bu sınıf ya da diğer bir ifadeyle merkez, aldığı eğitim ve sahip olduğu askeri yetkiler bakımından kenardan ya da taşradan üstün ve bu konularda çok fazla söz sahibi olmuştur.

Oluşan bu ikili yapı sonucunda merkezde bulunan bürokratik ya da askeri seçkinler devleti sürekli yönetmiş, devletin varlık sebebi olarak kabul edilmiş; kenar ise yönetilen taşranın, halkın, köylünün oluşturduğu bir yapıyı oluşturmuştur. Merkez, istediği şekilde kenar hakkında söz sahibi olmuştur. Kenar toprağı işleyen, askerlik yapan ve vergisini zamanında ödeyen bir sınıfı temsil etmiştir.

Merkezdeki bürokratin gözünde “kenar” ulusal politika yapımında etkisinin sınırlanması gereken ve Osmanlı’dan beri olası bir fitne, başkaldırı ve isyan alanı olarak görülmüştür. Bu görüşü pekiştiren bir kültürel uçurum da merkez ile birbirine bağlayacak, her iki kültüre de aşına ve merkez tarafından da itimada şayan olarak kabul edilen eşrafın hizmetlerini elzem kılmıştır. Böylece, Osmanlı’dan devralınan ve cumhuriyet döneminde de süren politik yapının ekseni merkezi temsil eden bürokrat ile kenarı temsil eden eşrafın ilişkilerinin öngördüğü alan olmuştur (Sunar ve Sayan, 1956: 171).

Ancak Osmanlı’da ve Türkiye’de oluşan bu ikili yapı, diğer yapılanmaların aksine örtük kalmıştır. Açık bir şekilde ortaya çıktığı dönemler, 1950 sonrasında ve 2000’lerden sonraki dönem olarak kabul edilmiştir. Osmanlı yöneticileri bu durumu uzun süre kontrol edebilmişlerdir. Merkez, özellikle Osmanlı Devleti’nde kendini devletin asıl sahibi olarak kabul etmiştir. Bunu sağlamak için de ülke içindeki sistemde eğitimin unsurlarında ve askeri unsurların kendilerini diğerlerinden -yani kenardan- ayırdığını düşünmüşlerdir. Kendi içlerinde mükemmel bir birliktelik

sağlamışlardır. Buna karşılık kenar merkeze karşı -bireysel ya da örgütsel olarak- bir birliktelik oluşturamaması ya da geç oluşturması merkezin nüfuzunu daha da arttırırken kenarı da devletten daha da uzaklaştırmıştır. Mardin, (...), merkezin örgütsel bakımdan sağlam bir birlik ve bunun tersine çevresel güçlerin gevşek bir örgütlenme içinde bulunmasını, Cumhuriyet tarihinde, merkezin örgütlenmesine meydan okuyabilecek kadar yoğun bir örgütsel temelin ortaya çıkabilmesi çok geç gerçekleşen bir olay olarak ifade etmiştir (2000: 96). Bu da ancak 1980 ve 1990'lardan sonra ortaya çıkan bazı sivil oluşumlarla kendini gösterebilmiştir.

Mahçupyan “(...), yönetenle yönetilenin kesin bir hiyerarşisi içinde birbirinden ayrılmasına karşın, her iki kategorinin de mümkün olduğunca homojen bir yapıda tanımlanması esas alınmıştır; ve böylece yönetme işlevi aynı zamanda bir tahakküm ilişkisini de belirlemiştir. Merkeziyetçilik ve tahakkümün birleşmesi ise devletin dışardan denetlenmesi türünden hiçbir fikrin yeşermesine olanak tanımamıştır; devlet dokunulmaz bir güç odağı olarak kendi işleme mantığını yaratmıştır.” (2000: 180) Böylece homojen bir şekilde oluşan bir yapıda temel değişkenler korunarak yönetimin içinde merkezi temsil edenlerin birçoğu yönetimde söz sahibi olabilmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra bu ikili yapı devam etmiştir. Ancak bu ikili yapı bu kez daha net bir şekilde yaşanmıştır. Kendilerini devrimlerin, cumhuriyetin ve ülkenin gerçek sahibi olarak kabul eden asker-bürokrat-seçkin cephedekiler ile bunların getirdiği değişimlere her koşulda uyum sağlamak zorunda kalmış olan kenardakiler. Bu ülkeyi kuran ve dolayısıyla da yönetenler, genel olarak askeri bürokratlar olduğu için Osmanlı'daki ayırım ilk zamanlarda sert bir şekilde devam etmiştir. Ancak 1950'lilerden itibaren siyasette çok partili hayata geçilmesi ile yavaş yavaş bu anlayış değişmeye başlamıştır. Özellikle DP'nin kenarı dikkate alan politikaları neticesinde çevre, merkeze doğru nüfuz etmeye başlamıştır.

Mardin 1950-1957 yılları arasında bürokrasinin güç ve prestij kaybetmesi, Türkiye'nin gelişmiş bölgelerinde, DP'nin hem eşraf hem de köylüler tarafından sevilmesini sağladığını savunur. (...), bu durumda, CHP'nin “bürokratik” merkezi, DP'nin ise “demokrat” kenarı temsil ettiğini ileri sürmeyi sağlayacak sağlam nedenler ortaya koymuştur (2000: 97-98). Böylece Osmanlı'dan bu yana devam eden ama ilk kez açık bir şekilde beliren ayırım ortaya konmuştur.

Kenar, 1960'lı yıllardan sonra yaşanan toplumsal hareketlerle birlikte hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Taşradan büyük kentlere ve yurt dışına yapılan göçler ve değişen ekonomik etkinlikler sonrasında kenar, yasal ya da yasal olmayan şekillerde merkezin alanına girmeye başlamıştır. Bu durum iki taraf arasındaki mevcut ilişkinin ya da çatışmanın giderek büyümesine ve farklı konumlara taşınmasına neden olmuştur.

Kalaycıoğlu (2000: 393-394), farklılaşan bu konumlara ilişkin olarak, şu değerlendirmeyi yapmıştır: toplumsal ve ekonomik değişimin yeni bir sosyo-politik ayrıma yol açmaya başladığı ancak merkez-kenar ilişkisinin de önemini korumaya devam ettiği anlaşılmıştır. Ancak, merkez-kenar ilişkileri artık bürokrat/politik seçkin-eşraf-kitle bağlantısından ibaret olmamıştır. Merkez, işadamları, tüccar, sanayicilerin de katılımıyla daha karmaşık bir görüntü alırken, kenar da kent ve kırsal olarak ikiye, kent de gecekondu ve eski yerleşik kent grupları olmak üzere ikiye ayrılmış gibi görünmektedir. Bu potansiyeli iyi kullanan grupların hem solda, hem sağda yoğun ve kendi ideolojilerine yönelik pragmatik çalışmaları 1970'lerle birlikte net olarak görülmüştür.

1980'lerden itibaren ise bu ayrım devletin 12 Eylül darbesiyle otoritesini ve gücünü daha net bir biçimde ortaya koymasıyla iki cephenin de söylemlerini ya da kimliklerini daha açık bir şekilde ortaya koymaya başladığı bir dönem olarak dikkati çekmiştir. Çiğdem'e göre bu süreç, 1980'lerden bu yana evrilen kapitalist süreçleri denetlemekten asla vazgeçmediği bir vesayet hissiyatına bel bağladığı, askeri-bürokratik mekanizmalarla toplumun üzerindeki otorite şemsiyesini daha da açtığı bir zeminin giderek yerleştiğini göstermiştir. Türkiye'deki otoriter geleneklerin bir ucunun hep devlete yapışık olarak var olması hiç yabancılaşmayacağı bir gerçeklikle karşı karşıya bulunulduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (2001: 22).

Böylece Osmanlı geleneği olarak devam eden, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte daha net bir biçimde ortaya çıkan bu ikili yapı 21. yüzyılın ilk çeyreğini yaşamakta olan Türkiye'de hala devam etmektedir. Ve bu durumun farkına varan toplumun bazı kesimleri bunu bireysel olarak yükselmekte ve bir statü elde etmekte sürekli olarak kullanmaktadırlar.

1.1.2. Siyasette Yükselen RP Çizgisi ve Merkez-Kenar İlişkisi

1980 sonrasında Türkiye’de, dünyadaki gelişmelere paralel olarak birçok alanda değişim süreçleri yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimlerin olumlu/olumsuz birçok sonucu 1990’lı yıllardan itibaren görülmeye başlanmıştır. Özellikle Özal döneminde güdülen liberal siyaset sonucunda Türkiye’de çevre unsurlarının siyasal taleplerinin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Türkiye’de 1980’li yıllarda başlayan ve 1990’lı yıllarda hızlanan resmi söylem (merkez) karşıtı hareketler içte ve dışta destek bulmaya başlayınca; merkezin Pandora kutusundan Sünni İslamın, Aleviliğin, Kürtlüğün bir ölçüde Pantürkistliğin siyasal karakterli kimlik talepleri ortaya çıkmıştır. Bunların toplumsal kesimlerde ciddi karşılıklarının olması, yeni dönemdeki tek siyasal yapının öğeleri haline gelmesini sağlamıştır. Bu öğelerin en önde geleni ve dikkat çekici olanı ise, siyasal İslamcılık olmuştur. Siyasal İslamcılığın siyasetteki temsilcisi olarak Refah Partisi’nin yükselişi bu dönemdeki politik gelişmelerin merkezi durumuna gelmiştir. Tek başına olmasa da Doğru Yol Partisi ile kurulan koalisyon hükümeti ile RP iktidar olmayı başarmıştır. Ancak 1970’li yıllardaki “Milli Görüş Hareketi’nin” en önemli temsilci olan parti kısa süreli iktidarı sonunda 28 Şubat Post-Modern Darbesi sonrasında tasfiye edilerek önce RP kapatılmış, daha sonra eski RP’lilerce kurulan Fazilet Partisi de kapatılınca parti içinde yenilikçi kanadı temsil edenler tarafından yeni bir oluşum arayışına girilmiştir. Ancak gelenekçilerin oluşturduğu kanat yeni kurulan Saadet Partisi ile siyasetteki yerine devam ederken yenilikçi kanattakiler ise kurdukları AKP ile tek başına iktidar olmayı başarmışlardır.

RP, 1990’lı yıllarda merkez-kenar ilişkisinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Türköne (2003: 124-125) bu ayrımı; “ (...), bu dinamiklerin ortak noktası protest eğilimler olmuştur. Bugüne kadar merkeze nüfuz edememiş, sesi cılız çıkmış “kenar”ın kendi ses tonunu yakalaması ilk sırada sayılmıştır. Bu ses tonunun en güçlü şekilde metropollere taşınan kenar’dan varoşlarından çıkması tesadüf olmamıştır. Orkestranın yani sistemin sesi hemen yanı başlarında duyulmuştur. Bu yüzden Refah Partisi, klasik taşra muhafazakarlığına yeni boyut kazandırmıştır.” Şeklinde ifade ederek 21. yüzyıla girerken Türkiye’de yaşanan merkez-kenar ayrımını bir ölçüde tasvir ederek yükselen İslami çizgi ile açıklamaya çalışmıştır.

1.1.3. Milli Görüş Hareketi ve AKP

1970’de kurulan Milli Nizam Partisi , 1972’de kurulan Milli Selamet Partisi ve 1983’de kurulan Refah Partisi, Necmettin Erbakan önderliğinde aynı siyasal çizginin devamı olarak Türk siyasetinde faaliyet göstermiştir. Tekin Milli Görüş Hareketi’nin Türkiye’nin toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmesinin özgün dinamiklerinden doğan ulusal bir hareket olmasının yanı sıra, siyasal İslam’ın Türkiye’de ifadesini bulan bir yansıma olması bakımından 1970’li yılların sonundan itibaren Ortadoğu’da yükselen radikal İslamcı dalga ile ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (2005: 53-58). Böylece bölgesel olarak yaşanan iç ve dış siyasi dengeler ülkede politik yaşamın etkilendiğini göstermiştir.

Milli Görüş Hareketi’nin temsilcileri, özellikle 28 Şubat Post-Modern Darbesi’nden sonraki süreçte, yapısal olarak bir değişim yaşanması gerektiği görüşünde birleşmişlerdir. Ancak bu görüşün oluşturulma sürecinde iki kanat ortaya çıkmıştır. Erbakan, Kutan gibi MGH’nin ilk temsilcilerinden olan ve gelenekçi kanadı temsil edenler ile Erdoğan, Gül, Şener gibi yenilikçi kanadı temsil edenler görüşlerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi ile “Milli Görüş” çizgisini devam ettirmeye çalışan Erbakan ve arkadaşları sürecin içinde bulunduğu duruma bakarak yeni değişim politikaları belirlemiştir. Ancak bunun bu gelenek içinde olmayacağını düşünen yenilikçiler kurdukları parti ile yola devam etmişlerdir. Kayseri milletvekili Abdullah Gül tarafından başlatılan ve yenilikçi hareket olarak bilinen milletvekili grubu Fazilet Partisi’nin kapatılmasından sonra Tayyip Erdoğan başkanlığında şekillenen partileşme çabalarına farklı partilerden gelen milletvekilleriyle birlikte katılmıştır. 1 Ağustos 2001 tarihinde Afyon’da yapılan toplantılar, partileşme sürecinin altyapısını oluşturmuştur. AKP, 14 Ağustos 2001 tarihinde 39. parti olarak Türk siyasal yaşamında yerini almıştır. AKP kurulurken, temel sloganını, “değiştik ve yenilendik” kavramları üzerine kurmuştur. AKP’lilerin Milli Görüş Hareketi’nin bir devamı olmadıklarını birçok defa yinelemeleri ve Erdoğan’ın “Milli Görüş gömleğini çıkarttık.” (Yeni Şafak, 12.06.2003) şeklindeki açıklamaları başta milli

görüşün gelenekçi kanadı olmak üzere birçok çevre tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç ve Abdullah Gül gibi önemli isimlerle kurulan AKP, 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri'nde aldığı %34'lük oy oranı ile seçimlerin galibi olmuştur. Böylece tek başına hükümet olma hakkını kazanmıştır.

AKP'nin kurulduğu sürece bakıldığında siyasal anlamda ülkede tam olarak bir çıkmazın yaşandığı görülmüştür. Yaşanan ekonomik krizler, toplumsal alanda yaşanan çeşitli olumsuz olaylar ülkede yeni bir arayışın oluşmasına neden olmuştur. Türköne bu süreçte: merkezin, siyasetin sağını ve solunu düzenleme yeteneğini kaybettiğini; çünkü siyasetin merkezi çökmüş olduğunu, sağ ve sol tabirleri, siyasal ve sosyal duruşları ifade etmekten uzaklaşarak marjinal bir görünüm kazandığını vurgulamıştır. Bir bakıma kenarın, sahipsiz ve temsilsiz bırakılmış odlunu savunur (2003: 144). Böylece ülkede mevcut liderler de dahil olmak üzere yeni arayışın olması gerektiği üzerinde tartışmalar başlatılmıştır.

AKP, oluşturduğu yeni siyaset kimliği ile seçmene karşı demokrat, liberal ama muhafazakar bir görüntü çizmeye çalışmıştır. Hem yok olmaması noktasında geleneklere bağımlı hem de aynı zamanda yenilikçi ve yönünü batıya dönen bir siyasi politika belirlemiştir. Yönetimde toplumun tümüne hitap edebilmeyi, ekonomide özelleştirme başta olmak üzere sıcak para girişi arttıracak politikalar üretmeyi, dış politikada ise önceliğin Avrupa Birliği'ne üyelik olmak üzere daha birçok platformda ülkenin güvenli bir yer olduğunun vurgulanmasına çalışılmıştır. Böylece hem iç politikada, hem dış politikada kendine güvenen, geleceğe dair kendine ait bir kimlik oluşturmaya çalışan bir ülke oluşturmayı hedeflemişlerdir. Ancak bu noktada İslamcı- Batıcı ikilemini hem kendi içinde hem de seçmenin gözünde yaşamaya başlamıştır Türköne, AKP'nin bugün durduğu yeri, gelenekte ve bu geleneğin en sağlam sütununda büyük bir kırılmayı, hatta kopmayı ifade ettiğini iddia ederek AKP'nin bulunduğu konumun dönem itibarıyla iyi değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (2003: 146).

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, Türkiye'de son yirmi sekiz yılda (1980-2008) yaşanan değişimler bakımından değerlendirildiğinde önemli bir dönemi içine almaktadır. Özellikle darbe sonrasında ortaya çıkan siyasi görüntü bunun en önemli göstergesi olmuş ve bugünkü siyasi yapıda da büyük ölçüde etkili olmuştur.

Özellikle 1980 sonrasında siyasi söylemde bir yumuşamanın olduğu görülmüştür. Göle, 80 öncesine bakıldığında, 60'lerden itibaren politik dinamiğin sağ ve sol hareketlerin farklılaşmasını ve giderek 70'ler sonrasında birbiriyle çatışmasında görünüm kazandığını; bugün ise farklı politik görüşlerin ve hatta yaşam biçimlerinin bir arada var olup varolamayacağı sorusu gündeme getirmiştir (2000: 425). Dolayısıyla Göle'nin de ifade ettiği gibi bu farklılıkları bir arada tutmayı başaranlar bir şekilde siyasi alanda iktidarı elde etmeyi başarmışlardır.

Bu dönemde birbirine benzer yönleri olan iki lider, kurdukları partilerinin iktidar olmasını sağlamıştır. Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan. Özal, 1983 yılında kurduğu ANAP ile kısa sürede iktidar olmayı başarmış ve uzun süre de ülke siyasetinde kalmayı başarmıştır. Özal hoşgörülü kişiliği ve bunun yanında farklılıkları bir arada tutabilen yaklaşımı sayesinde hem partisinin iktidarını kolaylaştırmış hem de ülkede değişimlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Böylece iç göçlerle kentlerin kenar mahallelerinde ortaya çıkan kır kökenli nüfusun oylarını almayı başarmıştır. Milli, dini ve etnik oluşumların artmasında Özal'ın büyük etkisi olmuştur. Aynı zamanda dış politikada da kendine güvenen ve kendini rahatça ifade edebilen bir ülke görünüm kazandırmayı amaçlamıştır. 2002 yılında kurulan AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan da kurduğu partide farklı siyasi görüşleri bir araya getirmiş ve toplumun tümünü içine alan bir oluşum hedeflemiştir. Bunun yanında toplumun heterojen yapısını dikkate almış ve özellikle Kürt kökenli kesimin oylarını almayı başarmıştır. Böylece 2002'de %34,43 ve 2007'de de %46,58 oy oranı ile iktidar olmayı başarmıştır.

AKP, dış politikada aktif bir siyaset anlayışını hedeflemiştir. Özellikle ülkeyi uzun süredir meşgul eden AB'ye üyelik konusunu çözümlenmeyi, dış politikada en önemli hedef olarak belirlemiştir. AKP, Erdoğan başkanlığında AB'ye uyum sürecinde bir anlamda ülkenin heterojen yapısından kaynaklanan sorunları çözmeyi hedeflemiştir. Özellikle küreselleşme süreciyle birlikte artış gösteren milliyetçilik anlayışı, Kürt kökenli halkın sorunlarını, Ermeniler ve Rumlar gibi azınlıkta olan kesimin sıkıntılarını böylece gidermeyi planlamıştır. Karakaş, konuya ilişkin olarak, İslamcı geleneğin bir temsilcisi olan ve kendilerini liberal-muhafazakar olarak tanımlayan AKP, Türkiye'nin ve temsil ettiği tabanın sorunlarını AB projesi ile çözebileceğine inanmakta ve daha önce karşı olduğu AB'ye katılım çabalarının

şampiyonluğunu yapmaktadır. Bu durum zamanla içselleştirilmiş olsa da aslında pragmatist bir tutumun ifadesi olabileceği değerlendirilmiştir (2006: 186). Böylece Erdoğan başkanlığındaki AKP hükümeti, yaşanan süreci iyi değerlendirmiş ve kendi iktidarlarının da sürekliliği için AB'ye üyelik meselesinin dış politikalarının en önemli maddesi olarak belirlemişlerdir.

1.1.4. Avrupa Birliği

Türkiye, özellikle 2000'li yıllardan sonra Avrupa ve dış siyasetinde kendi yararına olacak politikalar geliştirmek istemiştir. Bu dönemde yaşanan ekonomik krizler de dikkate alınırsa bunun kısa sürede ekonomik göstergeleri düzeltme adına önemli olduğu görülmüştür. Bu noktada özellikle 2002 Genel Seçimleri'nden sonra oluşan tek parti iktidarı sayesinde gerek içeriye ve gerekse dışarıya karşı ılımlı ve güven veren politikalar hedeflenmiştir. Özellikle dış politikadaki nihai hedef olan AB'ye üyelik konusu önemli bir durum teşkil etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da, savaşları önlemeye ve ekonomik gelişmeyi sağlamaya yönelik çeşitli siyasi, askeri ve ekonomik oluşumlar ortaya çıkmış, bunlar AB'nin oluşum sürecinde birer basamak rolü oynamıştır. 1948'de Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'nün, 1954'te Batı Avrupa Birliği'nin, 5 Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi'nin kurulması bu tip oluşumlara örnek gösterilebilir. AB'nin oluşturulması konusundaki ilk çalışmalar İkinci Dünya Savaşı sonlarına rastlamaktadır. 1946'da dönemin İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından "Avrupa Birleşik Devletleri" ifadesi telaffuz edilmiştir. Birleşik Avrupa fikri esas olarak, ekonomik bağımsızlık açısından ABD'ye, siyasi bağımsızlık açısından da Sovyetler Birliği'ne karşı duyulan tepkinin sonucunda ortaya çıkmıştır. AB'nin ve AB'ye giden süreçte ortaya çıkmış olan kurumların hedefi, giderek artan bir ekonomik bütünleşmeyi sağlamak suretiyle malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin birlik içinde serbest dolaşımını sağlamak, bunun yanı sıra tarım, dış ticaret, ulaştırma ve rekabet gibi alanlarda ortak politikalar izlemek şeklinde tanımlanabilir. Fakat nihai hedef olarak bakıldığında Avrupa'daki bütünleşmede ekonomi ve ticaretin araç olarak kullanılmasıyla siyasi bir bütünleşmenin hedeflendiği söylenebilir. AB bu yönüyle, nihai hedefin daha çok ekonomik ve ticari

olduğu diğer bütünlüşme hareketlerinden farklı bir yapıda gelişmiştir (Kakıcı, 2006: 73).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa devletlerinin ekonomik ve savunma amaçlı olarak oluşturmaya çalıştıkları AB süreci 1970'li yıllardan itibaren genişlemiştir. Önceleri sadece Avrupa milletlerinin dış ve iç siyasetini belirleyen büyük devletlerce oluşturulan birlik, daha sonra birçok devletin üye olarak kabul edilmesine olanak tanımıştır.

Böylece Avrupa oluşturmaya çabaladığı ekonomik ve kültürel birliğini sağlama noktasında büyük gelişmeler göstermiştir. Türkiye birliğin kurulmasından bu yana üye olabilme adına en önemli gelişmeleri, GB Antlaşmasından sonra, 2000'li yıllardan sonra gerçekleştirmiştir. Ancak Türkiye'nin sahip olduğu dini, kültürel, tarihsel, ekonomik ve özellikle demografik özellikleri birlik üyesi ülkelerin Türkiye'nin üye olmasına soğuk bakmalarına neden olmuştur. Yine aynı şekilde 1950'den sonraki süreçte Türkiye'de sık sık askeri müdahalelerin yaşanması ve hala da askerinin devlet üzerinde etkin bir konumunun olması, birlik üyelerince ülkenin demokratik bir yapıya bürünemediğinin göstergesi olarak ifade edilmektedir.

1.1.5 Gümrük Birliği

Ülkelerin aralarında ekonomik entegrasyonu sağlamaları yolunda günümüzde en sık görülen iktisadi birleşme hareketlerinden biri olan "Gümrük Birliği" en genel ifadeyle; iki ya da daha fazla sayıda ülkenin;

- Birbirleri ile olan ticaretlerinde gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları gibi tüm engelleri ortadan kaldırmaları,
- Birlik dışı ülkelere karşı ticarete ortak bir dış tarife ve ticaret rejimi uygulamaları,
- Gümrük hasılatını tek bir elde toplamak suretiyle belirlenmiş ölçütlere göre paylaşmalarıdır. Buna göre, ülkeler kendi aralarındaki ithalat ve ihracat üzerindeki gümrük vergilerini ve bunlara eşit yapabilecek tüm diğer vergileri (örneğin fon, harç vb. isimler altında toplananlar) ile miktar kısıtlamalarına yönelik (kota vb.) tüm uygulama ve bunlara eşit yapabilecek tedbirleri kaldırmak durumundadırlar (Kakıcı, 2006: 69).

Türkiye, AB'ye girememiştir ama Avrupa'nın özellikle üye ülkeler arasında geliştirdiği Gümrük Birliği'ne kabul edilmiştir. “ Türkiye-AB Gümrük Birliği, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde 1.1.1996 tarihinde gerçekleştirilmiştir. GB'nin tamamlanmasında son adım 23 Ekim 1995 tarihinde toplanan Ortaklık Komitesi'nde atılmıştır. Komite, Türkiye'nin gerekli yasal düzenlemeleri yerine getirdiğini belirtmiş ve GB'nin iyi bir şekilde işlemesine ilişkin teknik şartların bir araya geldiğini kabul etmesini Ortaklık Konseyi'ne tavsiye etmeye karar vermiştir. 30 Ekim 1995 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi'nde, Komite Raporu'na dayanarak GB'nin iyi işlemesi için gerekli şartların yerine getirildiği sonucuna varılmıştır” (Karluk, 2003: 201). Böylece Türkiye, Birliğe doğrudan dahil olamamıştır ancak GB sayesinde dış ticaret hayatında hareketlenmeler yaşamıştır.

GB, ülke ekonomisine olumlu/olumsuz birçok sonuç doğurmuştur. GB'de önemli gelişmeler arasında gösterilebilecek değişimlerden birisi AB üyesi ülkelerinin madencilik ürünleri, doğalgaz, uçak benzini, kozmetik ürünleri, temizlik ürünleri, kimi inşaat ürünleri, tıp araç-gereçleri, otomotiv ürünleri, dayanıklı tüketim malları olarak beyaz ve kahverengi eşya ürünlerinde gümrükler AB ülkelerine karşı kaldırılmıştır (Karluk, 95: 115). Böylece ülke Açık Pazar haline gelirken konumu itibariyle önemli bir gelir payına sahip olduğu gümrük vergilerinde büyük gelir kaybı yaşamıştır. Üyesi olmadığı bir Birliğin üyelerine çok fazla dış ticaret imkanları sunmuştur.

GB'nin kabul edilmesinden sonraki önemli bir beklenti de Avrupa'dan gelecek mali destek olmuştur. GB'nin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi için dayanışma ilkesi çerçevesinde AB'nin Türkiye'ye mali destek vermesi öngörülmüştür. Ancak, Türk ekonomisinin boyutu göz önüne alındığında miktarı yeterli olmayan 5 yıl içinde verilmesi öngörülen 4 milyar dolarlık mali yardımın dahi gerçekleşmediğini görülmüştür. Özellikle, KOBİ'lerin, GB'ye uyumu açısından önemli olan mali yardımın gerçekleştirilmemiş olması GB'nin etkin isleyişi yönünden olumsuz bir gelişme olmuştur (Morgil, 2003: 103-106).

Türkiye'nin özellikle 1980'lerden sonra Avrupa ile geliştirmeye çalıştığı ilişkilerin en somut sonucu olarak kabul edilmiştir GB antlaşmasıdır. Bu süreçte ülkede oluşturulmaya çalışılan istikrarlı ve güvenli ortam dış devletlerin de gözünde sağlanmaya çalışılmıştır. GB Türkiye'nin özellikle dış ticaretinde hareketlenmelere

neden olmuştur. GB'den önce de her iki taraf -Avrupa devletleri ve Türkiye- birbiri için önem arz ederken; GB anlaşmasından sonra gümrüklerdeki kolaylık sayesinde bu süreç daha da hızlanmıştır.

Tablo 25: 1967-2006 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı (milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT			İTHALAT		
	Toplam	AB	AB Payı	Toplam	AB	AB Payı
1967	522	234	44,8%	685	334	48,7%
1968	496	226	45,4%	764	393	51,4%
1969	537	267	49,7%	801	393	49,1
1970	588	294	50,0%	948	427	45,1%
1971	676	329	48,7%	1.171	582	49,7%
1972	885	428	48,4%	1.563	851	54,5%
1973	1.317	652	49,5%	2.086	1.161	55,6%
1974	1.532	761	49,7%	3.778	1.748	46,3%
1975	1.401	645	46,0%	4.739	2.378	50,2%
1976	1.960	1.017	51,9%	5.129	2.412	47,0%
1977	1.753	897	51,1%	5.796	2.559	44,1%
1978	2.288	1.127	49,3%	4.599	1.931	42,0%
1979	2.261	1.132	50,0%	5.069	1.940	%38,3
1980	2.910	1.300	44,7%	7.909	2.360	29,8%
1981	4.703	1.564	33,3%	8.933	2.633	29,5%
1982	5.746	1.802	31,4%	8.843	2.566	29,0%
1983	5.728	2.066	36,1%	9.235	2.775	30,1%
1984	7.134	2.781	39,0%	10.757	3.314	30,8%
1985	7.958	3.204	40,3%	11.343	3.895	34,3%
1986	7.457	3.263	43,8%	11.105	4.565	41,1%
1987	10.190	4.868	47,8%	14.158	5.666	40,0%
1988	11.662	5.098	43,7%	14.335	5.895	41,1%
1989	11.624	5.408	46,5%	15.792	6.055	38,3%
1990	12.959	6.906	53,3%	22.302	9.328	41,8%
1991	13.593	7.042	51,8%	21.047	9.221	43,8%
1992	14.719	7.602	51,6%	22.871	10.050	43,9%
1993	15.348	7.376	48,1%	29.429	13.874	47,1%
1994	18.105	8.634	47,7%	23.270	10.915	46,9%
1995	21.636	11.078	51,2%	35.707	16.860	47,2%
1996	23.224	11.548	49,7%	43.626	23.138	53,0%
1997	26.261	12.248	46,6%	48.559	24.870	51,2%
1998	26.974	13.498	50,0%	45.921	24.075	52,4%
1999	26.588	14.333	53,9%	40.692	21.419	52,6%
2000	27.485	14.352	52,2%	54.149	26.388	48,7%
2001	31.342	16.118	51,4%	41.399	18.280	44,2%
2002	36.059	18.458	51,2%	51.553	23.321	45,2%
2003	47.252	24.484	51,8%	69.339	31.695	45,7%
2004	63.167	32.589	51,6%	97.539	42.359	43,4%
2005	73.476	35.872	48,8%	116.774	45.468	38,9%
2006	46.485	22.842	49,1%	76.879	28.634	37,2%

Kaynak: TÜİK, "Ülke Gruplarına Göre İhracat ve İthalat İstatistikleri"

Tablo 25’te görüldüğü gibi Türkiye’nin GB tamamlanmadan önce de en önemli dış ticaret ortağı Avrupa Birliği’dir. Bu durum GB tamamlandıktan sonra da niteliğini korumaktadır. Rakamlar, 1967-1995 yılları arasında AB’nin toplam Türk dış ticaret hacmindeki ortalama %44,0 olan payının 1996–2006 döneminde ortalama %48,2 düzeyine yükseldiğini ortaya koymaktadır. 1996 yılında GB’nin tamamlanması sonrasında ticaretin, Türkiye’nin AB’ye ihracatında da sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalat lehine bir dağılım gösterdiği saptanmaktadır. Ancak önceki yıllara ait rakamlar incelendiğinde Türkiye’nin AB ile olan ticaretinde 70’li yıllardan bu yana artan oranda dış ticaret açığı verdiği, dış ticaret açığının Gümrük Birliği’nin tamamlanması ile kendini gösteren bir sorun olmadığı tespit edilmektedir. 1993–1996 yılları arasında dış ticaret açığı ortalama olarak AB’nin lehine 4.854 milyon dolar olarak gerçekleşirken, 1996–2005 döneminde dış ticaret açığı AB’nin lehine 8.752 milyon dolar olarak tespit edilmiştir.

Ancak GB’den beklenen netice alınamamıştır. Kakıcı’ya göre (2006: 84): Sonuç olarak, Türkiye, dış ticaretinde GB ile sağlamayı düşündüğü olumlu gelişmeyi bazen uygulanan yanlış politikalar bazen de dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler nedeniyle sağlayamamıştır. Türkiye GB süreci ile beklediği ihracat patlamasını yaşayamamıştır. İthalatta yaşanan bu patlamaların tümü GB ile açıklanamaz, dünya ve Türkiye’nin 90’lı yılların sonu ve 2000’lerin başında yaşamış olduğu kriz konjonktürlerinin bu ithalat patlamasında ne kadar etkisi varsa GB’nin de bu süreçte etkisi o kadar olmuştur. Türkiye bu gelişmeler ışığında 2002 Genel Seçimleri’nin galibi AKP Hükümeti ile bu süreci hızlandırmıştır.

1.1.6. AKP, Dış Politika ve AB’ye Üyelik Müzakereleri

3 Kasım 2002 Genel seçimleri’nde tek başına iktidar olan AKP, özellikle dış politikada aktif bir siyaset anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda özellikle yaklaşık son elli altmış yıllık süreçte Türk dış siyasetini sürekli meşgul eden AB’ye üyelik konusu değerlendirilmiştir. Böylece yapılan çalışmalarla ülkenin üyelik noktasında yapabilecekleri belirlenmiş ve üye olabilme adına birçok değişiklik hedeflenmiştir.

17 aralık 2004’te aldığı müzakere tarihiyle AB kapısını aralayan Türkiye, 3 ekim 2005’te Lüksemburg’da ve Ankara’da yürütülen yoğun pazarlıkların ardından

üyelik için önemli adımlar atmıştır. Müzakere Çerçeve Belgesi'nde, tam üyeliğe alternatif olarak Türkiye'ye tam üyelik yerine "imtiyazlı ortaklık" önerilmesi hem hükümet tarafından hem de siyasetler tarafından eleştirilmiştir (Milliyet, 2005).

AB böylece Türkiye'ye müzakere şartlarını göstererek bir bakıma birliğe alacağını belirtmiştir. Ancak bunun tam olarak ne zaman olacağı belli değildir. Yaklaşık elli yıldır AB kapısında bekleyen Türkiye için bu tarihin alınması ve görüşmelerin başlaması bile büyük bir başarı olarak kabul edilebilmiştir. Ama AB'nin Türkiye'den kısa vadede çözmesinin istediği birçok problem bulunmaktadır. Kıbrıs sorunu, ülkenin ekonomik anlamda güvenilir olması, PKK terör olayları, demokrasi ve insan haklarının tam olarak işlememesi, malların serbest dolaşımı, iş gücünün serbest dolaşımı, kamu ihaleleri ve fikri haklar hukuku gibi daha birçok sorunun halledilmesi için Türkiye'den güvence istemektedir (Milliyet, 2005: Müzakere başlıkları).

AKP Hükümeti belirlediği politikalar paralelinde yapacağı değişiklikleri AB'ye uyum sürecine dahil etmiştir. Bu bağlamda: Eğitim, sağlık, kültür, hukuk (anayasa değişikliği ve 301.madde gibi.) olmak üzere birçok alanda AB'ye uyumu hedef alan değişiklikler gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ancak bütün bunların yanında ülke içinde yaşanan çeşitli sıkıntılar ve en son olarak AKP hakkında açılan kapatma davası ülkenin gerek AB ve gerekse diğer ülkeler nezdinde güvenini iyice sarsmıştır.

1.2. EKONOMİK ALANDA YAŞANAN DEĞİŞİMLERİN 2000'Lİ YILLARA YANSIMALARI

Yeni bin yıla ekonomik krizlerle giren Türkiye, 2002 seçimleri sonrasında siyasi alanda yaşanan istikrar sayesinde iç ve dış politikada ülkenin oluşan olumsuz imajını düzeltmeyi hedeflemiştir. Böylece hükümet, özellikle devletin zarar eden kuruluşları satarak buralardan gelecek para sayesinde yeni yatırımlara yönelmeyi planlanmıştır. Oluşturulacak güvenli ortam sayesinde önce yerli sonra yabancı sermayenin ülkede yatırım yapması için kolaylıklar sağlanmıştır. Özal'lı ANAP hükümetleri ile bir ivme kazanan özelleştirme daha sonra gelen bütün hükümetlerin temel ekonomik politikası haline gelmiştir. Yeni kurulan bir parti ile oluşturulan hükümet de kısa dönemde ekonominin düzeltilmesini özelleştirme gelirlerine bağlamıştır. 2002'de kurulan hükümet öncesinde Türkiye'nin ekonomik durumu genel hatlarıyla tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26: Temel Ekonomik Göstergeler (2000-2002)

YILLAR	2000	2001	2002
Büyüme Hızı(%)	6,1	-9	6,5
GSMH	125.971	184.767	280.551
Bütçe Geliri	33.245	50.151	71.118
Vergi Geliri	26.504	38.536	57.911
Bütçe Açığı	-12.846	-27.847	-26.953
Yatırım Gideri	2.767	3.770	5.736
TÜFE Yıl Sonu (%)	39	68,5	35
TEFE Yıl Sonu (%)	32,7	88,6	31
İhracat (Milyar \$)	27.774	30.500	32.000
İthalat (Milyar \$)	54.502	41.000	45.500
Borç Ödemesi	20.129	51.246	66.176
faiz Ödemeleri	20.440	40.578	42.795
İç Borçlanma	25.911	64.371	68.311
Dış Borçlanma	6.706	4.975	24.818

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Raporları, Ağustos 2003

Tablo 26'daki veriler incelendiğinde 2000-2002 yılları arasında Türkiye'de ekonomik anlamda tam olarak bir kriz yaşandığı görülür. 2000'de %6,1 olan büyüme hızı yaşanan krizlerden sonra 2001'de %-9'a düşmüştür. İç ve dış borçlanmada ise ekonomik krizler sonucunda ciddi bir artış yaşanmıştır. 2000 yılında 25.911 civarında olan iç borçlanma, 2001 yılında 64.371'e 2002 yılında ise 68.311'e yükselmiştir. Dış borçlanma ise 2000 yılında 6.706 seviyesinde iken 2001 yılında 4.975'e düşmüş ancak 2002 yılında yaklaşık altı kat oranında artarak 24.818 seviyesine gelmiştir.

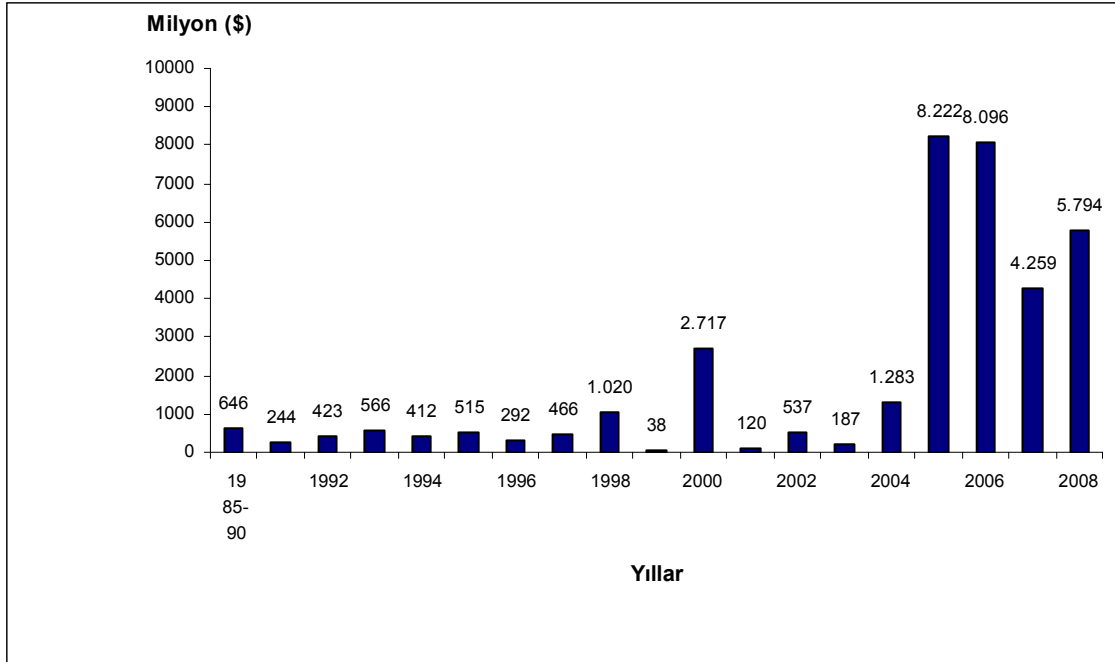
1.2.1. Ekonomide Özelleştirme Politikaları

Özal döneminden sonra özelleştirme süreci hız kazanmıştır. Özal'ın genel politikalarından olan devleti küçültme anlayışı nedeniyle devlete ait kurumların bazılarını satarak hem kontrolünün daha kolay sağlanması hem de oluşacak rekabet ortamı ile kalitenin artması hedeflenmiştir.

Özal döneminden sonraki yaklaşık on bir yıllık dönemde (1991-2002) gelen bütün hükümetler özelleştirmeyi temel politika olarak belirlemişlerdir. En son olarak hükümet olan AKP de özelleştirmenin en yüksek seviyeye çıktığı görülmüştür.

AB'ye uyum sürecinde geliştirdiği politikaların başında gelen özelleştirme ile AKP hükümeti hem Avrupa'nın istediği hantal devlet yapısından kurtulmak istemiş hem de bu özelleştirilen yerlerin yabancı sermayeye de satışını kolaylaştırarak bir anlamda AB üyeliğini kolaylaştırmak istemiştir.

Grafik 2: 1985-2008 Yılları Arasında Özelleştirme Uygulamalarından Sağlanan Gelirler

Kaynak: Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Raporları, 2008

Grafik 2'deki veriler dikkatle incelendiğinde özelleştirme uygulamalarının 2000'li yıllardan sonra büyük bir artış gösterdiği görülür. 2000 yılındaki koalisyon hükümeti zamanındaki oran 2.717 milyon (\$) seviyesindeyken 2004 yılından sonraki dönemlerde büyük bir artış göstermektedir. Bu durum da özellikle son hükümetin ekonomideki düzelmenin temel çözümü olarak özelleştirmeyi belirlemiş olduğunu gösterir. Bu yüzden bu hükümet döneminde yapılan özelleştirme grafik 2'deki verilere göre altı yıllık (2003-2008) dönemde yaklaşık 27.841 milyon (\$) 'dır. Ancak bu hükümetten önceki on yedi yıllık dönemde ise (1985-2002) 7.996 milyon (\$) seviyesindedir. AKP Hükümeti'nin altı yılda yaptığı özelleştirme, önceki on yedi yıllık dönemde yapılanın yaklaşık 3,5 civarında katı olduğu görülür.

1.2.2. Kalkınma Planları

Ekonomide, Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile başlayan planlı büyüme hedefleri devam etmiştir. Bu dönemde kısa vadede hedeflenen ekonomik politikalar ve bunların sonuçlarını alabilme adına planlamalar yapılmıştır. Yapılan planlamalar AB'ye üyelik süreçlerini de kapsadığı için daha çok Avrupa'daki ekonomik göstergeler dikkate alınmıştır. Böylece üyelik sürecinde ekonomik olarak uyumun kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Ancak ekonomik büyümenin ya da istikrarın sağlanabilmesi için hükümet önceliği özelleştirme gelirlerine bağlamıştır.

1.2.2.1. Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005)

VIII. Plan, dünyada köklü ekonomik ve sosyal değişimlerin yaşandığı bir dönemde hazırlanmıştır. Dünyada yaşanan bu değişimin sunabileceği imkanlardan ülkemizin en üst düzeyde yararlanabilmesini sağlamak, uzun vadeli bir gelişme stratejisini gerekli kılmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2000: 23).

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci içinde olması, uluslararası norm ve standartlara uyum ve bilgi toplumunun gerektirdiği koşulları yerine getirme yönünden önemli bir fırsat yaratmaktadır. Bu çerçevede tam üyelik, binlerce yıllık tarih ve kültür birikimine sahip olan Türkiye'nin gerçek potansiyelini ortaya koymasına ve birikimini dünya ile paylaşmasına yardımcı olacaktır. Önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, bulunduğu bölgede iktisadi, sosyal, siyasi ve kültürel etkileşimi artırarak bölge ve dünya barış ve refahına daha büyük katkı yapabilecektir. Sekizinci kalkınma planında hedeflenen oranlar tablo 27'de gösterilmiştir.

Tablo 27: GSMH'nın Harcamalar İtibariyle Yüzde Artışları
(1998 Fiyatlarıyla, Trilyon TL.)

	2000	2001-2005 YILLIK ORT.ARTIŞ(%)
Toplam Tüketim Harcamaları	43004,8	6,5
Özel Kesim Tüketim Harcamaları	36038,3	6,3
Özel Kesim Dayanıklı Tüketim Harcamaları	11931,8	6,6
Özel Kesim Dayanıksız Tüketim Harcamaları	24106,5	6,2
Kamu Kesimi Tüketim Harcamaları	6966,5	7,6
Toplam Yatırım Harcamaları	12096,5	6,7
Sabit Sermaye Yatırımları	11826,4	7,1
Özel Kesim	8140,8	6,5
Özel Kesim Makine - Teçhizat Yatırımları	4013,1	7,4
Özel Kesim Konut Yatırımları	3055,1	5,5
Özel Kesim Konut Dışı Bina Yatırımları	1072,6	6,0
Kamu Kesimi	3685,6	8,5
Stok Değişmesi	270,1	-
Mal ve Hizmet İhracatı	12776,5	8,4
Mal ve Hizmet İthalatı	15607,3	8,2
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	52270,5	6,5
Net Dış Alem Faktör Gelirleri	587,4	-
Gayri Safi Milli Hasıla	52857,9	6,7

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000

1.2.2.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, plan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanı olarak kabul edilebilir.

Üyelik müzakerelerinin başlamasından sonra hazırlanan plan, AB kriterlerini de göz önünde bulundurmıştır. "Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecinin gerektirdiği Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Uyum İçin Stratejik Çerçeve gibi dokümanların yanında, başta orta vadeli program olmak üzere diğer ulusal ve bölgesel plan ve programlar ile sektörel ve kurumsal strateji belgelerinin dayanağını oluşturmaktadır. Plan farklı işlevlere sahip söz konusu dokümanların

uyumlaştırılmasını sağlayarak tüm planlama çalışmalarını yönlendirici bir işlev görecektir. Böylece, kurumlar arası ortak anlayış ve hedef birliği sağlayacak olan Plan, yasal ve kurumsal değişimler ve plan-program-bütçe bağlantısının güçlendirilmesi suretiyle ülke potansiyelinin üst seviyede kullanılmasına zemin teşkil edecektir.” (Devlet Planlama Teşkilatı Raporları 2006: 3).

Türkiye, 2000’li yıllara ekonomik anlamda krizlerle girmiştir. Siyasi istikrarın sağlanmasından sonra oluşan süreçte, ekonomide özelleştirme ve AB kriterleri dikkate alınmıştır. Böylece hem ekonomik büyümenin sağlanması hem de ülkenin bulunduğu konum itibarıyla sahip olduğu önemin dış politikada kullanılması hedeflenmiştir. 21. yüzyılın başlangıcından bu yana dünyada yaşanan değişimlerle birlikte Türkiye’de de birçok alanda değişimler yaşanmıştır. Ülkede Özellikle ekonomik alanda krizlerle birlikte girdiği 2000’li yılların, beraberinde siyasal ve sosyal alanlarda da olumlu/olumsuz birçok değişimi içerisinde barındırdığı sonraki süreçlerde görülmüştür. Batı, oluşturduğu “modernleşme” olgusu ile bir anlamda dünya siyasetinde söz sahibi olmayı başarırken, sonraki süreçte de adı değişse bile yeni olgularla “post-modernizm ya da küreselleşme gibi” bu üstünlüğünü sürdürmeyi başarmıştır. Özellikle “küreselleşme” olgusuyla birlikte Avrupalı devletler ekonomik alanda kurdukları üstünlüklerinin yanında kültürel alanda da Batı-dışı devletlere kendi üstünlüğü kabul ettirerek bir bakıma kendi medeniyetine bağımlı hale getirmiştir. Kitle iletişim araçları, haberleşme araçları (internet, cep telefonun, uydu haberleşmesi, bilgisayar ağları...), sayesinde Batı dışı toplumları kendilerine muhtaç hale getirmişler ve böylece de iç ve dış politikalarına çok kolay müdahale edebilmişlerdir.

1.3. TOPLUMSAL YAŞAM ALANINDAKİ DEĞİŞİMLERİN 2000’Lİ YILLARA YANSIMALARI

1980’lerden sonra Türkiye’de toplumsal ve kültürel alanlarda yaşanan değişimler, kendine özgü nitelikler taşımasının yanında, dünyada meydana gelen değişimlerle paralellik göstermektedir. 1990’lı yıllardan sonra etkisini büyük oranda arttıran küreselleşme süreci, kısa süre içinde tüm dünya ile birlikte Türkiye’de de hissedilmeye başlanmıştır. Kapitalist sermayenin esas sahipleri olan Batılı devletler sahip oldukları ekonomik ve siyasal gücü dünya siyasetine ve ekonomisine yön verebilecek bir şekilde kullanmak için her dönemde bir şekilde bulmuştur. Bunu

yaparken de gelişen “popüler kültür” dalgasını çok iyi kullanmışlardır. Böylece popülerlerin belirlediği yeni yaşama biçimleri ve alanları oluşturulmuştur.

Marshall’a göre (1999: 591) “popüler kültür, antropolojinin merkezi kavramıdır ve insanların tüm ortak bilgisini, teknolojileri, değerleri, inançları, adetleri ve davranışları kapsar.” Böylece Marshall, kavramın özündeki anlamının halkın ya da toplumun kendi içinde sahip olduğu sosyal yaşam biçimini ifade ettiğini vurgulamaya çalışmıştır. Daha sonraki süreçte anlam kayması yaşayan kavram, ilk görünüm itibariyle alttan, taşradan ya da çevreden; üste, merkeze doğru bir kültürel yaşayış biçimini ve sürecini tanımladığı söylenebilir. Bu bağlamda Batı’lı devletler yeni oluşturdukları bir olgu sayesinde ürünlerinin pazarlayabilecekleri bir süreci de başlatmışlardır. Bu noktada Erdoğan ve Alemdar popüler kültür “halkın kültürü” anlamından günümüzde çoğunluk tarafından sevilen ve seçilen kültür anlamına doğru bir dönüşüme uğramıştır. Siyasal alanda popüler kültür (örneğin seçimler), egemen örgütlenme biçimlerinin kabulü, doğrulanması ve yüceltilmesi olmuştur. Ekonomik alanda popüler kültürel pratikler serbest pazar denemeli tekelleri kapitalist pazarın evrenselleştirilerek meşrulaştırılması haline gelmiştir. İş yerinde ve iş dünyasında popülerlik başarıyı, beceriyi, aklını kullanmayı ve başarısızlığı ve becerisizliği anlatmıştır. Kitle iletişiminde egemen olan, egemen medya ürünlerinin (programların ve pratiklerin, müzik ve film endüstrilerinin siyasal ve kültürel pazara sunduklarının) halk tarafından sevilip tutulduğu anlamında kullanıldığını belirtirler (2005: 33). Böylece Batı’lı devletlerin kavram çerçevesinde toplumların sosyal yaşayış biçimlerine ne şekilde etki ettiğinin bir görüntüsü ortaya konulmuştur. Batı’lı devletler, oluşturulan popüler süreçle birlikte dünyada ekonomik ve siyasal birçok alanda elde ettikleri üstünlüklerini sosyal ve kültürel alanda da sağlayarak bu üstünlüklerinin perçinlemişlerdir. Batı Medeniyeti’ne bağımlı, muhtaç bir dünya medeniyeti oluşturmayı amaçlamışlardır. Bunu da sürekli olarak yeni olgular üretmek -ya da mevcut olguları dönüştürerek- mevcut sürecin işleminde sürekli etkin olmayı başarmışlardır. Bunu, sahip oldukları ekonomik ve siyasal üstünlüklerin yanında teknolojik üstünlük ve kitle iletişim araçları sayesinde sağlamışlardır.

2000’li yılların başlarında Türkiye’de, sosyal hayatta hızlı bir değişim yaşanmıştır. 1950’li yıllarla birlikte başlayan iç ve dış göç hareketleri, birçok sorunu yeni bin yıla taşımıştır. Köylerden kentlere doğru gerçekleşen iç göç hareketi

sonucunda ortaya çıkan gecekondulaşma, bu yerleşim yerlerinde oluş(turul)an kır kökenli kentli nüfus; bu nüfusun oluşturduğu kültürel yapı (Arabesk kültürü, arabesk müzik, kırsal yaşantının izlerini taşıyan göstergeler...), kentleş(eme)me problemleri, teknolojik hayatta meydana gelen hızlı değişimler ve buna bağlı olarak hızla gelişen cep telefonu ve internet teknolojisi olumlu/olumsuz birçok sorunun 21. yüzyıla taşınmasına neden olmuştur.

1.3.1. Tüketim Arzusu ve Gösteriş Modası

Sosyal yaşam biçimi olarak değerlendirildiğinde 2000’li yılların başlarında Türkiye’de, yaşanan ekonomik krizlerin de etkisiyle sınıflar arasındaki ekonomik uçurum artmıştır. Özellikle popülist söylemlerle iktidara gelen siyasi parti liderleri de oluşturdukları ekonomi paketleriyle yeni zenginlerin doğmasına neden olmuştur. Ancak alt sınıfta ya da orta sınıfın altında yer alan kesimin ekonomik ve sosyal hayat tarzlarında bir düzelme görülmemiştir. Bir bakıma Türkiye’de yeni zenginlerin ortaya çıktığı bu süreç 1980’li yıllarda Özal’ın ANAP iktidarları döneminde oluşmaya başlamış ve en son AKP hükümetleriyle iyice su yüzüne çıkmıştır.

Toplumsal yaşam biçimlerinde kentlerde giderek çoğalan kır kökenli nüfus sayesinde farklı bir kültür türemiştir. Bu nüfus, çeşitli yollarla zengin ve popüler olan insanların hayatlarına özendirilmiştir. Bu durum sürekli medya ve televizyon aracılığıyla topluma sunulmuş ve toplumda belli kavramlar ve olgular özendirilmiştir. Bunlar da zaten yaşam koşulları bakımından zayıf; ekonomik, sağlık ve eğitim düzeyleri bakımından yetersiz olan gecekondulu nüfusu içinde beklenmedik bir şekilde karşılık bulmuştur. Bu özendirilmelerle farklı şekillerde ve farklı yöntemlerle yapılmış ve tüm dünyada Avrupa ve ABD patentli bit tüketim anlayışı ya da toplumu oluşturulmuştur. Oluşturulan tüketim kültürü, hemen her toplumda farklı yollarla yayılmış ve tüketimi, yaşamın vazgeçilmez bir süreci olarak gören, sürekli tüketen bir toplum biçimi yaratmıştır.

Slater, tüketim kültürünü, tüketicilerinin çoğunluğunun yararçı olmayan statü arama, ilgi uyandırma, yenilik arama gibi özelliklerle öne çıkan ürün ve hizmetleri arzuladıkları hatta peşine düşüp, edinin sergiledikleri bir kültürün tanımı olarak ifade etmiştir (1997: 25-31). Böylelikle küresel sermaye sahiplerinin yarattığı bu toplumsal yaşam biçimi, küreselleşme süreciyle de hızlanmış ve tüm dünyada yayılmıştır.

Toplumların tüketim anlayışını kazanmasında etkili olan kitle iletişim araçları olmuştur. Özellikle bu sayede bir yandan bilgi alış-verişini ve iletişimi kolaylaştıran bu araçlar diğer yandan da sahip oldukları ekonomik ve kültürel öğeleri dünya pazarlarına sunmayı başarmışlardır. Böylece kitlelerin neyi nasıl tüketecekleri ve tüketilecek ürünlere nasıl ulaşacakları kolay bir şekilde sunulmuştur. Rigel tüketim ürünlerinin ulaştırılması konusunda: Kitle iletişim araçları, bilgi aynı zamanda imge satarak, toplumun motivasyon potansiyelini yönlendirme hakkını ellerinde tutmaktadırlar. İzleyici hiç farkına varmadan, kitle iletişim araçlarından yayılan, bilgilerle, başka toplumların, başka kültürlerin hayat standartları, yaşam biçimleri, birbiriyle ilişkileri, davranış kalıpları, sosyal sorunları ve tüketim alanları konusunda bilgilerle donanmaktadır görüşlerini belirtmiştir (1993: 172).

Böylelikle kitle iletişim araçları sayesinde elde edilen güç çeşitli biçimlerde toplumların üzerinde üstünlük kurma adına kullanılmaktadır. Avrupalı devletler ve ABD böylece toplumların üzerinde kendi ürünlerini pazarlayabildikleri bir kültür oluşturmuşlardır. Küreselleşme süreci ile birlikte bu durum hızla yayılmaktadır. Küresel bir tüketim kültürü meydana getirilmiştir. Odabaşı ise küresel tüketim kültürüne ilişkin olarak, bazen ironik olarak Mcdonaldlaştırma ve Coca Colalaştırma olarak açıklanmaya çalışılan kavram, dünyanın her tarafında benzer tüketim kalıplarının, eğilimlerinin ve eylemlerinin benimsenmesini açıklamaktadır. New York'taki bir tüketici nasıl Nike giyip, Coca Cola içip, Micheal Jackson ya da Madonna dinleyip, hamburger yiyor ve Levi's kot giyorsa, Londra'daki, Paris'teki, İstanbul'daki ve hatta Moskova'daki tüketici de benzer tüketim tercihlerini sergilendiğini belirtmiştir (1999: 34). Böylece sermayenin asıl sahibi büyük devletlerin, dünyanın her yerinde tüketilen ortak ürünler zincirleri kurduğunu, bu bağlamda da toplumların kendi ekonomik pazarlarına bağımlı hale getirildiklerini vurgulamıştır.

Tüketim, 20. yüzyılın sonlarından itibaren gündelik ihtiyaçların giderilmesi anlamında kullanılmaktan öte farklılaşmış, sanayileşmiş devletlerin oluşturduğu anlayış paralelinde gelişmişliğin, çağdaşlığın, ilerlemenin bir görüntüsü olmuştur. Baudrillard kavramın ekonomideki anlamından uzaklaşmış olduğunu ve bir anlam kayması yaşadığını görmüş ve kavramın, bizim çağımız gündelik beslenme harcamalarının olduğu kadar prestij harcamalarının da hep birlikte tüketmek olarak

adlandırıldığı ilk çağdır ve bu bütünsel bir konsensüs uyarınca herkes için geçerli olmuştur, 20 yüzyılda tüketim söyleminin tarihsel olarak ortaya çıkışı, ekonomi bilimindeki ya da düşüncesindeki kullanımı oldukça eskilere dayanan teknik tüketim kavramının ortaya çıkışından radikal olarak farklılaşmış olduğunu belirtmiştir (1997: 242). Böylelikle Avrupa ve ABD'nin dünya egemenliğinin farklılaşmış bir görünümü haline gelmiş olduğunu vurgulamıştır. Tüketim toplumu ya da tüketici yaşam tarzı, tüm dünyada 20. yüzyılın sonlarından itibaren hızla yayılmış ve “(...) geleceği düşünmeksizin yaşayan insan türünün karşılaştığı en hızlı ve önemli değişikliklerden birisi olmuştur” (Durning, 1997: 21). Avrupa’da ve dünyada yaşanan değişimler ve oluşturulan tüketim temelli kültürel süreç, Türkiye’ye 1950’den sonraki dönemde girmiş, 1980 sonrasında belirlenen iç ve dış politikalar paralelinde gelişme göstermiş ve 2000’li yılların sosyo-kültürel yapısında belirleyici bir konuma sahip olmuştur. Bireyselliğin, paranın gücünün ve gösterişin öne çıkarıldığı toplumsal bir yapı oluşmuştur.

Kitleleri tüketime teşvik etmenin farklı yollarının ve kolaylıklarının nasıl oluşturulduğuna ilişkin olarak Erdoğan ve Alemdar; Türkiye’de 2000 yıllarına gelindiğinde medyada özellikle mafya ve ağalık yüceltmeye başlanmıştır. Bu yüceltmenin en çarpıcı yanlarından biri de yoğun bir şekilde giyim ve gösterişe dayanan endüstrilerin promosyonu olmaktadır. Bu promosyon, aynı zamanda örneğin “Çocuklar Duymasın” gibi modernlik ve çağdaşlıkla özdeş tutularak yapılmaktadır. Tüketim endüstrilerinin propagandasını yapan, diğer bir deyimle tüketim endüstrilerinin maymunluğunu modernlik olarak temsil eden kadın karakter kızlar ve kadınlar için model oluşturmaktadır. Taş fırın erkeği ise geri kalmış gelenekselliği temsil etmektedir. Çıkan çatışmada daima taş fırın erkeğiyle birlikte geri kalmışlığı kaybetmekte olduğunun görüldüğünü vurgularlar (2005: 55-56).

Günümüzde medyanın sadece tek bir televizyon (TV) kanalı ya da Radyo kanalı ile sınırlı olmadığı düşünülürse bu tür programların ve dolayısıyla halka verilmek istenen mesajın üzere birçok kanaldan iletmeye çalışıldığı görülmüştür. Örneğin, bir X tv kanalı, aynı kuruluşun X radyo kanalı, X magazin dergisi, X gençlik ve çocuk dergisi X gazetesi, X internet sitesi gibi bir çok yönden topluma vermek istediği mesajı ilettiği bilinmektedir. Bu tür programları izleyen kitleler - özellikle alt ve orta sınıfın tamamına yakını- hayatın, bu programlardaki gibi

olduğunu zannedip kısa dönemli çözümler peşinde koşmaktadır. Medya, sahip olduğu güç ile oluşturduğu bu iletişim ağı sayesinde programdaki gibi bir hayatı ya da toplumun o dönem içinde neyi, nasıl tüketmesi gerektiğini gayet masum bir şekilde sunmaktadır. Böylece oluşturulan popüler kültür sayesinde toplumda mevcut dönemde tüketilmesi gerekenler sunulmuş olmaktadır.

Böylelikle güçlü sermaye sahipleri, oluşturdukları kitle iletişim ağı sayesinde toplumun, gündelik yaşamda sadece ihtiyacı olduğunda başvurdukları bir olguyu -tüketimi- başta TV olmak üzere birçok iletişim aracı vasıtasıyla sıradan, olması gereken ya da zorunlu bir konuma getirmişlerdir. Oluşturulan tüketim ortamının sürekli olarak birbirini destekleyen unsurlarla kitlelere sunulduğunu iddia eden Oktay (1993: 229-230) TV ve reklamlara ilişkin olarak şu tespitlerde bulunmuştur: Özellikle reklam sektörüne eklenmiş bulunan TV, sürekli olarak tüketim ideolojisini kışkırtmıştır ve alt kesimlerin büyük ölçüde üst ve orta gelir gruplarının kültürel ve ekonomik kalıplarını benimsemesine yol açmıştır. Böylece, tüketim, bu kesimlerde reel-yaşamın tamamlayıcısı ve destekleyicisi yeni ve zengin bir fantazyanın yapıcı ögesine dönüştürülmüştür. Bu yaşam felsefesi, değiştirilemeyen reel-yaşamın aynı ile yinelenmesi olduğu için, reel olan ile fantazyaya olan birleştirilmiş, bağımlı konumdaki sınıf ve katmanların dış gerçekliklere katlanmalarını kolaylaştırmıştır (2005: 55-56).

Kitlelerin bu yapılar sayesinde tüketime bağımlı hale getirildiğini savunmuştur. Sonuçta neye ve neden bağlı olduğunu bilmeyen bağımlı bir kitle oluşturulmuştur. Çılgın bir şekilde tüketen, bunu da yine sermayenin sağladığı çeşitli kolaylıklarla -bankalar ve kredi kartları, taksit, vade vb. gibi- yapan bir toplum oluşturulmuştur. Ve bunu ihtiyacı olduğu için değil sadece X tv dizisindeki Y karakterine benzemek için yapmıştır. Sadece tüketmek için, moda, popüler ve gösteriş olduğu için tüketen bir toplum oluşturulmuştur. Ama bu durumun ortaya çıkmasında tüketim ve gösterişin yanında alt ve orta sınıftaki nüfusun bir üst sınıfa özenmesi; ekonomik olarak olmasa da görünüş olarak sınıf atlamak istemesi de etkili olmuştur. Comte, oluşturulan bu modern tüketim arzusuyla insanların yeni tür fiziksel ve psikolojik bağımlılıklara yöneldiğini bunun art alanında da toplumsal sınıf farklılığının yattığını iddia etmiştir. O'na göre: Tüketime yönelik bir hayat biçimini benimseyen tüketim toplumlarında, tüketimin böylesine ehemmiyet kazanmasının

sebebi, fertlerin sosyal katmanlaşma içinde yerlerini belirleyici bir nitelik taşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Fertler arası ilişkilerin kopuk olduğu toplumlarda kişiler, daha üst konumdaki sosyal (toplumsal) katmanın üyesiymiş gibi gözükmek için, o sınıfın hayat biçimini ve tüketim normlarını, ekonomik risklere de girmeyi göze alarak taklit etmektedirler. Bu durum, sadece alt ve orta sınıfa mensup fertler arasında süren bir olgu olmuştur. Üst sınıfın böyle bir kaygısı olmamıştır. Çünkü üst sınıfın taklit edeceği bir üst sınıf daha yoktur. Bir anlamda tüketim, fertlerin sınıf atlama tutkularını okşamaktadır (1992: 136-137).

Böylece tüketim yeni bir görünüm kazanmış ve sınıfsal bir boyuta anlam kayması yaşamıştır. Oluşturulan popüler kültür sayesinde saçına A firmasının Y ürününü sürmek, K marka parfümü kullanmak, ruju sürmek, gömleği ve pantolonu giymek, bireyin içinde yaşadığı toplumda değerli olduğunu göstermesini sağlamaktadır.

1.3.2. İnternetin Yaygınlaşması, Reklam ve Tüketim İlişkisi

İnternetin tarihsel gelişimine bakıldığında, internet teknolojisinin temelleri soğuk savaş yıllarının getirdiği endişeler neticesinde atılmıştır. 1957 Sovyetler Birliği tarafından ilk yapay uydu SPUTNIK uzaya gönderildikten sonra, Amerikan hükümeti nükleer bir savaş halinde ya da sosyal bir karışıklık durumunda ülke yöneticilerinin birbiriyle haberleşmesini güvenli ve kesintisiz bir şekilde gerçekleştirebilmek için, tek bir merkezden yönetilmeyen, tek bir ana bilgisayar ünitesinden bağımsız olarak çalışabilen bir bilgisayar ağı kurulması amacıyla harekete geçmiştir. 1958 yılında Savunma Bakanlığı Bünyesinde 5105.15 numaralı talimat ile Advanced Research Project Agency, kısaca ARPA birimi oluşturulmuştur. ARPA, bazı askeri projelerin, birbirinden uzakta olan bilgisayarların birbirine bağlanması yoluyla desteklenmesi üzerinde çalışmıştır (Aslan, 1999: 7).

Temelde savunma amaçlı olarak geliştirilen internet projesi özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllardan itibaren hızla yayılmıştır. Bir askeri teknoloji olmakla birlikte kitle iletişim araçlarının en gelişmiş ve en hızlı şeklini temsil etmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra küreselleşmenin de tüm dünyadaki etkisiyle hızlı genişleme fırsatı bulmuştur. Böylece insanlığın 21. yüzyılda en fazla rağbet ettiği, devletlerin ülke içinde ve dışında iletişimde kullandığı, verilerin saklandığı, TV, reklam,

magazin, bilgi paylaşımı vb. olmak üzere daha birçok alanda üstünlüğü ele geçirmiş bir iletişim aracı olarak yerini almıştır.

Teknolojinin hızla gelişmesiyle internet yaygınlaşmış ve yaşamın her alanına girmiştir. Hızla gelişen teknoloji sayesinde internet, her geçen gün hayatı daha da kolaylaştıracak uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Kamu kurumlarının internet üzerinden verdikleri hizmetler, e-devlet uygulamalarının yaygınlaşması bürokrasiyi azaltmıştır. Elektronik ticaret ile şirketler gerçek hayatta ulaşamayacakları kadar çok müşteriye ulaşabilmişlerdir. Müşteriler ise normalde bulamayacakları kadar çeşitli ürüne internet aracılığı ile erişerek fiyat, kalite ve hizmet konularında karşılaştırma imkânına kavuşmuşlardır. Sosyal hayatımız, internet aracılığı ile daha da çeşitlenmiştir.

Ancak 21. yüzyılda hayatı oldukça kolaylaştıran internet beraberinde olumsuz birçok olguyu da getirmiştir. Özellikle bu iletişim ağının hukuki bir çerçeveye koyulmaması ya da konuların da suistimal edilmesi, internetin özellikle genç nesil üzerinde olumsuz birçok etkisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak internet, olumlu ya da olumsuz birçok yönü barındırmasına rağmen diğer iletişim araçlarında olduğu gibi dünyanın ekonomik güçlerinin pazarlama ve ürünlerini satmasında önemli bir yer edinmiştir. İnternet, diğer kitle iletişim araçları gibi (TV, radyo, medya, vb.) sermaye sahiplerinin kendi mallarını pazarlama olanağı bulduğu bir sektör haline gelmiştir. Böylece küresel sermaye sahipleri mallarını internet üzerinden daha rahat bir şekilde pazarlayabilmektedirler. İnternet aynı zamanda internet reklamcılığıyla mal satışına yardım etmektedir. Böylece internet sadece malların doğrudan pazarlanması için değil, aynı zamanda bu pazarlamada reklam için de kullanılmaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 151).

İnternetin etkisiyle birlikte toplum bir şekilde aynı TV’de ya da diğer iletişim araçlarında olduğu gibi tüketimi sıradan ve olması gereken bir olgu gibi görmeye başlamıştır. Özellikle son yıllarda Türkiye’de de giderek artan internet (Gittigidiyor.com, hepsiburada.com gibi siteler) ve TV (Shopping tv, teknoloji tv gibi kanallar) üzerinden yapılan alış-verişler bunun en önemli göstergesi olmuştur. Bu siteler ve kanallar günün yirmi dört saati insanlara bir şeyler pazarlamak için sürekli yayın yapmakta ve insanları tüketime teşvik etmektedirler.

Bununla birlikte teknolojinin olumsuzluklarından birisi olarak internette son yıllarda ortaya çıkan suçlar gösterilebilir. Özellikle çocukların cinsel istismarı, bazı suç ve terör örgütlerinin üye toplayabilmesi ya da propaganda yapması, özel hayatın deşifre edilmesi, aynı zamanda insanların sosyal ilişkilerden kopması, internet üzerinden kurulan arkadaşlıklar ve yapılan evlilikler gibi daha birçok olumsuz sonucun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı zamanda son zamanlarda yapılan bazı araştırmalara göre internetin dünya genelinde yayılmasının ardından yeni bir bağımlılık ortaya çıkmıştır. İnternet bağımlılığı günümüzde henüz tam olarak belirlenirse de uyuşturucu ya da sigara bağımlılığı gibi bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik olarak etkilendikleri bir sonucu ortaya koymuştur. “Konuyla ilgili bir araştırma yapan Disiplinler Arası Bağımlılıklar Araştırma Grubu Charite’nin (ISFB) elde ettiği bilgilere göre bilgisayar bağımlısı haline gelenler günde 20 saate kadar vakitlerini bilgisayar ekranı karşısında geçirmektedirler. Almanya’da her 10 bilgisayar kullanıcısından birinin oyun bağımlısı haline geldiği ve bu konuda rakamın ortalama 1,5 milyon kişiye ulaştığını ortaya koyan araştırmaya göre içinde bulunulan internet çağında bu problem yeni bir boyuta ulaşmıştır. Çünkü artık oyunlar internet üzerinden elektronik ortamda, dünyanın her tarafından katılımlar ile oynanmaktadır. Bu şekilde bir çok kişi kendisine sadece internet ortamında mevcut olan, sanal bir sosyal çevre oluşturmuştur.” (Zaman, 2008: 21).

Aynı zamanda özellikle Türk toplumunda son yıllarda artan tüketim göstergelerinden birisi olarak cep telefonları gösterilebilir. Gösterişli bir toplum haline gelen Türk toplumu cep telefonlarında da bu durumu net bir şekilde ortaya koymuştur. Yapılan bir araştırmaya göre (Zaman: 2008, 20) Türk halkı ortalama 11-14 ayda bir cep telefonu yenilemektedir. Buna gösteriş ve sürekli yeni olanın edinilmesi düşüncesinin yatmasının yanında gelişen teknoloji sayesinde cep telefonlarına her geçen gün eklenen yeni fonksiyonlar da etki etmektedir.

Teknolojik hayatta meydana gelen hızlı değişimler sonucunda toplumsal yaşam biçiminde farklılaşmalar da ortaya çıkmıştır. Türkiye’de özellikle son otuz yıllık (1978-2008 yılları arasında) süreçte yoğun bir şekilde ortaya çıkan gelişmeler de toplumsal yapının farklılaşmasında etkili olmuştur. İç göçler sonucunda ortaya çıkan gecekondular, farklı kültürel yapılar ve son olarak da teknoloji sayesinde dilde meydana gelen değişimler bütün bu değişimlerin bir göstergesi haline gelmiştir.

1.3.3. Gelişen Teknoloji ve Kaybolan Dil

Dil en temel iletişim ve kimlik oluşturan araçtır. Dil yaşam tarzını, düşünce tarzını, hayatın nasıl düzenlendiğini ve düzenlenmesi gerektiğini anlatır. Dille insan hem kendini kendine ve dışına hem de kendi dışındakini kendine ve dışına anlatır. Dolayısıyla dil insanın biçimlendirdiğini anlatmasının biçimlenmesinin ve biçimlendirmesinin en etkin aracı olmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 173). Dil toplumların yaşayış biçimlerini ve kültürel özelliklerini içeren ve anlatan en somut ve geniş bir ifade biçimidir. Wittgenstein dile ilişkin genelleme yapma girişimleri boşunadır; yapılması gereken basitçe dil kullanımının özgül kullanım türlerinde (örneğin şakalar, selamlamalar, öykü anlatma ve yanı sıra bilim ve felsefe) ve özgül toplumsal bağlamlarda işleyen kural ve pratiklerin sonucu olduğuna dikkat etmektir (1958). Aynı zamanda Yıldız, iletişim aracı olan dili, (ve yazılı) göstergelerden oluşan ve insanları diğer canlı türlerinden ayırt ettiği öne sürülen simgesel bir iletişim sistemi olarak tanımlar (2005: 14).

Dil, iletişim aracı olarak kullanılmasının yanında 20. yüzyılın sonlarından itibaren Batılı devletlerin dünyada kurmuş oldukları üstünlüklerini daha da sağlamlaştırdıkları ve kalıcı hale getirmeye başladıkları bir görünüm kazanmıştır. Böylece küreselleşme olgusuyla birlikte küresel dil ya da kültür anlayışı ile ulusal dil ya da kültür anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu da küresel-ulusal ilişkisinin -ya da çatışmasının- yaşanmasına neden olmuştur. “(...) diğer bir ifadeyle ulusal dil, küresel dile, ulusal kültürler ise küresel kültüre doğru bir dönüşüm yaşamaktadır. Küresel kültür ve taşıyıcı araçlarının etkisi, dillerin ulusal kültür dili olma konumunu sarsmaktadır. Küresel kültür ve görüntüler ulusal dilleri, dolaylı olarak da ulusal kültürleri etkisi altına almıştır.” (Karakaş, 2006: 63).

Batılı devletler böylece modernizm, post-modernizm, küreselleşme ya da popüler kültür aracılığıyla kurmuş olduğu medeniyeti, oluşturduğu medeniyet dili sayesinde tüm dünyaya kabul ettirmeyi başarmışlardır. Aşağıdaki tablo küresel sermayenin Türkiye’de oluşturduğu kendi medeniyet dilinin ne kadar etkili olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1.3.4. Tüketim Kültürü ve Yeni Yoksulluk

Yoksulluk, Marshall'a göre (1999: 825): "genellikle maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığını ifade eden bir kavramdır." Kavram karşılık olarak ilk önce maddi ya da manevi kaynakların eksikliğini, yoksunluğunu ifade etmektedir. Ancak yoksulluk Karakaş'a göre (2006: 13): yalnızca ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak 'yoksul kalma' kavramıyla açıklanamaz. Bunun yerine, ekonomik boyutu yanında politik boyutlarını da içeren 'yoksullaştırma' kavramıyla anlamaya çalışmak bu konudaki eşitsizliğin esas kaynaklarının ortaya konmasını sağlayacaktır." Bu bağlamda Popüler kültür ve küreselleşme süreçleri kavramın bir anlam kayması yaşamasına neden olmuştur. Oluş(turul)an tüketim kültürü sayesinde yaşanan bu anlam kayması, kavramın tarihsel süreçte sahip olduğu karşılığının da kaybolmasına neden olmuştur. Önceden yalnızca ekonomik bir anlamı barındıran kavram, küreselleşme süreci ve tüketim olgusunun etkisiyle farklı bir anlam kazanarak kimliğin, eşitsizliğin, politik ve siyasal söylemlerin ve sosyo-kültürel süreçlerin de içinde olduğu yeni anlamları ifade etmektedir.

Tüketim toplumlarının/kültürünün oluşması ve tüm dünyada hızla yayılması sonucunda artan eşitsizlikler yoksulluğun da artmasına neden olmaktadır. Ancak yeni yoksulluk maddi bir eksikliği ifade etmesinin yanında popüler olanı tüketmeyen; kullandığı eşyada marka kullanmayanın toplumdaki uzaklaştırılması ya da 'ötekileştirilmesi' biçiminde ortaya konmuştur. Bauman, konu ile ilgili olarak yaptığı tespitlerle: Tüketim toplumunda toplumsal aşağılanmaya ve 'iç sürgüne' neden olan faktör her şeyden önce, bireyin tüketici olarak yetersizliği olmuştur. Unutulmanın, yoksun bırakılmanın ya da aşağılanmanın, başkalarının girebildiği toplumsal şölenden dışarıya atılmanın üzüntüsüne dönüşen bu yetersizlik, tüketici görevlerini getirememenin güçsüzlüğün yeni yoksulluğun akla ilk gelen anlamından farklılaşarak, modern toplumların oluşturduğu tüketemeyen ya da popüler olanı tüketmeyen bireylerin durumunu ortaya koymuştur (1998: 37-38).

Bu bağlamda Bauman'ın ileri sürdüğü görüşler, tüketim toplumunda yoksulluğu belirleyen bu onur kırıcı durumdan kurtulmanın tek yolu olarak sözü edilen tüketici yetersizliğinin üstesinden gelmek olduğuna işaret etmektedir (Karakaş, 2006: 11). Böylece ortaya çık(artıl)an tüketim toplumunda bireylerin, popüler ya da

moda olanı tüketmedikleri için yoksul olarak nitelendirildikleri; bu yüzden de sınıflar arasında yaşanan eşitsizliğin kendini bu biçimde ortaya koyduğu, yeni toplumlarda yeni yoksullukların ortaya çıktığı görülmektedir.

Tablo 28: Ürün Gruplarına Göre Mağaza İsimlerinin Dağılımı¹

	TÜRK İSMİ		YABANCI İSİM		TOPLAM
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Giyecek	17	% 21.5	62	% 78.5	79
Kozmetik	1	1
Ev ve elektronik eşya	5	% 27.8	13	% 72.2	18
Kuru temizleme	1	1
Ayakkabı, Çanta	2	%14.3	12	% 84.7	14
Sağlık, Optik	1	3	4
Gümüş, Takı, Aksesuar	3	5	8
Oyuncak	2	2
Yiyecek	7	% 36.8	12	% 63.2	19
Sinema	1	1

Kaynak: Erdoğan ve Alemdar, 2005: 176

Tablo 28'deki veriler incelendiğinde toplam on bir üründen sadece dört tanesinin Türkçe isimlerde yüzde olarak bir karşılık bulduğu görülür. Bununla birlikte geri kalan altı üründe yüzde olarak karşılık yoktur. Aynı şekilde Türkçe isimlerde sayı olarak 17 ile giyecek birinci sırada yer alırken; yiyecek 7 ile ikinci sırada ev ve elektronik eşya ise 5 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Dikkati çeken bir nokta ise kuru temizleme, oyuncak ve sinema isimlerinde Türkçe isme hiç rastlanmamasıdır. Yabancı isimler değerlendirildiğinde ise yüzde olarak ayakkabı, çanta isimleri % 84.7 ile birinci, giyecek % 78.5 ile ikinci ve ev ve elektronik eşya ise % 72.2 ile üçüncü sırayı almıştır. Yabancı isimlerde yüzde olarak kozmetik, kuru temizleme, sağlık, optik gümüş, takı, aksesuar, oyuncak ve sinemaya bir karşılık bulunamamıştır.

¹ Bu araştırma 2004 yılında Ankara'da Armada, Karum ve Migros alışveriş merkezlerinde toplam 147 mağazayı kapsayan bir araştırmadır.

SONUÇ

Türkiye’de Batılılaşma hareketleri, Cumhuriyet’in ilanı ile yeni bir aşamaya geçmiş ve sonraki dönemlerde sürekli artan bir ivme kazanarak ve günümüz koşullarını doğurmuştur. 21. yüzyılın ilk çeyreğinin yaşandığı bugünlerde ortaya çıkan durumun oluşmasında 1950-1980 yılları arasında siyasal alanda yaşanan gelişmeler, askeri darbelerle kesintiye uğratılmış, ülkenin iç ve dış siyasette kimliksiz bir görünüm kazanmasına neden olmuştur.

Bu çalışmanın da temel çıkış noktası olarak kabul edilen 12 Eylül Darbesi ve sonrasında yaşananlar, ülkenin tarihsel, siyasal ve kültürel geçmişinde ikinci cumhuriyet dönemi olarak kabul edilmiştir. Darbe sonrasında İktidara gelen Özal ve partisi ANAP, hedeflediği politikalarla ülkenin içerde ve dışarıda kendine ait bir duruş kazanmasını sağlamıştır. Özal, yaklaşık on yıllık iktidarı döneminde yaptıkları ve yapmadıkları ile bazı kesimler tarafından ciddi bir şekilde eleştirilirken bazı kesimler tarafından da ikinci Atatürk olarak nitelendirilmiştir.

Türkiye, Osmanlı devletinden miras aldığı merkez-kenar ilişkisinin -ya da çatışmasının- en somut bir şekilde görülmeye başladığı bir sürece doğru sürüklenmiştir. Merkezdeki asker-bürokrat yöneticiler ile kenardaki yönetilenler arasındaki ilişkiler giderek artmıştır. Merkez sahip olduğu statükocu ve cumhuriyetin gerçek sahipleri kendileriymiş anlayışı yüzünden kenarı sürekli kendi alanından uzak tutmaya çalışmıştır. Bunu da çoğu zaman Atatürk’ün partisi olan CHP ile yapmaya çalışmıştır. 1950 sonrasındaki çok partili anlayıştan sonra CHP’nin, iktidar olamayınca merkezin konumunu, siyaseti farklı şekillerde vesayet altına alarak yapmaya çalıştığı görülmüştür. Ancak merkezin bunca gayretine rağmen kenar, merkezin alanına giderek nüfuz etmeye başlamıştır.

Siyasal alanda yaşanan merkez-kenar çatışması, toplumsal alanda da yansımalarını göstermiştir. 12 Eylül askeri darbesinden sonraki süreçte siyasal alanda yaşanan bu çatışmanın farklılaştığı görülmüştür. Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra bir devlet geleneği haline gelen batılılaşmanın devlet eliyle gerçekleştirilmesi anlayışı, kimlik değiştirmeye başlamıştır. Bu süreçte merkez-kenar ilişkisinde meydana gelen değişimler sonucunda modernleşme süreci kenarın eline geçmiştir.

1980 sonrası dönemde dünyada hızla yayılmaya başlayan ve 1990'lı yıllardan sonra Türkiye'de de etkisini göstermeye başlayan küreselleşme süreciyle birlikte toplumsal alanda hızla değişen yapılar ortaya çıkmıştır. Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra artarak devam eden göç olayları bu sürecin oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle kırdan kente yaşanan göçler sonrasında ortaya çıkan kır kökenli kültürel yapılar 2000'li yılların Türkiye'sinin oluşmasında oldukça etkili olmuştur. Göçler sonrasında oluşan gecekondulaşma, kentleşme, kültürel farklılaşmalar, kültürel boşluk ve arabesk kültürü, artan suç ve şiddet olayları beraberinde hızla değişen ama bunun sınırını belirleyemeyen bir toplum ortaya çıkarmıştır. Özellikle toplumsal alanda yaşanan bu hızlı değişimlerin oluşmasında kitle iletişim araçlarındaki ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler etkili olmuştur. İnternet, cep telefonu başta olmak üzere iletişim araçlarındaki gelişmeler toplumun dünyada yaşanan değişimlerden hızlı bir şekilde haberdar olmasını sağlamıştır.

Göçlerle birlikte kültürel yapıda meydana gelen gelişmelerin yanında teknoloji bağımlısı bir toplum ortaya çıkmıştır. İnternetin toplumsal yaşama olan olumlu/olumsuz etkileri özellikle genç nesil üzerinde kendini göstermiştir. İnternet aracılığıyla teknolojiye bağımlılığını arttıran kitleler hayatlarını sanal bir sürece bağlı hale getirmişlerdir. İnsanlar internet sayesinde arkadaş bulmaya, evlenmeye başlamıştır. Bu da sosyalliğini yitiren asosyal bir toplumun oluşmasına, birincil ilişkilerin kaybolmasına neden olmuştur. Oluşturulan bu yapılar sayesinde toplumlar küresel ekonomik güçlere bağımlı hale getirilmiştir.

Sosyal ve kültürel alanda gösteriş ve tüketim çılgını bir toplum oluşturulmuştur. Toplum bir anlamda 'tüketim bağımlısı' haline getirilmiştir. Hemen her alanda kitleleri tüketime sürükleyen imkanlar sunulmuştur. Ortaya çıkan toplumsal yapıda neyi, niçin tükettiğini bilmeyen ama yalnızca tüketen kitleler ortaya çıkmıştır. İnsanlar tüketime özendirilmiş ve tüketmeyen ya da satın almayanın dışlandığı 'öteki'leştirildiği bir toplumsal yapı oluşturulmuştur. Reklamlar aracılığıyla popüler kişiler yaratılmış ve popüler kişilerin kullandığı markalar, popüler ürünler, pazarlanma ortamı bulmuştur. Marka giyinmek ya da kullanmak bir zorunluluk haline getirilmiş, bireyselliği sağladığı iddia edilen moda, insanları bireysellikten uzaklaştırmış ve aynı markayı kullanan kitleler -sürüler- haline

getirmiştir. Bu durum da dünya üzerindeki büyük sermaye sahiplerinin daha fazla kazanmasını sağlamıştır.

Yaşanan göçler sonucunda ortaya çıkan gecekondulu mahallelerdeki kır kökenli nüfus, bu sürecin en hızlı etkilendiği alanlardan olmuştur. Küreselleşme süreci ile birlikte kentlerdeki sınıfsal farklılıklar daha çok görülür hale gelmiştir. Ekonomik olarak sınıflar arasında farklılaşmalar giderek artmış; durumu iyi olan kesim daha da zenginleşirken alt tabakada yer alan kesim daha da yoksullaşmıştır. Yeni yoksullar ortaya çıkmıştır. Bunun yanında küreselleşme olgusuyla bir bakıma basitleştirilen milliyetçilik olgusu mikro düzeyde yayılmaya başlamış ve heterojen bir yapıda olan Türkiye için önemli bir problem haline gelmiştir. Siyasetin, siyasetçiler aracılığıyla yaşanan bu süreci kendi ideolojilerine ya da siyasi görüşlerine alet etmeleri de oluşan kültürel farklılaşmaları da etkilemiştir. Seçimler, hem siyasetçi hem de gecekondulu nüfusu için pragmatik bir görünüm kazanmıştır.

Türkiye son görüntüsüyle kentlerdeki iç göçler sonucunda oluşan gecekondulu mahalleleri ve kültürleri ile; ekonomik olarak bağımsız ve kendine ait bir ekonomi politikasızlığıyla, artan şiddet ve terör olayları ile son olarak da siyasetin farklı şekillerde vesayet altına alınması ile ortaya çıkan çeşitli yargısal süreçlerle uğraş(tırıl)maktadır. AB'ye üyelik müzakerelerinde gelinen son nokta ile ülke içinde oluşturulmaya çalışılan kimliksel ve etnik çatışmalar da aslında Türkiye'nin sahip olduğu heterojen yapının gelecek yıllarda ciddi bir problem olarak yer alması gözükmektedir.

Özetle Türkiye, Cumhuriyet'in ilanı ile hedeflediği muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak istiyorsa öncelikle devletin, en büyük hedefi olan Batılılaşmayı yeniden tanımlaması gerekmektedir. Böylece hala muhafazakar ve cemaatçi yapısını koruyan Türk toplumunun uyum sağlayabileceği ortak bir gelişme hedefi belirlenmelidir. Eğitim, sağlık ve ekonomi gibi ülkenin gelişmesinde önemli yer teşkil eden kurumların uzun dönemli planlarla siyaset üstü bir görünüm kazanması sağlanmalıdır. Böylece sahip olduğu genç ve dinamik nüfusu ile, ciddi ve planlı büyüme hedefleri belirlenirse yakın gelecekte ülke kendini ispat edebilecek bir seviyeye gelmiş olacaktır.

1980 sonrasında yaşanan değişimler, 2000'li yılların ilk çeyreğinin yaşadığı bugünlerde ülkenin toplumsal yapısının oluşmasında etkili olmuştur. Dünyada

yaşanan değişimler, aynı anda Türkiye’de de görölmektedir. Böylelikle toplumsal yaşamda hızla değişen bir durum yaşanırken; be değişimin olumlu/olumsuz etkileri görölmüştür. Gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçları aracılığıyla toplumsal bağlamda bireylerin, teknolojiye bağımlı hale geldiği bir sonuç ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahioglu, N. Ve Gunet, N. (2007). Populer Kultur ve Çocuk, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Akpınar, H. (2006). 28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü, İstanbul: Bir Harf Yayınları.
- Aktan, Ç.C. (1999). Toplumsal Dönüşüm ve Türkiye, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Amin, S. (2000). Değişim Halindeki Dünya Sistemi, çev. F. Başkaya, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Forumu Vakfı Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1996). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Ankara: Alkım Yayınevi.
- Arnason, J.P. "Ulusçuluk, Küreselleşme ve Modernleşme", Birikim Dergisi, S.49, Mayıs 1993, s. 34-51.
- Aslansoğlu, R. (2000). Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Baudrillard, J.(1997). Tüketim Toplumu, çev. Deliçaylı, H. ve Keskin, F., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Belge, M. (2000). 12 Yıl Sonra 12 Eylül, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Berkes, N. (2002). Türkiye’de Çağdaşlaşma, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Binark, M. Ve Kılıçbay, B. (2005). İnternet, Toplum, Kültür, Ankara: Epos Yayınları.
- Birand, M. A. (1984). 2 Eylül saat 04:00, İstanbul: Karacan Yayınları.
- Birand, M. A., Bila, H. Ve Akar, R. (1999). 12 Eylül Türkiye’nin Miladı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (1986). C. 2, Milliyet Yayınları.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (1986). C. 3, Milliyet Yayınları.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (1986). C. 9, Milliyet Yayınları.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (1986). C. 13, Milliyet Yayınları.
- Cowen. N. (2004). Küresel Tarih, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Çaha, Ö. (2000). Aşkın Devletten Sivil Topluma, İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Çakır, S. "Medya ve Şiddet", Doğu Batı Dergisi, S.43, Kasım-Aralık-Ocak 2007, s. 178-179.
- Çiğdem, A. (1997). Bir İmkan Olarak Modernite (Weber ve Habermas), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çubukçu, Y. (2004). Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset, İstanbul: Kanat Yayınları.
- Durning, A. (1998). Ne Kadarı Yeterli? (Tüketim Toplumu ve Dünyanın Geleceği), çev. Çağlayan, S., Ankara: Tübitak-TEMA Vakfı Yayınları
- Emre, A. (2001), Küreselliğin Fay Hattı, İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Erdoğan, N. “Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik”, Birikim Dergisi, S.49, Mayıs 1993, s. 26-33.
- Eroğlu, F. “Küreselleşmenin Üç Temel Boyutu ve Direnme Stratejileri”, Türk Yurdu Dergisi, S.189, s. 35-41.
- Göle, N. (1992). Modern Mahrem, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (1998). Mühendisler ve İdeoloji, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülbay, M. Ve Ören, M. (1997), Geleceğin Solu ve Solun Geleceği, İstanbul: Alan Yayınları.
- Güngöz, A. “Medeniyetler Çatışması ve Türk Batılılaşmasının İmkansızlığı”, Doğu Batı Dergisi, S. 41, Mayıs-Haziran-Temmuz 2007, s.186-187.
- Güner, E. (2000). Özal’lı Yıllarım, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık.
- Heidegger, M. (1998). Teknik ve Dönüş, çev. Necati Aça, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1996). Kısa Yirminci Yüzyıl Aşırılikler çağı (1914-1991), İstanbul: Sarmal Kitabevi.
- İnsel, A. “Muhafazakar-Otoriter İttifakı: AKP’nin Kendine Demokratlığı”, Birikim Dergisi, S.226, Şubat 2008, s. 9-13.
- İnsel, A. (1995). Türkiye Toplumunun Bunalımı, İstanbul: Birikim Yayınları.
- İnsel, A. “Sol İktisadi ve Sosyal Değişim Görmeli”, Birikim Dergisi, S. 225, Ocak 2008, s.17-22.
- Kakıcı, A. (2006). Avrupa Birliği’nde Gümrük Birliği ve Türkiye Uygulaması, Türkiye’ye Etkileri, Marmara Üniversitesi, İstanbul: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Kalaycıoğlu, E. ve Sarıbay, A.Y. Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Karakaş, E. (2007). “Türkiye’de Sol’un Yaşadığı Çıkmazlar”, Zaman Gazetesi.
- Karakaş, M. (2006). Küreselleşme ve Türk Kimliği, Ankara: Elips Kitabevi.

- Karakaş, M. (2006) “Yeni Yoksulluk Bağlamında Sosyal Kimlik ve Tüketimde Eşizsizlik” Gazi Üniversitesi IIBF Dergisi,C.7, S.2, s.1-16.
- KARLUK, R. (1995).Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim ve Yapısal Değişim, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kazgan, G. (2004). Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, R. (2002). Kentleşme Politikası, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Kennedy, P. (2002). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, İstanbul: Kültür Yayınları.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2004). Türkiye Ekonomisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kepenek, Y. (1987). 12 Eylül’ün Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasi, Ankara: V Yayınları.
- Keyman, E. F. ve Sarıbay, A.Y. (2000). Global Yerel Eksende Türkiye, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kıray, M.B. (1998)Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kongar, E. (2002). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (1993). 12 Eylül Kültürü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2002). 21. Yüzyılda Türkiye, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kozanoğlu, C. (1995). Pop Çağı Ateşi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kozanoğlu, C. (1997). İnternet Dolunay Cemaat, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kozanoğlu, H. (1993). Yuppiler, Prensler ve Bizim Kuşak, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kozanoğlu, C. (2001). Cilalı İmaj Devri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, L. (1998). İki Farklı Siyaset, Ankara: Vadi Yayınları.
- Köker, L. (1995). Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, L. (2008). Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Küçükömer, İ. (1969). Düzenin Yabancılaşması (Batılılaşma), İstanbul: Ant Yayınları.
- Lewis, B. (2008).Modern Türkiye’nin doğuşu, çev. Boğaç Babür Turna, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

- Mahçupyan, E. (2000). Zihniyet Yapıları ve Değişim, İstanbul: Patika Yayınları.
- Mardin, Ş. (2005). Türk Modernleşmesi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Mercan, F. “Türk Solu Neden İktidar Alternatifi Olamıyor” Aksiyon Dergisi, S.626, Aralık 2006, s.17-21.
- Morgil, O. (2003). “Türkiye- AB Ekonomik İliksileri” G. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (5),103-116
- Odabaşı, Y. (1999). Tüketim Kültürü (Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü), İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ortaylı İ. (2008). Gelenekten Geleceğe, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ortaylı İ. (2008). İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ortaylı İ. (2007). Avrupa ve Biz, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Öğün, S.S. (1999). Türk Politik Kültürü, İstanbul. Alfa Yayınları.
- Öngider, S. (2005). Son Klasik Darbe (12 Eylül Söyleşileri), İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Özbek, M. (2002). Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, T. (2002). Türkiye'nin Siyasal Rejimi (1980-1989), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Refik, İ. (1998). Kültürde Dirilmek, İstanbul: TÖV Yayınları.
- Sander, O. (2004). Siyasi Tarih (1918-1994), Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarıbay, A.Y. (2000). Global Bir Bakışla Politik Söyleşi, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarıbay, A.Y. (1998). Siyaset, Demokrasi ve Kimlik, Bursa: Alfa Yayınları.
- Sarıbay, A.Y. (1998). Siyasal Sosyoloji, İstanbul: Der Yayınları.
- SÖNMEZ, S. (1998). Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Ankara: İmge Kitabevi.
- Şirin, M.R. (1999). Televizyon, Çocuk ve Aile, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tokgöz, E. (2004). Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004), Ankara: İmaj Yayınevi.
- Touraine A. (2004). Modernliğin Eleştirisi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Törel, A. (2007). Uzaktan Kumandalı Çocuklar, İstanbul: Hayy Kitap.
- Türkdoğan, O. (2002). Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

- Türkdoğan, O. (1996). Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türköne, M. (2003). Türk Modernleşmesi, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Uçarol, R. (2000). Siyasi Tarih (1789-1999), İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ulusal Sosyoloji Kongresi Kitabı (2) (Toplum ve Göç), (1997). Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2006). Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Yayınları.
- Yıldız, Ş. (2005). Dil, Kültür, İletişim ve Medya, Ankara: Sinemis Yayınları.
- Zürcher, E.J. (2002). Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, çev. Yasemin Sanen Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Devlet İstatistik Kurumu Raporları, Göç, İşsizlik, Gecekondulaşma, Köy ve Kent Nüfusları, 2007, <http://www.die.gov.tr>
- Yüksek Seçim kurumu, 2002 ve 2007 Genel Seçim Sonuçları, 2008, <http://www.ysk.gov.tr>
- Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi 2007, <http://www.yok.gov.tr>
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, 24 Ocak Kararları ve Kalkınma Planları Raporları, 2007. <http://www.dtm.gov.tr>
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Faaliyet Raporu, Ankara, 2008